

**Litikuivan lintumyräkän sydänlaulu
Lasten uudissanoista**

Suvi-Maarit Nygren
Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Kesäkuu 2019

NYGREN, SUVI-MAARIT: Litikuivan lintumyräkän sydänlaulu: Lasten uudissanoista

Pro gradu -tutkielma, 65 sivua + liitteet [2 kpl]
Kesäkuu 2019

Tässä tutkielmassa tarkastelen kahden lapsen tuottamia uudissanoja. Lapset ovat omiani ja olivat sanoja kerätessäni iältään 2;9–7;11. He tuottivat keruuajana yhteensä noin 500 joko muodoltaan tai merkitykseltään uutta sanaa, jotka keräsin arkipuheesta muistiin, ensin kynällä paperille, myöhemmin sähköisesti, niin, että se jäi lapsilta itseltään huomaamatta, joten jokainen sana on luotu lapsen omaan tarpeeseen, ei tutkijan miellyttämistä ajatellen.

Aineistossani, kuten suomen kielessä yleisemminkin, johtaminen ja yhdistäminen ovat selvästi edustetuimmat sananmuodostustavat. Lasten sanoissa on kuitenkin paljon myös muilla tavoin muodostettuja sanoja. Keskityin tutkimuksessani siihen osaan aineistoa, joka ei ole tuotettu ainakaan yksinomaan lisäämällä johdin. Lasten uudisjohdoksia ovat muut jo tutkineet, mutta muita lasten sananmuodostuskeinoja on suomen kielen tutkimuskirjallisuudessa tutkittu huomattavasti vähemmän. Tällä tutkielmalla pyrin tuomaan niitäkin enemmän näkyville lasten uudissana-tutkimuksen piirissä.

Tutkielmassani on omat lukunsa uudisyhdyssanojen käsittelyn lisäksi kontaminaatiosanoille, ekspressiivisille sanoille, takaperoisjohdoksille sekä sanoille, joiden poikkeavuus aikuiskielestä on pikemmin semantiikassa kuin muodossa. Niiden ohella aineistossani on vielä sanoja, jotka eivät mihinkään edellä mainituista luokista sovi. Ne vaikuttavat lähinnä satunnaisäännegeneraattorilla luoduilta. Yhdyssanat olen käsitellyt pääasiassa merkitysteemoittain.

Johtopäätelmäni tästä tutkimuksesta ovat, että lapset luovat sanoja pääasiassa samoin sananmuodostuskeinoin kuin aikuisetkin – enimmäkseen johtaen ja yhdistäen – mutta myös käyttäen muita, aikuisilla harvinaisempia tapoja. Tarkoitteet, joihin lasten uudet sanat viittaavat, löytyvät enimmäkseen lasten arkielämästä ihmeellisyyksineen. Monet sanat kuvaavat joko lapsen lähiympäristöä ja jokapäiväistä elämää leikkeineen läheisine ihmisineen tai niitä uusia elämyksiä ja entiteettejä, joita lapsi arkensa keskellä kohtaa. Tämän tutkimuksen perusteella voin sen lisäksi sanoa, että käyttämäni lasten sanojen keruutapa, arkipuheesta muistiin kirjaaminen, sopii uudissanatutkimuksen aineiston keräämiseen. Näin on etenkin silloin, kun tutkijalla ja sanojen tuottajilla on riittävän arkinen ja tiivis suhde, jotta lasten puhe on tutkijan läsnä ollessa tavanomaisen estotonta ja vapaata. Silloin myös tutkija parhaiten huomaa ja pystyy puheesta sanauutuudet poimimaan.

Avainsanat: lapsenkieli, uudissanat, sananmuodostus

KUVIOT

Kuvio 1. Lasten luomat sanat määrällisesti.	23
Kuvio 2. Sonjan uudissanojen sanaluokat.	23
Kuvio 3. Nooran uudissanojen sanaluokat.	24
Kuvio 4. Aineiston yhdyssanat ja johdokset.	24
Kuvio 5. Aineiston muut muodostustavat.	25
Kuvio 6. Toukan kulkemisen pullura-vaihe.	33
Kuvio 7. Sonjan yhdyssanojen sanaluokat.	39
Kuvio 8. Nooran yhdyssanojen sanaluokat.	39
Kuvio 9. Sydämenlento	50
Kuvio 10. Kirkkokaveri-kyltti Pirkkalan kirkossa.	51
Kuvio 11. Pääviitta.	55
Kuvio 12. Sonjan johdosten sanaluokat.	60
Kuvio 13. Nooran johdosten sanaluokat.	60
Kuvio 14. Sonjan johdosten tyyppijakauma.	61
Kuvio 15. Nooran johdosten tyyppijakauma.	61

MINIRIIKKINEN ESIPUHE

Pro gradu -tutkielman kirjoittaminen oli raskaampi urakka kuin osasin odottaa. Sen tekemisessä olivat korvaamattoman tärkeitä lapset – Sonja ja Noora – joita ilman minulla ei olisi ollut edes aineistoa, Tommy, jota ilman ei olisi kyseisiä lapsiakaan ja Luoja, jota ilman ei olisi ketään meistä.

Edellä mainittujen lisäksi kiitollinen olen myös Tampereen yliopistosta ihmisineen sekä niistä kohtaamisista ja poluista, joiden kautta sinne päädyin. Opiskelu oli monin tavoin antoisaa aikaa. Nyt on vuoro siirtyä arpokautta seuraavaan.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja aiheen esittely	5
1.2	Merkintätavat.....	6
1.3	Tutkimusetiikka	6
1.4	Aineiston esittely	7
1.5	Taustaa lasten kielitaidosta	9
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA	11
2.1	Sananmuodostus	11
2.1.1	Tarkemmin johtimista	14
2.1.2	Kontaminaatio ja ekspressiivisyys.....	19
2.2	Aikuiskieli ja lapsenkieli.....	20
3	ANALYYSI	23
3.1	Tilastoja	23
3.2	Semanttiset hassuudet	26
3.2.1	Lämpötilat	27
3.2.2	Laajennukset ja aika.....	28
3.3	Ekspressiiviset	29
3.3.1	Onomatopoeettiset	30
3.3.2	Deskriptiiviset.....	30
3.4	Kontaminaatio	34
3.5	Nooran erikoisuuksia	35
3.6	Takaperoiset.....	37
3.7	Yhdyssanat	39
3.7.1	Sarjat	40
3.7.2	Vahvistukset ja toistot	41
3.7.3	Ympäristöhavainnot.....	43
3.7.4	Keho, leikki ja ruokailu.....	49
3.7.5	Aika.....	54
3.7.6	Vaatetus	55
3.7.7	Ihmistarkoitteiset ja johtimelliset	56
3.8	Muottimuodoste.....	58

3.8.1	Syntaktinen muotti.....	59
3.8.2	Johdostilastoja	60
4	LOPPUSANAT.....	62
	LÄHTEET	64
	LIITTEET	66
	Liite 1: Sonjan sanat	66
	Liite 2: Nooran sanat	73

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja aiheen esittely

Lapsen uudissanojen tutkiminen paljastaa mielenkiintoisia asioita lapsen kielitajusta ja sen kehittymisestä.
(Lieko 1998, 550)

Pro gradu -tutkielmani käsittelee lasten uudissanoja. Pyrin siinä sekä tuomaan esille tavat, joilla lapset sanoja luovat, että aihepiirit, joihin lasten uudissanat useimmin liittyvät. Tavoitteenani on myös laajentaa lasten uudissanatutkimuksen aineistopohjaa. Aineistossani (ks. luku 1.4), kuten suomen kielessä yleisemminkin, johtaminen ja yhdistäminen ovat selvästi produktiivisimmat sananmuodostustavat (Koivisto 2013, 211), ja etenkin lasten uudisjohdoksia on jo useammassakin aikaisemmassa tutkimuksessa käsitelty (esim. Karjalainen 1992, Laalo 2011, Lieko 1998, Niemi & Niemi 1985, Orpana 1984, sekä Vánttilä 1998). Jotta lasten sananmuodostuksesta tutkimuksissa tarjottu kuva täydentyisi hiukan, omassa työssäni keskityn lähinnä niihin lasten sanoihin, jotka eivät ole johdoksia. Johdoksien – tässä yhteydessä tarkoitan sellaisia sanoja, jotka on luotu lisäämällä johdin jo olevaiseen sanaan, en takaperoisjohtoa, joka usein myös johtamiseksi lasketaan – käsittelyn jätän niille, joita se enemmän kiinnostaa. Itse tein niistä vain muutaman kvantitatiivisen kaaviokuvan (ks. luku 3.8.2) tukemaan tulevien tutkijoiden työtä. Tutkielmani lopussa on aineistoni karkeissa taulukoissa, ja kiinnostuneille voin pyydettäessä antaa lisäkontekstia ja tietoa sanoista. Keräsin sanoja kolmisen vuotta merkiten ylös, joko paperille tai puhelimen muistiin, jokaisen erikoiselta kuulostavan lasteni muodostaman sanan. Niitä kertyi yhteensä viitisen sataa, ja jäljempänä analysoin niiden muotoja ja merkityksiä oppiakseni jotakin lasten kielitajusta.

Tutkimuksessani paneudun pääasiallisesti siihen, minkälaisia uudissanoja lapset ovat kehittäneet ja mistä aihepiireistä. Jäljempänä esittelen tilastoja ja esimerkkitapauksia aineistoni sananmuodostuskeinoista sekä analysoin osaa muodostustavoista hiukan tarkemmin. Kiinnostavina olen pitänyt eritoten niitä sanoja, jotka eivät ole ainakaan yksinomaan johdettuja tai jotka ovat semanttisesti jännittäviä.

1.2 Merkintätavat

Lasten sanojen mainintojen yhteydessä käytän ikämerkinnässä tapaa 3;11, joka tarkoittaa, että sana on tuotettu lapsen ollessa iältään 3 vuotta ja 11 kuukautta. Kun ikämerkintä on Noora 2;10x tai Sonja 4;10x, se on vähemmän tarkka kuin muiden ikien yhteydessä ja tarkoittaa, että sanan tuottaessaan Noora oli iältään 2 vuotta ja 10–11 kuukautta ja Sonja vastaavasti 4 vuotta ja 10–11 kuukautta. Ikämerkintää edeltää nimi sen mukaan, onko kyseisen sanan tuottanut esikoiseni (Sonja) vai kuopukseni (Noora). Uudismuodosteiden merkityksen merkitsen vakiintuneen tavan mukaan puolilainausmerkein. Niinpä kokonainen sanamaininta on tekstissä muotoa ”*porkkanasade* 'porkkanaa raastettaessa lentävä porkkanamehuroiske' (Noora 3;3)”, joka tarkoittaa, että sana *porkkanasade* merkitsee porkkanan raastamisen yhteydessä roiskuvaa porkkanamehua ja sitä on käyttänyt Noora ollessaan iältään 3 vuotta ja 3 kuukautta.

1.3 Tutkimusetiikka

Tutkimusaineistoni tuottaneita lapsia ei ole pitkän harkinnan jälkeenkään nimetty pseudonyymein. Päädyin tähän ratkaisuun, sillä valenimet eivät heitä kuitenkaan tunnistamiselta suojelisi, koska joka tapauksessa tekstissäni mainitsen sanastontuottajien olevan omia lapsiani, ja minulla on vain kaksi lasta, joten kyse täytyy olla heistä. Tutkielmassani en kuitenkaan omasta mielestäni paljasta heistä mitään sellaista, mikä voisi aiheuttaa heille tulevaa haittaa. Pseudonyymien käyttö olisi myös hankalaa sen vuoksi, että lasten luomissa sanoissa on yhdysosina heidän omia nimiään. Valenimiin vaihtaessani myös noita aineistoni sanoja tarvitsisi muunnella, jolloin ne eivät enää olisi autenttisia lasten tuotoksia.

Ennen uudissanojen keräämisen aloittamista, ja aina uuteen keruuvaiheeseen siirtyessäni (ks. luku 1.4) keskustelin aiheesta lasten isän eli toisen huoltajan kanssa, ja pidin huolta siitä, että keruuseen oli hänenkin suostumuksensa. Ennen valmiin tutkielman jättämistä arvioitavaksi sekä sanastontuottajalasten isä että Sonja itse lukivat sen, eikä tekstissä ole heidänkään arvioidensa mukaan mitään julkaistavaksi liian arkaluontoista tietoa. Noora ei vielä tutkielman jättämisen aikaan näin pitkää tekstiä jaksa lukea, mutta hänellekin sen sisältö on selitetty eikä hänkään sen julkaisemista vastusta. Tutkielmassani mainitsen joidenkin sanojen käsittelyn kohdalla myös otteita muutaman muun tutun lapsen sanastosta. Heidän henkilöllisyytensä jätän paljastamatta.

1.4 Aineiston esittely

Tutkielmani tutkimusaineiston muodostavat noin 500 tytärteni Sonjan ja Nooran kehittelemää uudissanaa. Sanat on kirjattu osallistuvan havainnoinnin yhteydessä, keskellä tavallista perheen toimintaa. En siis elisitoinut sanoja, vaan ainoastaan poimin talteen kuulemani. Aluksi kirjasin kuulemani sanat pienille paperilappusille ja myöhemmin matkapuhelimeni muistiin. Jokaisen sanan kirjoitin ylös perusmuodossaan, mikäli se oli helposti pääteltävissä, sekä jokaiseen sanaan liittyen merkityksen, jossa sitä käytettiin. Monesta sanasta on tallella myös käyttöesimerkki. Lappusilta ja puhelimelta kopioin sanat Excel-taulukkoon arkistointia ja luokittelua varten. En ollut koko keruu-aikaa lasten kanssa samassa huoneessa, eivätkä kaikki paperilappusille kerätyt sanat välttämättä pysyneet tallella Excel-vaiheeseen asti, joten aineistoni tuskin sisältää kaikkia lasteni tuottamia uudissanoja, ja sieltä on toisaalta tarvinnut jälkikäteen poistella sellaisia, jotka ovat ujuttautuneet mukaan kahdesti tai tarkemman tutkailun jälkeen ovatkin osoittautuneet joksikin muuksi kuin lasten itse keksimiksi sanoiksi. Pyrin keruussa pitäytymään siinä, että keräsin sanoista tietoa vain niiden ensiesiintymisen aikaan, mutta jotkin yksiköt ovat jääneet elämään tai muuttaneet merkitystään, jolloin ne on kerätty myöhemmin uudestaan tai niiden yhteyteen on kirjattu myöhemmän esiintymän antamaa lisätietoa.

Lasten arkipuheessa esiintyvistä sanoista kerättäviksi päätyivät ne, jotka jollakin tapaa omaan korvaani vaikuttivat erikoisilta ja uusilta. En käyttänyt sanakirjoja tai muita lähteitä tarkistaakseni, esiintyvätkö sanat jo aikuiskielessä, vaan luotin omaan intuitiooni siitä, muodostivatko lapset itse sanan vai olivatko he kuulleet sen jostakin. Becker (1994) keräsi omassa tutkimuksessaan lapsen uudismuodosteita nauhoituksista, joita lapsen vanhemmat aika ajoin tekivät poikansa puheesta. Hän tulkitsi innovatiivisen sanan lapsen muodostamaksi, mikäli se ei ollut esiintynyt transkriptioissa kummankaan vanhemman sanomana ennen kuin se ensimmäisen kerran ilmestyi lapsen puheeseen (mts. 136). Hänenkään tutkimuksessaan puhetta ei nauhoitettu ympärivuorokautisesti (mp.), joten täyttä varmuutta ei voinut olla siitä, oliko lapsi kuullut käyttämänsä sanan jossakin vai keksikö hän sen itse. Suurin piirtein näin itsekkin erottelin uudet sanat vanhoista; jos en ollut kuullut jonkun muun sanaa käyttävän, oletin sen olevan lapsen oma. Jokin sana voi siis todellisuudessa olla Sonjan ja Nooran jossain kuulema, mutta ainakin sen ilmestyminen lapsen omaan käyttöön kertoo, että hän on sille pystynyt määrittämään merkityksen ja on kokenut sen omaan suuhunsa sopivaksi. Lasten elinpiiri oli keruun aikaan sen verran pieni, varsinkin sen alkupuolella, että sanojen kerääjälle eli lasten äidille heidän käyttämiensä sanojen lähteet olivat kohtalaisen tunnistettavissa.

Höpösanoja, joita lapset rallattelevat oman äänensä kuulemisen ja kokeilemisen ilosta, en kerännyt, koska niillä ei ollut tuottotilanteessakaan selvää, kontekstista pääteltävissä olevaa semanttista sisältöä (Karjalainen 1992, 121; nonsense-sanat, Lieko 1998, 550). Toisin sanottuna aineistooni päästäkseen sanan tuli esiintyä lasteni spontaanissa puheessa, sillä tuli olla käyttökontekstistaan pääteltävissä oleva merkitys (Kunnari 1998, 86) ja sen oli oltava jollakin tavalla erilainen kuin mahdollinen aikuiskielen vastineensa. Erilaisuudeksi ei kuitenkaan riittänyt lausumisvirhe, joten sellaiset muodosteet kuin *pirsessa* ja *pirssi* merkityksissä 'prinsessa' ja 'prinssi' pääsääntöisesti eivät päässeet mukaan. Samoin kävi esimerkiksi sanoille *nimbusolmi* 'umpisolmu' (Noora 3;4) ja *tatatuonti* 'tatuointi' (Noora 3;4). Välillä oli tosin vaikea tulkita Nooran sanoista, onko kyseessä virhelausuma vai uudismuodoste (esim. *sivuttein* 'sivuttain' Noora 2;11), jolloin otin sanan yleensä varmuuden vuoksi mukaan aineistoon. Fonologisen epätarkkuuden jätin siis keräämättä, mutta semanttisin erikoisuuksin massasta erottautuvat sanat parhaani mukaan keräsin. Keräämättä jätin myös jatkuvasti hiukan muunneltuina tuotettavat perhesuhdeyhdyssanat, jollaisia kumpikin lapsi teki kandidaatin-tutkielman aineistoa kerätessäni päivittäin roppakaupalla. Tätä päätöstä kaduin myöhemmin, mutta eipä sille jälkikäteen mitään voinut. Keruuajakaan niiden kerääminen tuntui päättymättömältä suolta, sillä niitä tuotettiin kymmeniä päivässä, ja – koska ne olivat kaikki samalla tavalla muodostettuja – aivan turhalta. Niissä kyse oli siitä, että erikokoiset tai leikissä eri perheroolia edustavat asiat nimettiin *äiti*-, *isi*-, *isosisko*-, *pikkusisko*- ja *vauva*-etuliittein. Iso puu hiukan pienemmän vieressä saatettiin nimetä sanalla *isipuu* ja sen vierustoveri nimityksellä *äiti*- tai *noorapuu*. Kolmelle pienelle, keskenään hiukan erikokoiselle puulle taas annettiin nimet *isosisko*-, *keskisisko*- ja *vauvapuu*. Niitä muodostettiin kaikenlaisista ryhmämuodostelmista. Muodoltaan perhesuhdeyhdyssanat olivat määritysyhdyssanoja (Koivisto 2013: 324), joissa määriteosa on perheenjäsennimitys (tai sellaista edustava erisnimi) nominatiivimuodossa ja edusosa tarkoitteen yleisnimitys. (Nygren 2014, 14.)

Aloittaessani sanojen keräämisen Noora oli iältään 2;9 ja Sonja 4;9, heillä on keskenään tarkalleen kahden vuoden ikäero. Sonja on perheen esikoinen ja Noora kuopus. Vaikka keräsin sanoja tasapuolisesti kummankin tyttäreni puheista, niitä lopulta on enemmän Nooralta, koska hän osui keruuajakana tuotteliaaseen ikään. Sonja oli keruun alussa myös otollisessa iässä, mutta loppuvaiheessa hänen sanastonsa oli jo ilmeisesti niin laaja, ettei omille muodosteille enää usein ollut tarvetta. Sanojen keräämisen aloitin, kun suomen kielen aineopintojen metodikurssia varten oli tehtävä pienimuotoinen sanastus vapaavalintaisesta erikoissanastosta. Siitä jatkoin keräämistä kandidaatin-tutkielmaa varten, ja koska kandidaatin-tutkielman myötä en vielä kokenut oppineeni kaikkea, mitä lasten uudissanoista voisin oppia, jatkoin keräämistä pro gradu -tutkielmaa ajatellen. Sanojen keräämisen lopetin, kun Sonja täytti kahdeksan vuotta ja halusi tietää, mistä ja mitä äiti

päivisin kirjoittaa. Aineisto on siis peräisin yksikielisen suomenkielisiltä sisaruksilta, jotka olivat keruuajana iältään 2;9–7;11 ja keruuprojektista itse täysin tietämättömiä.

Ikien merkinnän tarkkuudessa on keruun aikana ollut horjuvuutta. Ensimmäisessä vaiheessa, metodikurssin sanastusta tehdessäni, en merkinnyt ikää laisinkaan muistiin. Sanastuksen tein kuitenkin nopeasti, joten saatoinkin jälkikäteen lisätä silloin kerättyihin sanoihin merkinnät Noora 2;10x ja Sonja 4;10x, jotka tarkoittavat, että Noora oli sanan tuottaessaan iältään 2 vuotta ja 9–10 kuukautta ja Sonja vastaavasti 4 vuotta ja 9–10 kuukautta. Keruun toisessa vaiheessa, kandidaatintutkielmaa suunnitellessani, merkitsin sanan ensihavainnointipäivän viikon tai parin tarkkuudella, joten niiden kanssa iän olen voinut jo merkitä ilman suuria epätarkkuusolettamuksia. Kandidaatintutkielmaa varten tekemäni keruun loppuvaiheilla aloin kerätä sanoja suoraan puhelimeni sähköiseen muistiin, jolloin niihin automaattisesti liittyi aina tarkka päivämäärä. Sitä merkintätarkkuutta jatkoin keruun loppuun saakka silloinkin, kun puhelin toisinaan ei ollut saatavilla ja jouduin jälleen käyttämään kynä ja paperi -tekniikkaa.

1.5 Taustaa lasten kielitaidosta

Aineistoni tuottajista ainakin Sonja on aloittanut puhumisen aikaisin, ja kehittynyt siinä nopeasti verrattuna kirjallisuudesta löytyneisiin keskivertokehityksiin. Sekä Sonja että Noora sanoivat ensimmäiset sanansa (*äiti*) alle yhdeksän kuukauden ikäisinä. Sanaksi laskin tuotoksen, joka oli fonologisesti ja semanttisesti tunnistettavissa sekä ensituotoksesta alkaen systemaattisesti oikeassa käytössä. Useaan eri lasten kielen kehitystä koskevaan tutkimukseen perehtyneen Kunnarin (1998, 95) mukaan lapset alkavat tuottaa sanoja keskimäärin 11 kuukauden iässä. Nelitoistakuisena Sonjan aktiivinen sanasto oli jo yli 80 sanaa, kun Kunnarin koostaman taulukon mukaan (mp.) lasten on eri tutkimuksissa todettu osaavan tuottaa 50 sanaa keskimäärin 16–20 kuukauden ikäisinä. Noorasta vastaavaa tietoa ei ole tallella. Keruun aikana tytöt osasivat lukea – Sonja oppi kolmivuotiaana ja Noorakin ennen kuin täytti viisi vuotta – mikä aiheutti haasteita sanastamisprojektin tulosten autenttisuudelle, sillä keruulippusia ei saanut pitää esillä, etteivät tytöt olisi huomanneet minun keräävän heidän sanojaan, mutta kynän ja paperin piti aina olla saatavilla uusien sanojen varalta ja kerätyt sanatkin piti säilyttää jossakin. Utelioiden, lukutaitoisten ja neuvokkaiden tyttöjen kanssa työ ei ollut aina helppo, mutta keruun loppuun saakka he pysyivät urakastani tietämättöminä.

Lasten fonologinen taitotaso ei juurikaan näy aineistossani, sillä esimerkiksi keruun alussa Nooran puheessa alveolaarista tremulanttia ja sibilantia systemaattisesti korvaavat äänteet olen parhaan ymmärrykseni mukaan kirjannut niiden aikuiskielen vastineilla (ks. Nygren 2014). Aivan

keruun alkuvaiheessa saatoinkin myös kirjata diftongit yleiskielisesti, vaikka ne todellisuudessa olivat tamperelaisittain avartuvia. Myöhemmin lopetin diftongien ”korjailun” ja kirjasin ne sellaisena kuin ne esiintyivät.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Sananmuodostus

Sana on kielen pienin itsenäinen merkitystä kantava yksikkö. Morfeemi on kielen pienin yksikkö, jolla on oma merkitys. Se voi olla joko vapaa, eli leksikaalinen, tai sidonnainen. Sana voi siis sisältää joko useampia morfeemeja, jolloin se on morfologisesti kompleksinen, tai muodostua vain yhdestä morfeemista, jolloin sitä kutsutaan perussanaksi. (Ks. Koivisto 2013, 14–59.) Sanakirjoihin ei kirjata kaikkia suomen aikuisten käyttämiä lekseemejä, sillä esimerkiksi produktiivisimmilla johtimilla voidaan muodostaa ja tarpeen mukaan muodostellaan lähes rajattomasti uusia sanoja, jotka kuitenkin ovat merkitykseltään hyvin läpinäkyviä. Niissä siis on kantasana ja johdin, ja niiden merkitys on melko tarkasti ja säännönmukaisella tavalla kantasanan merkityksen ja johtimen merkityksen summa. Sanakirjoissa on silti selvästi enemmän kompleksisia sanoja kun perussanoja (mts. 211). Siksi – ottaen huomioon, että lapset oppivat varsinkin ensimmäisinä elinvuosinaan lähinnä muiden toimintaa jäljittelemällä – vaikuttaa hyvin luonnolliselta, että lastenkin kielenkäyttöön uusia kompleksisia sanoja usein ilmestyy.

Ison suomen kieliopin mukaan ”sananmuodostus tarkoittaa niitä yleisperiaatteita, joiden mukaan lekseemit rakentuvat ja uusia on mahdollista muodostaa” (VISK § 146). Koiviston mukaan varsinaiset sananmuodostuksen lajit ovat johtaminen ja yhdistäminen, vaikka sanastoa voidaan kartuttaa myös muin keinoin (Koivisto 2013, 211), joita ovat ”assosiaatioihin tai analogiaan perustuva muodostus, kontaminaatio, lyhentävä sananmuodostus sekä lainautuminen ja harvinaisimpana lekseimin synty ikään kuin 'tyhjistä'” (mts. 252). Sananmuodostuksessa siis luodaan tutuista osasista uusia kokonaisuuksia. Lähtösana voi olla joko perussana, eli yhdestä morfeemista muodostuva, tai jo valmiiksi kompleksinen sana, eli useampaan morfeemiin jaettavissa oleva yksikkö, mutta tulossana on aina kompleksinen, sillä siinä on vähintään lähtösana ja jokin siihen lisätty morfologinen aines. Tulossanaa voidaan nimittää myös esimerkiksi muodosteeksi, uudismuodosteeksi tai uudissanaksi. Uusia sanoja voidaan muodostaa sekä spontaanisti tilanteisen tarpeen vaatiessa että vakaasti harkiten terminluontiprosessissa. (Mts. 212.)

Sananmuodostuksen rinnalla, päällekkäin ja limittäin sananmuodostuksen kanssa ilman suurempia erotteluja, pro gradu -tutkielmani käsittelee sanarakennetta, jonka Koivisto (2013, 167) määrittelee olemaan sanan sisäinen koostumus tai morfologinen rakenne. Joidenkin aineistoni sanojen kohdalla on muistissa juurikin sananmuodostuksen prosessi, mutta yleisemmin niistä on tallella vain lopullinen muoto, josta analysoin regressiivisesti sanarakenteen kautta potentiaalista sananmuodostustapaa. Koiviston teoksessa Suomen sanojen rakenne (2013) on paljon puhetta myös

muoteista, jotka ovat apuväline sanojen rakenteen tutkimiseen. Muotti on hänen mukaansa morfologinen tai fonologinen samankaltaisuus, joka yhdistää kokonaismallin mukaisia sanayksiköitä toisiinsa (Koivisto 2013, 167). Sanamuotti tarkoittaa siis "rakenteellista mallia, jonka avulla sanoja muodostetaan ja johon sijoittuu jo olemassa olevia sanoja" (mts. 175–176), ja saman muotin jäsen-sanoista yhdessä muodostuu sarja (mts. 179). Joidenkin aineistoni sanojen selittämisessä *muotti* on hyödyllinen käsite.

Uuden lekseemin muodostamiseen johtamalla tarvitaan jokin jo olemassa oleva sana sekä siihen liitettävä sidonnainen morfeemi, johdinaines, joka suomen kielessä on tavallisesti suffiksi eli kiinnittyy lähtösanan loppupäähän (Koivisto 2013, 256), mutta kuitenkin taivutusainesten edelle (VISK § 156). Johdin kantaa omaa merkitystään, joten sellaisen liittäminen lekseemiin tuottaa uuden lekseemin, joka eroaa lähtösanasta sekä morfologisesti että semanttisesti. Johtimet voidaan syntaktis-semanttisten vaikutustensa pohjalta jakaa kolmeen tyyppiin: (1) kantasanan sanaluokkaa muuttavat johtimet, (2) sanaluokkaa muuttamattomat mutta valenssia tai tarkoitteen alaa muuttavat johtimet sekä (3) kantasanan merkitystä modifioivat sanaluokkaa muuttamattomat johtimet (Koivisto 2013, 263–264; VISK § 156). Omassa aineistossani esiintyy kutakin edellä mainittua tyyppiä. Esimerkiksi paikan johdin *mO* liittyy verbiin ajaa ja muodostaa siitä substantiivin (*ajaa + mO > ajamo* 'ajajan paikka autossa' (Noora 3;2) eli on Koiviston tyyppiä 1. Tyyppiä 2 edustaa esimerkiksi *ruuv*in 'ruuvimeisseli' (Noora 2;10x), jossa *ruuvi + n > ruuv*in. Tyyppi 3 näkyy sanassa *liikunnella* 'liikkua paljon tai usein' (Noora 5;5) < *liikkua + ele*. Johtimilla on kullakin oma merkityksensä, ja yksittäinen johdin muodostaa aikuisten kielenkäytössä yhden sanaluokan sanoja.

Toisessa sananmuodostuksen päätyypissä, yhdistämisessä, uusi sana muodostetaan liittämällä toisiinsa jo valmiita sanayksiköitä. Yhdyssanassa lähtösanoja on siis aina vähintään kaksi, mutta tulossana toimii kielenkäytössä yhtenä itsenäisenä sanayksikkönä. (Koivisto 2013, 323–324.) Leksikaaliset osaset, joita yhdyssana sisältää, ovat sen osasanoja, ja niitä voi yhdessä yhdyssanassa olla periaatteessa rajaton määrä mutta käytännössä harvoin on enempää kuin viisi. (mts. 326.) Yhdyssanat jaetaan kahteen päätyyppiin: määritysyhdyssanat ja summayhdyssanat. Määritys-yhdyssanat muodostuvat aina kahdesta yhdysosasta – määrite- ja edusosasta – jotka puolestaan voivat koostua useammasta osasanasta. Määritysyhdyssanan edusosa hallitsee kokonaisuutta sekä semanttisesti että kieliopillisesti, ja määriteosa modifioi edusosaa semanttisesti, eli määritysyhdyssana on rakenteeltaan hierarkkinen. (Koivisto 2013, 326, 332.) Siispä *karkkimehu* 'karkin maustama sylki suussa' (Noora 3;10) tarkoittaa mehua, jota saadaan karkista, samoin kuin vadelmamehu on mehua, jota saadaan vadelmista. Kummassakin mainitussa mehusanassa *mehu* on edusosa, jonka tavoin

yhdyssana myös syntaktisesti käyttäytyy. Summayhdyssanassa puolestaan voi yhdysosia olla enemmänkin kuin kaksi, ja osaset ovat semanttisesti tasavertaisessa suhteessa keskenään – mikään osio ei ole hallitseva (Koivisto 2013, 336). Koiviston mukaan summayhdyssanan ”yhdysosat edustavat aina samaa sanaluokkaa ja kuuluvat samaan merkityskenttään” sekä ovat tyypillisimmillään värin- tai ammatinnimityksiä (mp.), esimerkiksi *parturi-kamppaaja* tai *musta-oranssi-keltainen*.

Appositioyhdyssanat ovat jatkumolla määritysyhdyssanoista summayhdyssanoihin lähellä keskikohtaa. Ne ovat määritysyhdyssanoja, mutta rajanveto summayhdyssanoihin saattaa olla hankalaa. Kun summayhdyssanalla ilmaistaan tasavertaiset entiteetit, joita yhdyssanan tarkoite edustaa (*parturi-kamppaaja*), appositioyhdyssanalla kuvataan tarkoitetta eri kannoilta. Esimerkiksi *äitipukimo* on toisaalta äiti ’nainen suhteessa lapsiinsa’ ja toisaalta pukimo ’pukemispaikka tai pukija’. Summayhdyssana *äitipukimo* (Sonja 4;11) ei kuitenkaan ole, sillä semanttisesti ja syntaktisesti *pukimo* on sen määräävä edusosa ja *äiti* rajaa pukimoiden joukosta tarkoitteeksi äitihenkilöt. Erityisen selväksi edusosan edustavuus tulee, kun ottaa huomioon aineistossani *äitipukimon* rinnalla olevan sanan *isipukimo*. Näiden kahden rinnakkainasettelulla käy hyvin ilmi, että kummassakin alkuosa rajaa pukimoiden joukosta tarkemman alaryhmän. (VISK § 422.)

Johtamista ja yhdistämistä on mahdollista käyttää myös samassa sanassa. Johdosyhdyssanat ovat yhdyssanoja, jotka ovat kokonaan alisteisia sanavartalon lopussa sijaitsevalle johdinaineikselle, kuten *[huhti#ku]+inen* (Koivisto 2013, 334). Johdin voi esiintyä yhdyssanassa myös niin, että johtimelle on alisteinen vain jokin yhdysosista, jolloin kyseessä ei ole johdosyhdyssana, esimerkiksi *[puke+mo]#tuoli* ’tuoli, jolla istuen puetaan’ (Noora 3;3). Tutkielmani aineistossa, lasten kehittelemisissä sanoissa, johdosyhdyssanoja esiintyy kuten yleiskielessäkin lähinnä siten, että pohjalla on arkikielen valmis yhdyssana ja lapset ovat lisänneet siihen itse johtimen, esimerkiksi *[hampu#pesu]+ri* ’hampaiden pesijä’ (Sonja 5;2), *[liuku#mäke]+illä* ’laskea liukumäkeä’ (Noora 3;10) ja *[kauko#putke]+illa* ’käyttää kaukoputkena’ (Noora 5;10).

Sekä johtaminen että yhdistäminen ovat prosesseina rekursiivisia, eli sanan pituudella ei teoriassa ole ylärajaa, koska muodosteeseen voi aina liittää lisää palasia (Koivisto 2013, 223,175). Käytännössä etenkin johdosten ymmärrettävyys vähentyy huomattavasti, kun lisättyjä palasia on liikaa, ja yhdyssanoissakin osanoja harvoin on yli viisi (Koivisto 2013, 217; VISK § 405). Lasten uudissanoista näkyy, että rekursiivisuus sananmuodostuksen ominaispiirteenä ei ole vieras heillekään. Esimerkiksi iässä 5;0 Sonja yhdisti aikaisemmin käytössä olleet sanat *äitipukimo* ’paikka, jossa vaatteet puetaan lapsen ylle äidin toimesta’ (Sonja 4;11) sekä *kääntämö* ’paikka, jossa vaatteet käännetään oikein päin’ (Noora 3;0) sanaksi *äitikäntämöpukimo* ’paikka, jossa vaatteet käännetään oikein päin sekä puetaan lapsen ylle äidin toimesta’. Nooralla useamman palasen yhdistelyä näkyy jo

iässä 2;11, kun sana *jalkapallo* 'jalkapallo' on tarpeen erottamaan puheenaihe toisaalta lajista jalkapallo ja toisaalta kaikista muissa peleissä käytettävistä palloista. Kuten edellä käyttämistäni esimerkkisanoistakin näkee, yhdistämistä ja johtamista voidaan käyttää – ja lapsetkin käyttävät – myös yhdessä saman sanan muodostamiseen (Koivisto 2013, 324).

Joskus johto- tai muu sananmuodostuksen prosessi ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen, että selvään kantasanaan olisi liittynyt palasia yksi kerrallaan kunnes on askelittain päädytty tulossanaan. Kysymykseen voi tulla myös analoginen sananmuodostus, jossa pikemminkin on käynyt niin, että olemassa olevan sanan mallilla on muodostunut uusi sana, yleensä samaan semanttiseen piiriin kuuluva, jolle johtoketjua ei ole realistisesti rekonstruoitavissa, vaan sen oletetuista askelista puuttuu yksi tai useampia. Analogia on kätevä sananmuodostuksen selitysmallina myös silloin, kun kantasana puuttuu kokonaan. Lasten sanastossa esimerkki mallimuodostumisesta on *tumme* 'tumma', joka on muodostunut analogisesti vastakohtansa *vaalean* (kyseisen lapsen puheessa lausuttuna /vaale/) pohjalta.

Produktiivisuus on sananmuodostuskeinon tuottaman periaatteessa mahdollisen sanajoukon toteutumisen aste (Koivisto 2013, 234), eli esimerkiksi sitä, miten moneen sopivanlaiseen kantasanaan tietyn johtimen voi liittää niin, että tuloksena on kelvollinen uusi lekseemi. Kantasan sopivanlaisuus voi määrittyä sen sanaluokan, tietynlaisen morfologian tai fonologian tai vaikkapa semanttisten ominaisuuksien mukaan. Jollekin johtimelle kannaksi voi kelvata vaikkapa vain jaollinen substantiivi, toiselle vain olotilaa ilmaiseva verbi, jolloin johtimen produktiivisuus ilmenee siitä, moneenko jaolliseen substantiiviin tai olotilaverbiin se todellisuudessa on liitettävissä uuden sanan muodostamiseksi. Myös sitä voidaan produktiivisuuteen liittyen tarkastella, kuinka suuri osa periaatteessa mahdollisista tietyllä sananmuodostuskeinolla tehtävissä olevista uudismuodosteista ihmisten kielenkäytössä todellisuudessa esiintyy. (VISK § 164.)

2.1.1 Tarkemmin johtimista

Tutkielmani aineistona toimivassa lasten sanastossa lasten eniten käyttämiä johtimia on pieni joukko. Yleisiä substantiivijohtimia ovat esimerkiksi *lA*, *(i)mO*, *jA*, *ri* sekä *(i)kkO*, verbijohtimia *le*, *ttA* sekä *Oi* ja adjektiivi- tai adverbijohtimia *(i)nen* sekä *kkAin*. Tässä osiossa kerron, miten tärkeimmät lasten sanastossa esiintyvät johdostyypit Ison suomen kielipin mukaan (VISK) käyttäytyvät aikuiskielessä. Vaikka itse en analyysissäni juuri johdoksiin paneudukaan, arvelen tästä teoriaosioista olevan iloa niille, jotka lasteni johdoksista myöhemmin etsivät itselleen tutkittavaa. Sen lisäksi, että käyn tässä

läpi, miten johtimet aikuisten kielessä toimivat, tulen myös maininneeksi, mitä johtimia aineistostani eniten löytyy.

2.1.1.1 Substantiivijohdokset

Paikannimiä muodostava *lA* on aikuiskielessäkin uusia muodosteita kartuttava substantiivijohdin. Sanakirjassa *lA*-johdoksia on noin 50 kappaletta. Sen kantasana on nomini, yleisimmin substantiivi mutta joskus myös adjektiivi, ja sanaan liittyessään se muodostaa uuden lekseemin, jonka merkitys on jollakin tavalla kantasanaan vahvasti liittyvä paikka. Usein *lA*-johtimella muodostetut sanat ovat oppitekoisia (*sairaala, kanala, kahvila*), eivät spontaaneja. Muut kuin oppitekoiset *lA*-johdokset ovat usein affektiivisia. Eniten *lA*-johdokset merkitsevät ihmisen tai eläimen nimityksestä muodostettuina kyseisen olion elin- tai asuinpaikkaa (*pupula*, Noora 3;0). Toinen suuri merkitysryhmä ovat deverbaalijohdoksesta muodostetut tekopaikkaa ilmaisevat *lA*-sanat, kuten *hoitola*. *lA*-johdin liittyy nominin vokaalivartaloon, vahvaan sellaiseen niissä sanoissa, joissa astevaihtelua esiintyy. Joskus kannan ja johtimen väliin tulee sidosvokaaliksi *O* (*siirtola*). Yksitavuisen kannan ja *lA*-johtimen väliin tulee yleensä *mA* (*myymälä*). Lapsilla näin ei aina kuitenkaan käy, kuten voi nähdä sanasta *suula* 'paikka, jossa on paljon suita tai jossa suut asuvat' (Sonja 5;0). (VISK § 186.)

Toinen lasten aineistossa yleinen paikannimijohdin on *(i)mO*. Sekin on aikuiskielessäkin karttuva johdin, sanakirjassa *mO*-johdoksia on satakunta. Johdin liittyy verbin vahvaan vokaalivartaloon (VISK § 258, 205), ei kuitenkaan yksitavuiseen tai *Oi*-loppuiseen. Vartalon lyhyt loppuvokaali voi korvautua johtimessa välillä näkyvällä *i*:llä. Edusosana toimii usein myös yhdyssana, jonka määriteosa on joko objektigenetiivi tai -nominatiivi. *mO*-sana ilmaisee kanta-verbinsä toiminnan suoritus- tai sijaintipaikkaa viitaten usein ammatilliseen tai institutionaaliseen toimintaan (*varustamo, kustantamo, tarkastamo*). (VISK § 258.) Niin myös lasten sanoissa, vaikkakin instituutioksi on siinä tulkinnassa laskettava äitiys ja isyys (ks. *äitipukimo, isipukimo*, Sonja 4;11). Nominikantainen *mO*-johdos on huomattavasti verbikantaista harvinaisempi ja yleensä oppitekoinen. Kaikkein yleisimmin nominikantaiset *mO*-sanat ovat aikuiskielessä kasvinnimiä. (VISK § 205.)

Tekijännimityksiä verbikannoista saadaan johdettua *jA*-johtimella, ja aikuiskielessä *jA*-johdin esiintyy sekä vakiintuneissa lekseemeissä että hetkellisissä, kontekstissaan ymmärrettävissä olevissa uusissa sanoissa. Kaikkien vartalotyyppien verbeistä voidaan muodostaa *jA*-johdoksia, mutta merkitys aiheuttaa joitakin produktiivisuusrajoituksia. Modaalisista verbeistä, yksipersonaisista luonnonilmiöistä tai tunnekausatiiveista ei *jA*-johdoksia voida muodostaa (esim. **voija, *sataja, *harmittaja*), vaan tarvitaan kantasana, jonka tarkoitteella on ihmistarkoitteinen perussubjekti, joka

aktiivisesti tekee jotain. (VISK § 252.) Lapsilla on tosin kummallakin syntynyt myös sana *unohtaja* (Sonja 5;1, Noora 4;5), ja unohtamista ei mielestäni voi laskea aktiiviseksi tekemiseksi. Merkitykseltään *JA*-johdos on usein kantaverbinsä aktiviteetin suorittaja tai sen subjektina olevaa läsnäolijaa verbin kuvaamassa tilanteessa. Näin on omassakin aineistossani. Johdoksen tarkoite voi olla ihminen, eläin tai muu elollinen otus tai aktiivinen instituutio (esim. *kustantaja*). Joskus *JA*-johdoksen tarkoite on myös matemaattinen termi tai teknologinen vempain. (VISK § 253.)

Kollektiivijohtimella *(i)kkO* muodostetuilla johdoksilla on aikuisten kielenkäytössä useimmiten kantasana kaks- tai kolmitavuinen jaoton substantiivi, jonka genetiivivartaloon johdin kiinnittyy (*ruudukko*, *aallokko*). Omassa aineistossani johdin on liitetty myös yksitavuiseen vartaloon (*puukko* 'puiden kokoontuma' Sonja 4;10x). Joskus johdin liittyy myös kantasansa vahvaan vokaalivartaloon (*rapakko*). Kantasanaksi ei kuitenkaan käy *kse*-vartaloinen, *kka*- tai *kko*-loppuinen sana tai läpinäkyvä johdos. Yli kaksi kolmannesta *(i)kkO*-sanoista on johdettu *i*:llisellä johtimella ja loput *i*:ttömällä. Kun johtimessa on *i*, lyhentää se usein vartalon pitkän vokaalin tai korvaa kokonaan vartalon lopussa olevan lyhyen vokaalin. Johdinvarianttien vartalojakauma on sellainen, että *ikkO* liittyy vain vartaloihin, jotka ovat kolmitavuisia tai päättyvät pitkään vokaaliin, ja *kkO* niihin vartaloihin, jotka loppuvat vokaaleihin *o* tai *u* tai ovat kaksitavuisia. (VISK § 182, 179.) Merkitykseltään *(i)kkO*-johdos viittaa yleensä joukkoon tai kokonaisuuteen, joka tyypillisesti koostuu johdoksen kantasanan tarkoitteista (VISK § 179). Silloin, kun *(i)kkO*-johdoksen tarkoite ei koostu kantasansa tarkoitteista, on kyseessä jokin muu kuuluvuussuhde, esimerkiksi johdoksen tarkoite sisältää kantasanan tarkoitteita (*haulikko*), on niiden pitopaikka (*kynttelikkö*), tai kantasanan nimeämä ominaisuus on tavalla tai toisella olennainen määrittäjä johdoksen tarkoiteelle (*älykkö*, *humalikko*) (VISK § 183). Johtimella muodostetut sanat voivat olla myös yksilönnimiä (esim. *uskalikko*, *maallikko*) tai affektiivisia, usein vähätteleviä substantiiveja, kuten *lammikko* tai *sihteerikko* (VISK § 182). Sanassa *metsikkö* johdin on Ison suomen kieliopin (VISK) mukaan tuomassa jotain mahdollisesti deminutiivista, abstraktimpaa merkitystä kuin kantasanan tarkoitteiden koostumus tai joukko (§ 183, 210). Omassa aineistossani sana *metsikkö* (Sonja 6;7) esiintyy *kkO*-johtimen yleisemmän merkityksen mukaisesti merkityksessä 'iso metsä'. Aikuiskielessä *(i)kkO* ei ole yhtä yleinen kollektiivijohdin kuin *(i)stO* (VISK § 179), mutta lapset eivät tuottaneet ainuttakaan *(i)stO*-sanaa.

Slangisanoja muodostetaan usein slangijohtimilla, jotka liittyvät muokattuun sanavartaloon (Koivisto 2013, 174). Slangijohdin *ri* on muiden slangijohdinten tapaan epämuodolliselle kielelle tyypillinen. Se ei aiheuta suhteessa kantasanaansa merkityskohteen muutosta, vaan on puhetta tyyllitelevä elementti. Slangijohto eroaa muusta johtamisesta siinä, että se yleensä lyhentää kantasanaa. Yhdyssanasta saattaa esimerkiksi lähteä kokonaan loppuosa pois ja alkuosaan, usein fonologisesti

muunneltuna, liittyy slangijohdin. (VISK § 214.) Vartalon muokkautuminen ja typistyminen johtuvat Koiviston mukaan siitä, että slangijohdoksilla on pyrkimys mukautua kunkin johtimen tyypilliseen sanahahmoon. Johtimella *ri* muodostetut sanat esimerkiksi ovat useimmiten kolmitavuisia (Koivisto 2013, 174). Kantasanan fonologinen modifiointi voi olla vaikkapa johdinta edeltävän klusiilin tai, hiukan harvinaisempaan, muun konsonantin geminoituminen tai toisaalta lyhentymisen, ylimääräisen *s*-äänteen ilmestyminen vartaloon. Myös kantavartalon vokaaliaines voi joutua modifioinnin kohteeksi: vokaalisointu saattaa hävitä, koko kanta voi muuttua etuvokaalisesta takavokaaliseksi ja johdinta edeltävä pitkä vokaali voi lyhentyä. (VISK § 215.) Lähtösanana slangijohdoksella on useimmiten yhdyssana, josta johdoksen kannaksi valikoituu määriteosa lopustaan lyhentyneenä. Vierasperäisiä sanojakin joskus kotoutetaan suomalaiseen suuhun slangijohtimilla. (VISK § 216.) Sanat, jotka slangijohtamiseen osallistuvat, tarkoittavat usein jotakin puhujayhteisössään keskeistä, konkreettista entiteettiä, jolle saattaa samassa yhteisössä olla useampiakin slanginimityksiä. Esimerkiksi vaatteiden, pelien, leikkien, ruokien, juomien, harrastusten ja ammattien nimitykset ovat yleisiä slangijohdoksissa. (VISK § 214.) Niitä on omassakin aineistossani useita.

Johtimella *mA* muodostetaan verbikantaisena kantasansa tulosta (*kirjoitelma*) tai muuta sen kuvaamasta tapahtumasta erottuvaa kokonaisuutta (*elämä, kuolema*). Johdin liittyy enimmäkseen *u*-vartaloisen verbin vahvaan vokaalivartaloon (*murtuma*) tai *le*-verbin konsonanttivartaloon (*kirjoitelma*). Muitakin kantavartalotyyppisiä *mA*-johdoksilla on, mutta niitä edustaa kutakin vain jokunen sana. Kantaverbi ilmaisee yleensä itsestään tapahtuvaa prosessia ja on intransitiivinen. Sellaisia *mA*-johdoksia, jotka eivät esiinny itsenäisinä sanoina, on yhdyssanojen määriteosina (*istumajärjestys, nukkumapaikka*). Johdokset voivat myös saada kantaverbiltään perintönä subjektigenetiivilaajennuksen tai määriteosakseen myös adverbiaalinen tai subjektinominatiivin (*verenpurkauma*). (VISK § 245.) Nominikantaisena *mA*-johdos voi olla myös paikan nimitys (*laitama*) (VISK § 188). Aineistoni *mA*-loppuisten sanojen (*nukkumapaita, pastillinsyöjä, kattoma, pelaama*) puitteissa voi pohdiskella, mitkä niistä ovat johdoksia, ja mitkä suffiksin poistolla muodostettuja. Oma kantaani tähän esittelen luvussa 3.6.

2.1.1.2 Verbijohdokset

Frekventatiivisen *le*-johtimen avulla voi aikuiskielessä ilmaista toistuvaa, jatkuvaa tai subjektilleen luonteenomaista toimintaa, tekoa tai tapahtumaa (VISK § 353). Sillä voidaan myös ilmaista vähitellen tavoitetilaa kohti etenemistä, tilanteen edistämistä sitä kohti tai affektiivista latausta, tyypillisesti leikkisyyttä tai jonkinlaista pehmenystä (VISK § 354). Samaan *le*-johdoksien ryhmään kuuluvat johtimet *ele*, *ile*, *ske(nte)le* ja *(C)tele*. Johdin *ele* liittyy lähinnä *A*-loppuisiin verbivartaloihin, *ile* nominin kaksitavuiseen ja *eA*-vartaloon sekä supistumaverbin vartaloon ja *ske(nte)le* lyhyemmässä muodossaan *A*-loppuisiin verbivartaloihin ja pidempänä yksitavuisiin verbivartaloihin. Yli kolmitavuiseen kantaan mikään näistä *le*-johtimista ei kiinnity. (VISK § 358.)

Sekä verbi- että nominikantaan voi liittyä verbijohdin *(t)tA* (VISK § 311). Sillä ilmaistaan verbikantaisena kantaverbin tarkoittaman toiminnan, tapahtuman tai tilan aiheuttamista (VISK § 312). Nominikantaisena *ttA*-johdos merkitsee kantasanan tarkoittamaksi tekemistä, kantasanan tarkoitteella varustamista tai sen poistamista, kantasanan tarkoitteen avulla toimimista tai kantasanan tarkoittamaan paikkaan tai tilaan saattamista (VISK § 317). Kaikki *(t)tA* johdokset ovat muuttamisjohdoksia. Konsonanttivartaloon liittyessään käytössä on *tA*-variantti ja vokaalivartalon kanssa geminaatallinen *ttA*-johdin. Konsonantti- ja vokaalivartalon ohella kannan tavumäärä ja vartalovokaali vaikuttavat tarkempaan johdinvarianttien (*tA*, *ttA*, *ittA*, *UttA*, *tUttA*, *stA*, *ntA* jne.) jakaumaan. (VISK § 318.)

Myös *Oi*-johtimen avulla muodostetaan muuttamisjohdoksia. Toisin kuin *(t)tA*, *Oi* liittyy vain nominivartaloon, useimmiten substantiivin kolmitavuiseen, heikkoasteiseen vartaloon, joka kadottaa loppuvokaalinsa johtimen edeltä. *Oi* on aikuiskielessäkin produktiivinen uusien sanojen muodostava johdin. (VISK § 331.) Merkitykseltään *Oi*-verbi ilmaisee kantasanan tarkoittamaksi tekemistä, kantasanan tarkoitteella varustamista, kantasanan tarkoitteen avulla toimimista tai kantasanan tarkoittamaan paikkaan tai tilaan saattamista (VISK § 317). Lähes kaikki aineistossani olevat verbijohdokset ovat Nooran tuottamia, Sonjan johdoksissa verbejä on huomattavasti vähemmän.

2.1.1.3 Adjektiivi- ja adverbijohdokset

Adjektiivi- ja adverbijohtimista esittelen kummastakin tässä läheisemmin vain yhden, aineistoni sanoissa yleisimmän. Samoin kuin verbijohdoksista, myös suurin osa adjektiivi- ja adverbijohdoksista löytyvät Nooran tuottamista sanoista. Etenkin *(i)nen*-johdinta hän käytti liikeyleistykseen

asti (esim. *ehjänen* 'ehjä' Noora 2;11). Adjektiivijohtimista eniten esiintyvä on *(i)nen*. Se on myös aikuisten kielenkäytössä hyvin yleinen adjektiivijohdin, ja se liittyy, kuten useimmat muutkin adjektiivijohtimet, lähinnä substantiivivartaloon (VISK § 260). Merkitykseltään *(i)nen*-adjektiivit ovat absoluuttista ominaisuutta, tyypillisimmin possessiivisuutta ilmaisevia, eli ne kuvaavat kantasansa tarkoittelle ominaista, siihen tavalla tai toisella liittyvää tai sen sisältävää. (VISK § 261.) *(i)nen*-johdin liittyy kantasansa vahvaan vokaalivartaloon (VISK 263).

Adverbijohdin *kkAin* liittyy nominin heikkoon, yleensä kaksitavuiseen vokaalivartaloon ja ilmaisee aikuisten kielessä ”olioiden välistä symmetristä sijaintia, asentoa tai asemaa” (*nokikkain* 'nokat vastakkain') tai abstraktimmin yleisesti vastavuoroisena suhteena (esim. *peräkkäin*, *vierekkäin*). *kkAin* on elävä johdin, ja uusia *kkAin*-johdoksia on mahdollista johdostyyppin semanttisten rajojen puitteissa muodostaa. (VISK § 384.) Lasten sanoissa *kkAin* esiintyy esimerkiksi sanoissa *jonokkain*, *junikkain* ja *rivikkäin*.

2.1.2 Kontaminaatio ja ekspressiivisyys

Omassa aineistossani melko yleinen vaikkakin suomen kielessä harvoin pysyviä sanoja tuottava sananmuodostustapa on kontaminaatio (Koivisto 2013, 253). VISK:n mukaan ”kontaminaatiolla tarkoitetaan kahden sanan yleensä tahatonta sulautumista yhteen siten, että tulossanassa on fonologisia aineksia kummastakin lähtösanasta.” Kontaminaatioiden takana olevat sanat ovat yleensä keskenään samamerkityksisiä tai ainakin lähimerkityksisiä. (VISK §170; myös Koivisto 2013, 252–253.) Kontaminaatiomuotoja pro gradu -tutkielmassaan tutkinut Emmi Pollari (2009) toteaa, että usein – mutta ei aina – kontaminaatiomuodoste on toinen sanamuunnoksen tuottamista sanoista, kuten tapauksessa *lounallinen*: *lounas* ja *päivällinen* > *päiväs* ja *lounallinen*. Sanamuunnosoperaation periaate on sama kuin kontinkielessä, jossa kunkin sanan pariaksi annetaan sana kontti, esim. *ajaako täti* > *ajaako* + *kontti*, *täti* + *kontti* > *kojaako antti koti täntti*. (Pollari 2009, 32.) Tavallisesti kontaminaatio muodostuu toisen lähdesanan sanahahmon mukaiseksi (mts. 38). VISK:n (2004, § 147) mukaan ”sanahahmolla tarkoitetaan sanan fonologista ilmiä, skemaattista runkoa, joka rakentuu sen tavuluvusta sekä fonologisesta ja morfologisesta rakenteesta”. Niin myös mainittu sana *lounallinen* ('lounas' Sonja 5;1) on sekä fonologiselta rakenteeltaan että tavurakenteeltaan saman hahmoinen kuin *päivällinen*, toinen sen pohjalla olevista sanoista. Vokaaliharmonia voi kontaminaatiossa toteutua, vaikka toinen lähtösanoista olisi etu- ja toinen takavokaalinen, kuten tapauksessa, jossa yhdistyvät sanat *mieltikää* + *ajatelkaa* muotoon *mietelkää* (Pollari 2009, 35).

Ekspressiivisten sanojen määrittelyissä ja tulkinnoissa pyrin käyttämään termejä samoin sisällöin kuin aihetta väitöskirjassaan käsitellyt Eve Mikone (2002). Niinpä *ekspressiivinen sana* on kattotermi, jolla viitataan sekä deskriptiivisiin että onomatopoeettisiin sanoihin, jotka ovat sisällöltään tarkempia termejä. Onomatopoeettiset sanat ovat ääntä kuvaavia sanoja, joihin kuitenkin saattaa sisältyä myös kyseistä ääntä tuottavan liikkeen sivumerkitys. Deskriptiiviset sanat puolestaan ovat sanoja, jotka eivät ole tyyliään neutraaleja eivätkä kuitenkaan kuvaa ensisijaisesti ääntä, vaikka äänen merkityskomponentti voikin deskriptiivisanan merkityksessä olla mukana. (Mikone 2002, 17–18; Koivisto 2013, 189.)

2.2 Aikuiskieli ja lapsenkieli

Sananmuodostuksen teorian ja termien lisäksi pro gradu -tutkielmani kannalta on tärkeä tutkailla lapsenkielentutkimusta, vähintään pintapuolisesti. *Aikuiskieli*-termillä tarkoitan tutkielmassani sellaista kieltä, jota aikuiset käyttävät. Se viittaa sekä muodolliseen yleis- ja kirjakieleen että aikuisten arkipuheeseen, enkä pyri sen käytössä tarkkaan yksiselitteisyyteen, vaan käytän sitä tarjoamaan kontrastia ja kontekstia kulloisessakin kohdassa käsittelyssä olevalle lasten käyttämälle kielelle.

Lapsenkieltä on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Fonologiselta kannalta lapsenkieltä voi alkaa tutkia heti, kun vauva päästää ensimmäiset äänteensä, sillä siitä alkaa äännejärjestelmän kehitys. Lapsen ensimmäisiä merkityksellisiä sanoja voi tutkia fonologisin intressein, morfologisesta näkökulmasta, semantiikan kannalta tai vaikkapa psykolingvistisesti. Sanaston karttuessa lapsen sanastosta voi valikoida tutkimuskohteeksi tavalla tai toisella rajatun sanaryhmän tai tarkastella koko sanaston kehitystä, määrällisesti, laadullisesti tai kumpaakin sekoittaen. Lapsenkieltä voidaan tutkia myös esimerkiksi kieliopin kehittymisen, keskustelututkimuksen tai pragmatiikan näkökulmista. Lähtökohtana lapsenkielen tutkimukseen voi olla normaali kielen kehittyminen lapsen kasvaessa tai toisaalta varhaiseen kielenoppimiseen vaikuttavat häiriöt ja ongelmat. (Ks. esim. Karjalainen 1998.)

Vaikka lapset oppivat eri kieliä sen mukaan, mitä heille puhutaan ja mitä he kuulevat, on lasten ensikielenoppimisessa havaittu myös yleisiä ja yhteisiä piirteitä. Esikieliopillisessa vaiheessa lapsi ei vielä itse taivuta sanoja, vaan viestii käyttämällä sanoista juuri niitä muotoja, joita on itse kuullut. Seuraavassa eli varhaiskieliopin vaiheessa lapsi etsii ja alkaa löytää yhteyksiä sanan eri muotojen välillä, kun esikieliopillisessa vaiheessa jokainen sananmuoto on ollut kuin oma sanansa. Varhaiskielioppivaiheessa lapsella alkaa olla pieniä taivutusparadigmoja, miniparadigmoja, joista osa toki vielä on aikuiskielen normeihin virheellisiä, mutta lapsen kannalta loogisista analogiamuodosteista koostuvia. Kolmas kehitysvaihe on kieliopin jäsentymisvaihe, jolloin lapsen käyttämä kieli hiljalleen

muuttuu enemmän ja enemmän aikuiskielen kaltaiseksi, kun lapsi alkaa hahmottaa taivutusjärjestelmän olennaisimpia johdonmukaisuuksia. Yleensä ensin opitaan säännönmukaisia ja hiukan myöhemmin epäsäännöllisiä taivutusparadigmoja, joskin tietoaukkojen kohdilla analogiamuodostetakin yhä esiintyy. (Laalo 2006, 101.)

Lapsen oppiessa sanoja hän hiljalleen analysoi oppimansa sanat osiinsa ja havaitsee myös säännönmukaisuuksia, joita osat noudattavat, ja erilaisten sananmuodostuskeinojen produktiivisuuksia. Kun osien merkitykset alkavat olla selvillä, voi lapsi käyttää niitä itse uusien sanojen luomiseen. (Clark 2003, 275.) Toisin sanottuna lapsi alkaa käyttää hyväkseen morfologisia sääntöjä. Morfologinen sääntö on mikä hyvänsä morfologinen säännönmukaisuus tai yleistys, jonka puhuja havaitsee ja jota hän noudattaa, kuten esimerkiksi minkä johtimen voi liittää minkäkinlaiseen kantasanaan ja millä ehdoin (Koivisto 2013, 222).

Koska lapsen kielitaito on vielä keskeneräinen suhteessa aikuisten kielitaitoon, lasten tekemät uudet sanatkin ovat taipuvaisia olemaan aluksi muodoltaan yksinkertaisia, merkitykseltään läpinäkyviä ja produktiivista muodostustapaa käyttäen synnytettyjä (Clark 1995; Clark 2003, 275; Vánttilä 1998, 101–103). Clarkin kuvaileman läpinäkyvyyden periaatteen mukaan lasten kehittämien uudissanojen merkitys on läpinäkyvästi suoraan pääteltävissä osistaan, jotka ovat lapsen tuntemia morfeemeja (Clark 1995, 115–116). Muodon yksinkertaisuus puolestaan tarkoittaa Clarkin mukaan sitä, että lasten uudissanoissa morfeemit tapaavat liittyä toisiinsa mahdollisimman vähin muutoksin, koska sanoja on sitä helpompi sekä tuottaa että ymmärtää, mitä vähemmän niiden juurissa tapahtuu muutoksia. Lapset käyttävät kuulemiansakin uusia sanoja tyypillisesti ensin siinä muodossa, missä ovat niitä kuulleet, ja vasta myöhemmin taivuttavat niitä. (Mts. 119–120; Nygren 2014, 4.) Produktiivisen muodostustavan käytöllä taas tarkoitetaan sitä, että lapsi käyttää tarvitsemansa sanan tuottamisessa pääsääntöisesti produktiivisinta tietämäänsä keinoa haluamansa merkityksen välittämiseen. Aina lapsen produktiivisimmaksi arvioima sananmuodostustapa ei kuitenkaan osu aikuiskielessä produktiivisimpaan, sillä lapsi ei välttämättä vielä osaa arvioida, mitkä ominaisuudet sanoissa ovat säännöllisiä tai miten innovatiivisia tai konventionaalistuneita hänen toisten puheessa kuulemansa sanat muodostustapoineen ovat. (Clark 1995, 136–137.)

Lapsen sanavarasto on rajallinen, sillä muutamassa vuodessa ei kielen kaikkia yksityiskohtia ehdi oppia. Ajoittain lapsi puhuu asioista, joiden ilmaisemiseen hänellä ei ole sanoja, joko kohdattaessaan jotakin uutta maailmassa tai halutessaan ilmaista omaa sisäistä maailmaansa. Silloin lapsi saattaa joko selittää tarvitsemansa käsitteen monisanaisesti tai kehittää uuden sanan, uudissan, neologismien, sitä ilmaisemaan. Toisin sanottuna lapset tuottavat uusia sanoja paikatakseen tuntemassaan sanastossa olevia aukkoja (Clark 2003, 273). ”Mahdollisuus muodostaa tuoreita lekseemejä

ja käyttää niitä kuuluu jokaisen puhujan kielikykyyn” (Koivisto 2013, 211). Tämä pätee oman havaintoni perusteella myös lapsen kielikykyyn, vaikka kielen omaksuminen kokonaisena kommunikaatiojärjestelmänä olisi vielä kesken. Orpanan mukaan (1984, 3) lasten sanastollisten aukkojen paikkailut uudissanoilla eivät aina johdu vain heidän maailmassa kohtaamistaan uusista asioista, vaan ne voivat kuvastaa myös lapsen pohdiskeluja maailman yksityiskohdista ja käsitteiden keskinäisistä suhteista ja ilmetä käsitesarjojen loogisina täydennyksinä. Lieon mukaan lapsi haluaa ilmaista itselleen tärkeitä seikkoja ja pyrkii koko ajan ilmaisemaan itseään täsmällisemmin ja yksiselitteisimmin (Lieko 1998, 551). Joskus riittävään täsmällisyyden tasoon ei pääse kehittämättä omia sanoja jo tunnettujen rinnalle. Omilla lapsillani on ollut jaksoja, kun esimerkiksi *iso–pieni-* ja *ylä–ala-*tyyppisiä sarjoja on täydennetty lisäämällä niihin *keski-*: *yläkerran* ja *alakerran* väliin tuli *keskikerta* (Sonja 5;3) ja *isosiskon* ja *pikkusiskon* ohella tuli selvästi olla myös sana *keskisisko* (Sonja 4;11) nimeämään sellainen sisko, joka on sisarusarjan keskivaiheilla eli jollekulle iso- ja toiselle pikkusisko. Aina nämä käsitesarjat eivät jää edes kolmiportaisiksi, vaan esimerkiksi nelihenkisessä jonossa ensimmäisen ja viimeisen väliin tarvitaan kaksi välisijoitusta, jotka luonnollisesti ovat *keskiensimmäinen* (Noora 3;1) ja *keskiviiminen* (Noora 3;1).

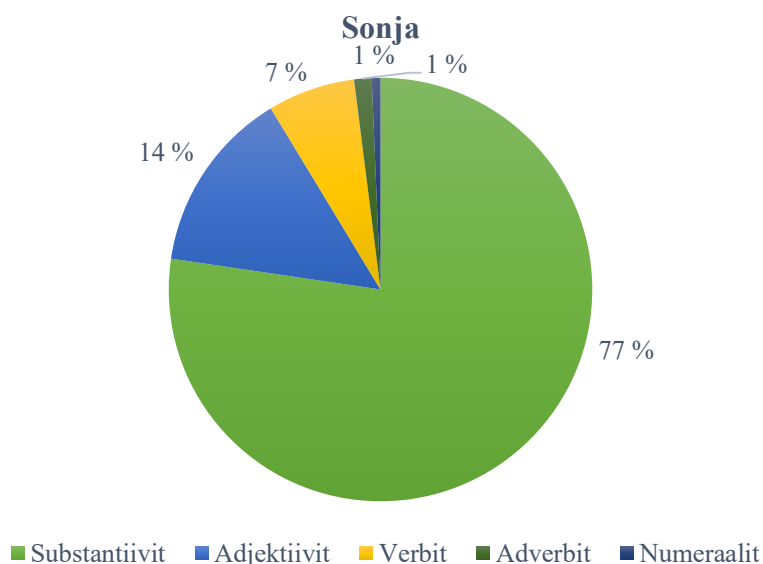
3 ANALYYSI

3.1 Tilastoja

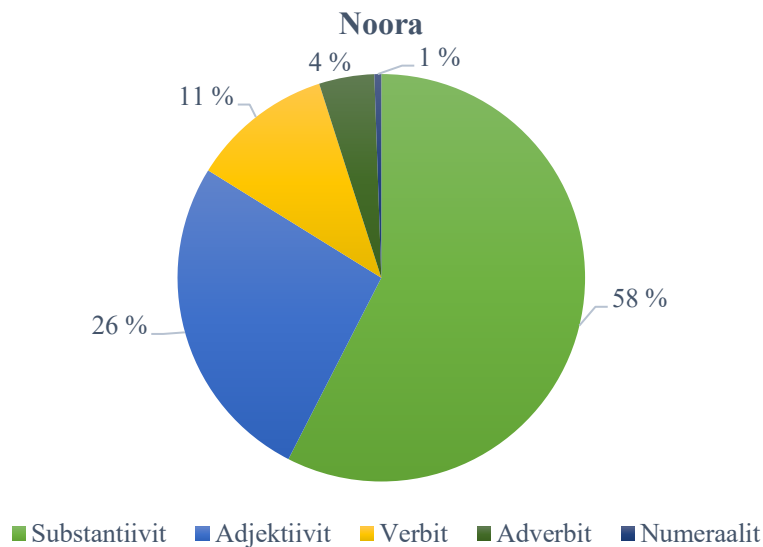
Kuvio 1. Lasten luomat sanat määrällisesti.

Lasten suusta tutkielmani analyysiin asti pääsi 150 Sonjan tuottamaa sanaa ja 365 Nooran tuotosta. Substantiiveja Nooran sanoista oli 210 ja Sonjan sanoista 116, eli kummaltakin selvä enemmistö, kuten aikaisemman kirjallisuuden perusteella oli odotettavissakin. Esimerkiksi Lieon tutkimusaineistossa lasten neologismeista yli 60 prosenttia oli substantiiveja (Lieko 1998, 553). Toiseksi eniten aineistossani oli kummankin lapsen tuottamana verbejä, Nooralla 96 ja Sonjalla 21. Adjektiiveja Sonja tuotti 10 ja Noora 41, ja niiden lisäksi Nooran uudissanoissa on 16 adverbiä ja 2 numeraalia, Sonjan sanoissa vastaavasti 2 adverbiä ja 1 numeraali.

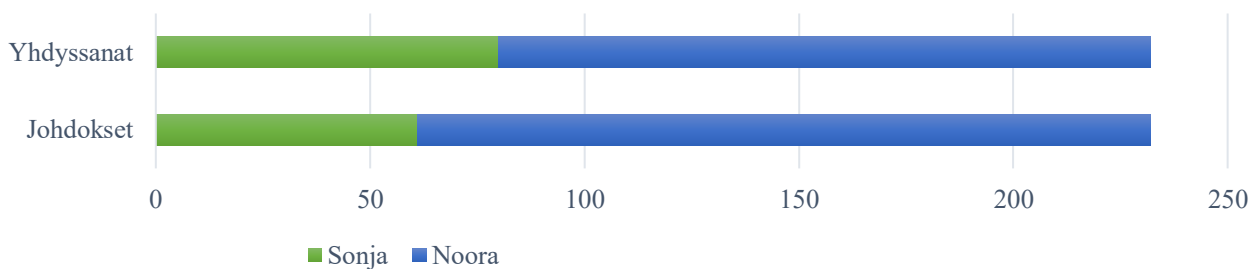
Kuvio 2. Sonjan uudissanojen sanaluokat.

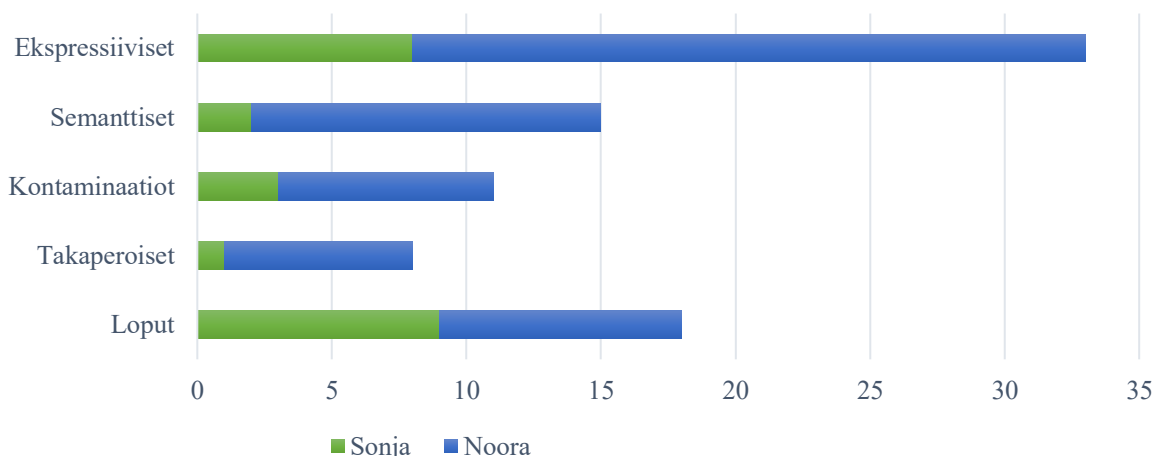
Kuvio 3. Nooran uudissanojen sanaluokat.

Muotoperusteisesti aineistoni sanat ovat jaettavissa muutamaan pääryhmään. Jonkinlaisen selvästi erotettavissa olevan johdinaineksen sisältää 61 Sonjan ja 171 Nooran sanaa. Yhdyssanoja, eli useamman kuin yhden juuren sisältäviä sanoja, on puolestaan Sonjan tuotoksissa 80 kappaletta ja Nooran 152. Ekspressiivisiä sanoja Sonjan tuotoksissa on 8 kappaletta, Nooralla niitä on 25. Ekspressiivisyyttä on tässä käytetty kattoterminä, jonka alle mahtuvat niin onomatopoeettiset kuin deskriptiivisetkin sanat (ks. Koivisto 2013, 189; Mikone 2002, 17). Sellaisia sanoja, jotka eivät mukavasti sujahda edellä mainittuihin kolmeen ryhmään, on Sonjan tuottamissa 15 ja Nooran 34 kappaletta. Niiden muodostamisessa on käytetty esimerkiksi semanttisia muutoksia, kontaminaatiota, muottimuodostamista, lyhentämistä tai nolladerivaatiota. Tällä luokittelulla jokainen tyttöjen uudissana kuuluu vähintään yhteen luokkaan. Luokat ovat kuitenkin limittäisiä, eli monet sanat kuuluvat vähintään kahteen eri ryhmään.

Kuvio 4. Aineiston yhdyssanat ja johdokset.

Kuten yllä olevasta palkkidiagrammista näkee, yhteensä yhdyssanoja ja johdoksia on keskenään täsmälleen sama määrä. Nooran tuottamissa sanoissa on enemmän johdoksia kuin yhdyssanoja, ja Sonjan luomuksissa on vastaavasti enemmän yhdyssanoja kuin johdoksia. Pienemmät muodostustaparyhmät ovat alla omassa kaaviossaan, sillä ne ovat johdosten ja yhdyssanojen rinnalla niin häviävän pieni ryhmä, että samassa kaaviossa ollessaan katoaisivat liiaksi näkyvistä.

Kuvio 5. Aineiston muut sananmuodostustavat.

Yllä olevassa kaaviokuvassa oleva palkkiotsikko *Ekspressiiviset* tarkoittaa lasten tuottamia sanoja, jotka ovat joko deskriptiivisiä tai onomatopoeettisia. *Semanttiset*-otsikolla tarkoitan puolestaan sanoja, joiden poikkeavuus suhteessa aikuiskieleen on semanttisissa pikemmin kuin muodollisissa piirteissä. *Kontaminaatiot*-otsikko kattaa lasten tekemät kontaminaatiot eli sulaumasanat. *Takaperoiset* viittaa niihin sanoihin, jotka lapset ovat luoneet takaperoisjohdolla tai muulla suffiksin poistamisella, ja viimeiseen *Loput*-palkkiin laskin mukaan ne sanat, jotka eivät sovi mihinkään edellä kuvailluista joukoista.

Seuraavassa käsittelen kullakin muodostustavalla tehtyjä sanoja siinä järjestyksessä, jossa ne itseäni eniten kiinnostavat. Kuten alussa jo mainitsin, lasten uudisjohdoksia on tutkittu jo muiden toimesta huomattavasti enemmän kuin muin tavoin tuotettuja lasten neologismeja. Siksi itse jätän johdokset vähimmälle huomiolle, ja annan niistä taustateorialuvussa olevien esimerkkisanojen lisäksi tutkielmani loppupuolella vain hyvin yleisiä tilastotietoja. Aiheesta kiinnostuneelle tutkijalle tarjoan mielelläni käyttöön sekä aineistoni että apuni sen tulkintaan. Aloitan aineistoni käsittelyn seuraavassa semanttisista hassuuksista ja jatkan siitä ekspressiivisiin sanoihin, kontaminaatiosanoihin ja lopulta yhdyssanoihin.

3.2 Semanttiset hassuudet

Monet aineistossani olevat sanat ovat selvästi muodoltaan erilaisia kuin aikuisten käyttämät, mutta osassa lasten luovuus tai erilainen maailmanäkemus ei niinkään näy muodossa vaan pikemmin merkityksessä. Kielenoppimisessa lapsi kuulee ympäristöstään puhetta, erottaa puheesta sanoja ja arvioi sanoille merkityksiä (Clark 2003, 273). Aina lapsen arviot eivät heti osu oikeaan. Näin muodostuu semanttisia erikoisuuksia, joita käsittelen tässä osiossa. Hyvä esimerkki selvästä väärinymmärryksen avulla ilmestyneestä merkityksen ja muodon yhteydestä on Sonjan sana *kitkerä* 'hankalasti pureskeltava' (4;10x). Sanan syntyhistoria liittyy lapsen isoäidin tapaan irvistellä maistaessaan jotakin liian kirpeää ja samalla jutella Sonjan kanssa siitä, miten tämä on nyt kauhean kitkerää. Sonja ei yhdistänyt ilmettä, eikä siten sanaakaan, makuun, sillä hänen mielestään kirpeä oli hyvänmakuista, joten jotakin muuta irvistelyä aiheuttavaa ruuassa täytyi olla. Sitkeän ruuan pureskelu aiheutti Sonjassa samanlaisia ilmeitä kuin kirpeän syöminen isoäidissä, joten sitä *kitkerän* lapsen logiikalla täytyi tarkoittaa. Niinpä Sonja saattoi sanoa esimerkiksi kuivahtaneesta, sitkeästä ruisleipäpalasta, että "tää leipä on aika kitkerä".

Hiukan erilainen merkityksen uudelleenarviointi on tapahtunut Nooran sanassa *silonpalonen* 'lasinsiru', joka esiintyi samana päivänä myös metateesillä muodossa *lisonpalonen* (Noora 3;3). Sana *lisonpalonen* on siis yhdyssana, jonka osasanat ovat aikuiskielistettyinä *siru* ja *palanen*. Nooran puheesta päätin, että *liso* tai ilman metateesiä *silo*, viittaa lasiin materiaalina ja, vasta *palanen* kertoo, että tuo materiaali on nyt mennyt säpäleiksi. Sanan ensiesiintymä oli läheltä piti -tilanteen jälkeen hetkessä, jossa Noora pohti, että "jos peili tippuu, sitten tulee lisonpalosia." Keskustelun jatkuessa esiin tuli myös mainittu metateesitön muoto. Aikuiset tilanteessa puhuivat lasinsiruista, mutta Noora piti jämäkästi kiinni omasta sanastaan – intuitioni mukaan siksi, että sanalla *lasi* viitataan kotona arkipuheessa lähes pelkästään juomisastioihin niiden materiaalista riippumatta, jolloin saman sanan käyttö peililasista tuntui Noorasta kummalliselta.

3.2.1 Lämpötilat

Semanttisia hassuuksia on syntynyt yksittäin, kuten edellä kuvatut *kitkerä* ja *lisonpalonen*, mutta myös jotain lasten ajatusmalleista kertovina ryppäinä, esimerkiksi lämpötiloihin liittyen. Aikuisten kielessä on kohtalaisen selvää, mihin suuntaan lämpötila muuttuu silloin, kun se lämpenee tai viilenee – lämmitessään entiteetin lämpötila muuttuu kohti kuumaa ja viiletessään kohti kylmää. Lasten kielessä muutoksen suunta on pelkän verbin perusteella vaikeampi päätellä, sillä esimerkiksi Noora käytti iässä 2;10x sanaa *lämmitä* merkityksessä ’jäähtyä tai kuumentua lämpimäksi’. Samaan aikaan Sonjan (4;10x) sanastossa oli aktiivisena adjektiivi *lämpimä*, joka on muodoltaan vain virhetaivutus *lämmín*-sanasta, mutta merkitykseltään absoluuttisempi kuin aikuisten suhteellinen *lämmín*. Parhaiten absoluuttisuus näkyy siinä, että esimerkiksi maito oli ”liian lämpimää” silloin, kun se ei ollut riittävän kylmää, ja sauna puolestaan oli ”liian lämpimä” silloin, kun se ei ollut riittävän kuuma. Ruoka voi lämmitä mikroaaltouunissa, kun se on ensin ollut kylmää, tai sitten pöydällä olevalla lautasella, kun se on juuri otettu höyryävän kuumana kattilasta. Myös Laalo mainitsee lämpimän absoluuttisesta ominaisuudesta Tuulikin puheessa artikkelissaan *Adjectives in Finnish Child Language* (2015, 422). Merkityksen lisäksi adjektiivissa *lämpimä* on erona aikuisten vastaavaan sanaan se, että se on muodostettu analogisesti vokaalivartalosta, mahdollisesti yleisemmin esiintyvien, vokaalivartaloisten sanojen *kylmä* ja *kuuma* inspiroimana. Laalon mukaan tämä muodostustapa on luonnollinen, sillä konsonanttivartalo esiintyy aikuiskielessäkin vain kahdessa muodossa – *lämmín* ja *lämmintä*. (Laalo 2015, 422–423.) Sekä Sonjalla että Nooralla *lämmín* tai *lämpimä* tarkoitti siis lämpötilaa, jota saattoi lähestyä kummasta tahansa suunnasta, lämpeneminen oli aina liikettä kohti lämpimää, oli lähtöpiste kummassa suunnassa tahansa. Toisin sanottuna aikuisten kielessä lämpeneminen on aina kulkemista kylmemmästä kuumempaa kohti, eli kiintopisteinä toimivat vain kylmä ja kuuma, mutta Sonjalla ja Nooralla oli siinä välissä kolmaskin kiintopiste, *lämpimä*.

Hiukan vanhempana Nooralla oli lämpöasteikollaan oikeastaan neljä kiintopistettä: kylmä, viileä, lämmin ja kuuma, sillä iässä 4;10 Nooralla oli edellä kuvailemani *lämmitä*-sanan kanssa vastaavasti käyttäytyvä sana *jäähtyä*, joka intuitioni ja muistini mukaan toimi myös kumpaankin suuntaan, sekä liian kylmästä että liian kuumasta saattoi jäähtyä kohti viileää. Ainoa muistiin merkitsemäni esiintymistapaus on kuitenkin merkityksessä ’muuttua vähemmän kylmäksi’. Toiseen suuntaan jäähtymistä ei tullut merkittyä muistiin, sillä silloinhan sana toimi aivan aikuistenkin käyttämän kielen mukaisesti. Tuossa ainoassa muistiin merkityssä tapauksessa Noora sanoi liian kylmästä kylmäpakkauksesta: ”tää pitää vähän jäähtyä”.

Lämpötilojen muutoksia löytyy myös autoon liittyvistä sanoista. Samaan aikaan, kun Noora (3;6) puhui auton *lämmityksestä* viitatessaan kuuman auton viilennykseen ilmastoinnilla, Sonja (5;6) viittasi samaan käyttämällä sanaa *kylmetys*, joka jo lähestyy lämpötilan muutosta samankaltaisesti kuin aikuisetkin, lämmitystä ei voi enää tehdä kuumasta viileämmän suuntaan, vaan siihen suuntaan muuttuva lämpötila kylmenee, oli päätepiste sitten kylmä, viileä tai mukavan lämmin. Noorallakin tosin oli 3;6 iässä jo kaksi termiä auton muuttumiseen sopivan lämpöiseksi: *lämmitys* viittasi enää kuuman auton viilennykseen, kylmän auton lämmitykseen viittasi sana *kuumetus*. Tasan kaksi vuotta myöhemmin Sonja (7;6) käytti vielä aikuisempaa mallia viitaten autoa viilentävään ilmastointiin sanalla *viiletys*, jonka merkityksen logiikka on jo sama kuin aikuisten käyttämässä sanassa *viilennys*.

3.2.2 Laajennukset ja aika

Parissa sanassa lapsi on ottanut käyttöönsä sanan ja laajentanut sen merkitystä lähisanojen alueelle. Näin esimerkiksi Nooran puheessa *kysyä* tarkoitti mitä tahansa sanomista iästä 2;11 alkaen monen kuukauden ajan. Hän ymmärsi kyllä muiden käyttämän sanan *sanoa* ja tiesi, mitä *kysymys* tarkoittaa, mutta käytti itse sitkeästi kaikesta puhumisesta sanaa *kysyä* (esim. ”Mää kysyn isille!” ja ”Mää olin kysymässä!”). *Kysyä*-sanaa käytti aivan samalla tavalla kuutisen vuotta myöhemmin myös Nooran serkku (4;6) aivan eri kieliympäristöstä – serkukset asuvat eri maissa eivätkä ole koskaan puhuneet keskenään. Hän sanoi ”Mää kysyn [kaveri]lle että täällä on sen omena”. Kummankin lapsen käytössä oli siis *kysyä* merkityksessä ’sanoa’, ja kummallakin verbin argumentin sija oli sama kuin aikuiskielen sanan *sanoa* argumentilla, eli eri kuin *kysyä*-verbin argumentilla aikuiskielessä on. Toisella tyttöjen serkulla (2;9), joka on eri perheestä kuin 4;6-ikäinen serkku, *kysyä* toimi myös merkityksessä ’sanoa’, mutta hänellä verbin argumentti on samassa sijamuodossa kuin aikuisten puheessa: ”mää kysyn [kaveri]lta että mua sattuu”. Kielitieteilijäveljeni Miikka-Markus Alhosen kanssa pohdin, että tuo serkuksista nuorin saattaisi olla kielen kehitykseltään siinä vaiheessa, että hän vielä kopioi isompien suusta kuulemiaan rakenteita sellaisenaan, ja siksi sijamuoto olisi *kysyä*-verbille tyypillinen ablatiivi pikemmin kuin hänen tarkoittamaansa merkitystä paremmin palveleva allatiivi. (Alhonen 2019.)

Nooran *laiva*-sana (3;5) puolestaan tarkoitti minkä tahansa kokoista vesialusta, vesiskootterista purjeveneeseen kautta autolauttaan. Aina sanan semanttinen laajentaminen ei käynyt yhtä tunnusmerkittävästi. Esimerkiksi ajasta puhuessaan Noora (2;10x) yhdisti kaksi olemassa olevaa aikamäärettä ja loi sanan *illalla-aamulla* ’joskus tätä hetkeä ennen’. Hän sanoi esimerkiksi ”illalla-aamulla me käytiin Oravapuistossa isin kaa”, mutta enää viisi vuotta myöhemmin en muista,

tarkoittiko hän tuolla kertaa eilisiltä, kuluvan päivän aamua, toissapäivää, kahden viikon takaista aikaa vai vaikkapa omana vauva-aikanaan tapahtunutta. Ennen *illalla-aamulla*-sanankäyttöä Noora puhui tehneensä jotakin illalla tai jotain tapahtuneen aamulla, mutta kummastakaan sanasta ei voinut varsinaisesti tulkita tapahtuma-aikaa, sillä Noora käytti niitä sattumanvaraisesti sekaisin. Väärin sanottu yleensä kuulijan toimesta korjattiin, ja jonkin aikaa korjauksia kuultuaan Noora pelasi varman päälle ja käytti joka kerta kumpaakin yhdessä laajentaen siten potentiaalista merkitystä. Luomaansa yhdyssanaa Noora käytti ainakin vuoden verran.

Enimmäkseen *illalla-aamulla* tosiaan viittasi vain menneeseen aikaan, mutta oli myös lyhyitä kausia, jolloin *illalla-aamulla* saattoi tarkoittaa myös määrittelemätöntä tulevaa aikaa. Niinä kausina Noora laittoi aikamääreen seurana olevat verbit preesensmuotoon viitatessaan tulevaan ja menneisiin muotoihin puhuessaan menneestä. Aikaan liittyvien sanojen valinta ei muutenkaan ole Nooralle ollut helppoa. Vielä seitsenvuotiaana hänellä oli hankaluuksia päätellä, istuuko aamu-, iltai- vai välipalapöydässä, vaikka tiesikin vuorokaudenajan siinä, että varmasti iltapalalta tiesi olevansa menossa kohta nukkumaan ja aamupalalta kouluun – myös yksin esiintyessään sanat *ilta* ja *aamu* menivät Nooralla seitsenvuotiaana jo säännöllisesti oikein. Jostakin syystä ruoka-aikojen yhdyssananimitykset eivät kuitenkaan yhdistyneet olemassa olevaan aikatietoisuuteen.

3.3 Ekspressiiviset

Ekspressiivisiin sanoihin liittyviä tärkeimpiä termejä käytän analyysiosiossa parhaan taitoni mukaan samoin kuin Eve Mikone (2002) väitöskirjassaan, kuten jo teoriaosiossa mainitsinkin. *Ekspressiivinen sana* on siis kattotermi, joka tarkoittaa sekä deskriptiivistä että onomatopoeettista sanaa. *Onomatopoeettinen sana* puolestaan on termi ääntä kuvailevalle sanalle, ja *deskriptiivisana* on sana, joka "ei ole tyyliltään neutraali ja jolta puuttuu ensisijainen äänen kuvaamisen merkitys" vaikka äänen merkityskomponentti saattaakin olla sanassa mukana (Mikone 2002, 17–18).

3.3.1 Onomatopoeettiset

Onomatopoeettisia sanoja aineistossani on neljä: *lätsinä* 'ääni, joka syntyy kun askeltaa niin, että paljaan jalan läpsäyttää lattiaan, ensin kantapää ja sitten läpsähtäen loput jalkapohjasta' (Noora 3;3), *tititytä* 'laulaa (lintu)' (Noora 4;3), *märistä* 'hurista, murista (auto)' (Noora 4;5) ja *niristä* 'narista' (Sonja 7;4). *Märistä* ja *niristä* kuuluvat muodoltaan *ise*-verbeihin, eli suomen onomatopoeettisten verbien yleisimpään johdossarjaan (Mikone 2002, 87). Liitin *tititytä*-sanan onomatopoeetisiin, vaikka sen etymologia onkin mahdollisesti pikemmin johtamisessa kuin luonnon imitoimisessa. Sanan pohjalla on kuitenkin linnun äänen *titityy*-imitaatio, joka ainakin on kohtalaisen kiistatta onomatopoeettinen, joten laskin verbinkin samaan ryhmään. Puheessa *tititytä* esiintyi lauseessa ”Nyt se lintu titityää!”, eli perusmuodon abstrahoin itse

3.3.2 Deskriptiiviset

Deskriptiivisanoja lapset tuottivat aineistonkeruuni aivan alusta eli alle kolmivuotiaasta keruuaian loppuun, lähes kahdeksanvuotiaaksi saakka. Käsittelen niitä tässä sanaluokittain.

3.3.2.1 Deskriptiivisubstantiivit

Aineistoni deskriptiivisubstantiiveissa on yhdistävänä piirteenä ensimmäisessä tavussa vokaali *ö*. Mikosen (2002, 75) mukaan alkutavun *ö* onkin vahvasti tunnusmerkkisyyttä indikoiva piirre ekspressiivisessä sanastossa. Substantiiveista voidaan vielä omaksi käsittelyryhmäkseen erottaa affektiiviset henkilönnimitykset, joita aineistossani on neljä. Kolme niistä asettuvat keskenään pejoratiivisuushierarkiaan niin, että *höpötti* 'höpsö, hassu otus' (Sonja 4;10x) on ystävällismielinen hellittelynimi, *ömppi* (Sonja 5;1) paha haukkumasana ja *pönkkä* (Sonja 5;1) jotakin *höpötin* ja *ömpin* väliltä, kuitenkin pikemmin pejoratiivinen kuin hellittelevä. Viimeinen sana aineistoni affektiivisissa henkilönnimityksissä on *rönkölö* 'ryökäle' (Noora 4;6), joka on erilainen kuin kolme edellä mainittua autenttista tunteenpurkausta siinä mielessä, että se syntyi esimerkinomaisesti Aku Ankan kielellisestä tyylistä keskusteltaessa: ”Te rönkölöt! Sitokaa te ne rönkölöt niin me --”. Deskriptiiviset sanat usein pohjautuvat johonkin muottiin tai malliin (Koivisto 2013, 190). Jos näiden henkilösanojen kohdalla muotiksi ei laske pelkkää alkutavun ekspressiivisyydelle tunnusmerkkistä *ö*-vokaalia, niin ainakin

sanan *höpötti* voi mieltää jonkinlaiseen perheyhteyteen aikuistenkin puheessa esiintyviin sanoihin *höpötintti* ja *höpöttää*, jotka hyvinkin saattavat olla *höpötin* esikuvia. Ainakin niiden kummankin affektiivinen merkitys on hyvin lähellä sitä affektia, jota *höpötti* kantaa.

Aineistoni viides deskriptiivinen henkilösubstantiivi *plönttäre* 'vessassakävijä' (Noora 4;4) on tässä käsittelyssä erillään neljästä edellä mainitusta, sillä se on affektiivisesti muita neljää neutraalimpi ja läheisessä suhteessa äänteellisesti motivoituneeseen sanaan *plöpsis* 'kakka' (Noora 2;10x). Sana *plönttäre* eli käytössä vain yhden päivän, mutta *plöpsis* säilyi monipuolisesti käytössä huomattavasti pidempään, minkä voi todentaa muistijälkeni lisäksi sillä, että Sonja muodosti sen pohjalta yli vuotta myöhemmin yhdyssanan *plöpsihuone* 'vessa' (Sonja 5;2). Sanan *plöpsis* käyttö ei suinkaan loppunut siihen, vaan oli erinomaisen elinvoimainen jopa pari vuotta, mistä sana *plönttäre* tosiaan antaa myös viitteen. Vielä nyt kirjoitushetkellä, yli viisi vuotta sanan synnyn jälkeen, kumpikin lapsi ymmärtää, mihin *plöpsis* viittaa, vaikka enää vessa-asiat eivät ole samalla tavalla esillä ja päivittäisinä puheenaiheina kuin potan käytön opetteluun aikana.

Edellä kuvailtujen nimittelyjen ohella selvimmin affektiivinen deskriptiivinen substantiivi on *röttä* 'legohahmon irtoilevainen tukka' (Noora 3;6). Muut kolme ovatkin pikemmin äänteellisen ikonisuuden kuin affektin motivoimia. Sanat *tröötti* 'vappupilli' (Sonja 7;4) ja *tööttö* 'hellyydenosoitus, jossa kaksi ihmistä koskettavat omalla nenänpäällään toisen nenänpäätä ja sanovat tööt' (Noora 3;1) saavat äänneasunsa suoraan niihin liittyvistä äänistä. *Röhhi* 'sian kärsä' (Noora 4;5) puolestaan saa äänteellisen motivaationsa sian ääntä matkivan *röh röh* -imitatiivin kautta.

3.3.2.2 Deskriptiiviset verbit

Deskriptiivisissä substantiiveissa oli jokaisessa alkutavun *ö*, mutta verbeissä on enemmän variaatiota: niissä on vain melkein kaikissa joko *ö* tai *ä*. Kahdessa sanassa ei ole kumpaakaan, ja kahdessa muussa ääkkönen löytyy vasta viimeisestä tavusta. Kokonaan ääkkösittä ovat jääneet sanat *kliksauttaa* 'laittaa uni päälle' (Noora 4;11) ja *dingdottaa* 'soittaa ovikelloa' (Noora 4;8). Sanan *kliksauttaa* päättelen perustuvan hiiren napilla napsauttamiseen ja siitä tulevaan ääneen, sillä unen valitsemisen prosessi vaikutti Nooran puheessa vastaavan hyvin läheisesti lastenohjelman valintahetkeä tietokoneella Ylen Areena-palvelusta. Nooran toivotus kokonaisuudessaan kuului siis "Hyvää yötä! Ja ota hyviä unia! Ja valitse! Ja sitten kun oot valinnu niin kliksauta siitä vaan silmille." Sana *dingdottaa* puolestaan ottaa mallinsa sanasta *pimpottaa*, mutta viittaa vain ovikelloon, jonka äänen Noora mielsi olevan

pikemmin *ding dong* kuin *pim pom*. Vastaavasti toinenkin Nooran ovikellosana, *rikittää* (Noora 4;11) on tarkka ovikellon pitämän äänen suhteen. Erään usein soitetun ovikellon ääni oli sarja metallisia täryjä. Sen edessä Noora kysyi: ”Saanks mää pimpottaa? Tai oikeestaan rikittää.” Viimeinen niistä deskriptiivisistä verbeistä, joissa ei ole alkutavussa ääkköstä, on *hihistä* ’hihittää’ (Noora 5;0). Ihmisen tuottamien äänien onomatopoeettisuudesta ollaan montaa mieltä, mutta nojaan omassa luokittelussani Mikosen työhön ja sanon sanan *hihistä* olevan deskriptiivinen pikemmin kuin onomatopoeettinen sana ja viittaavan nauramiseen toimintana, johon kuuluu integraalisena ominaisuutena myös ääni (ks. Mikone 2002, 18).

Aineistoni deskriptiivisistä verbeistä kuvatun toiminnan tuottaman äänen motivoimia ovat ainakin *römistellä* ’kaasutella autoa paikoillaan pysyen’ (Noora 4;7), *ätsiä* ’aivastaa’ (Noora 5;6), *läskätä* ’läiskyttää (jaloilla rantavettä)’ (Noora 4;6) ja *läksätä* ’sekoittaa taikinaa puuhaarukalla niin, että kuuluu lätinää’ (Noora 3;2). Näistä *läksätä* ja *läskätä* ovat niin samankaltaisia sekä merkitykseltään että muodoltaan – etenkin, kun ottaa huomioon Nooran metateesitaipumuksen – että ne voisi laskea jopa samaksi sanaksi, jollei niiden tuottamisen välissä olisi vierähtänyt niin pitkää aikaa. Kummassakin sanassa samoilla äänteillä kuvataan toimintaa, johon liittyy nesteen läpsyttämisestä kuuluva ääni. Sanan *trössöttää* ’pursottaa voidetta pullosta’ (Noora 5;5) voisi melkein myös liittää äänteellisesti motivoitujen joukkoon, mutta koska trössöttäminen voi olla myös aivan äänetöntä, saattaa sanan motivaatio piillä vaikkapa suun muodon suhteessa trössöttämistekoon: suu on *trössöttää*-sanan lausumisen alussa saman muotoinen kuin trössöttämiseen käytettävän pullon suutin.

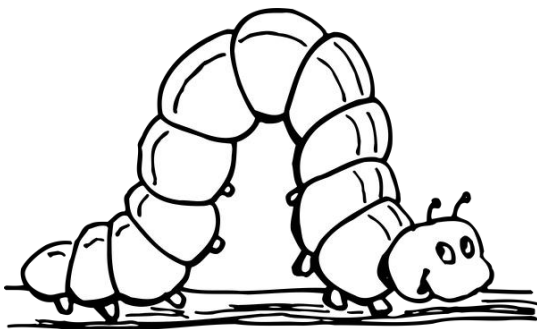
Loput kaksi deskriptiivistä verbiä ovat jotakin muuta kuin äänteellisesti motivoituja. Sana *lässätä* (Noora 4;0), huolimatta muodollisesta yhtäläisyydestä *läksätä*- ja *läskätä*-sanojen kanssa, ei liity mitenkään mihinkään märkään, vaan on merkitykseltään ’rutistaa vaate mytyksi (viikkaamisen sijaan)’. Sen äänneasulle en ole keksinyt motivaatiota, jollei sitä lasketa, että ainakaan siinä ei ole klusiileja, tremulanttia tai muita kovia konsonantteja – vaatemytty on pehmeä ja muodoton, joten sen käsittelyn sanakin on pehmeä ja muodoton. Sonjan kontribuutio deskriptiivisiin verbeihin on *pöpöillä* ’tehdä jotain tylsää ja turhaa’ (4;10x). Sana esiintyi vain kerran, komennossa ”Nyt ei oo aikaa pöpöillä siellä!” Siinä on aineistoni tuottajien deskriptiiveille tyypillinen alkutavun *ö*, jonka kirjallisuudessa mainitaan olevan pejoratiivinen. (Kokkonen 2013, 18.) Vaikka *pöpöillä* onkin selvästi pejoratiivinen sana, muuten en olisi varma, että *ö*-vokaali on Sonjalla ja Nooralla yleisesti pejoratiivinen. Deminutiivinen se varmaankin on useimmissa esiintymisissään, mutta osa tyttöjen *ö*-tapauksista on pikemmin hellitteleviä kuin ikävästi vähätteleviä. Lienee hyvä tässä yhteydessä mainita, että myös monessa tytöistä kotona käytettävässä hellittelynimessä on vokaali *ö* ilman pienintäkään pejoratiivisuuden

tarkoitusta (esim. *pöllö*, *pörrö*, *mökö*, *nöpö*, *mörkö*, *töpö*, *rölli*, *söpö* ja *pöpö* sekä monet vielä vakiintumattomammat nimitykset).

3.3.2.3 Deskriptiiviset adjektiivit

Myös aineistoni deskriptiivisissä adjektiiveissa esiintyy alkutavun epäpejoratiivinen *ö*. Esimerkiksi Sonjan (4;10x) sana *törrö* 'pysty', iloisesta lausahduksesta "sulla on törröt hiukset", on ystävällisen ja jopa ihailevan sävyinen. Se sanottiin sylissä istuvalle pikkusiskolle, jonka kiharat ja pystyssä sojottavat hiukset kutittivat Sonjan kasvoja. Sana on muodostettu joko takaperin johtamalla sanasta *törröttää* tai sitten se on kontaminaatio, jonka lähtösanat ovat *törröttää* ja *Pörrö*, eräs Nooran kutsumanimistä.

Kaksi muuta alkutavun *ö*:n esiintymää aineistoni deskriptiivisissä adjektiiveissa, *börrelöinen* 'palleroinen, pullea, täynnä' (Noora 3;2) ja *pörrelöinen* 'pörröinen, kihara' (Noora 3;4) kuuluvat keskenään samaan perheeseen. Ne vaikuttavat olevan vartalojohdettuja tai kuuluvan samaan ryppäaseen kuin *palleroinen* ja *pulleroinen*, jotka ovat aineiston tuottajista usein käytettyjä hellittely-nimiä. Kuten aikaisemminkin jo mainitsin, metateesi on Nooran puheessa hyvin tyypillinen ilmiö. Varsinkin *börrelöinen* on *palleroisen* ja *pulleroisen* sukulainen sekä muodoltaan että merkitykseltään. Sillä viitattiin ruokailun jälkeen täynnä olevaan mahaan. Sana *pörrelöinen* olisi muotonsa perusteella vielä enemmän samaan ryhmään kuuluvan näköinen, mutta sen merkitys on sen verran kauempana muusta ryppäystä, että on myös mahdollista, että se on – vaikkakin *pVIIVrVinen*-tyyppisistä sanoista mallinnettu – sukua pikemmin sanoille *pörröinen* tai jopa *pörrö*, jota tosiaan Nooran kutsumanimenäkin käytetään. Sanan ensiesiintymä oli esittelylausahduksessa "Mää oon Noora, mulla on pörrelöinen tukka."

Edellisessä kappaleessa käsiteltyjen sanojen lähi-piiriin kuuluu myös lähes kolme vuotta myöhemmin muodostettu *pullura* 'mittarimadon liikkumisessa se vaihe, kun otus supistaa keskivartalonsa paksusti alassuun käännetyyn U-kirjaimen kaltaiseksi, ennen kuin etuosa menee taas kauemmas eteen (ks. kuva)' (Noora 5;9).

Kuvio 6. Toukan kulkemisen *pullura*-vaihe.

Sanasta pullura on suhteessa *pVIIVrVinen*-tyyppiin jäänyt pois *inen*-loppu, jonka käyttö muutenkin on viisivuotiaalla Nooralla vähäisempää kuin kolmevuotiaalla, jolloin se lisättiin lähes jokaiseen adjektiiviin.

Kuten deskriptiiviverbiluvussa mainitsin, iässä 4;0 Noora käytti verbiä *lässätä* kuvatakseen vaateen ruttaamista pieneksi möykyksi. Vuotta myöhemmin hänen sanastoonsa ilmestyi samantapainen adjektiivi, *lässä* 'litteä ja velto' (5;0), jolla viitattiin ohuen ohrarieskan ryhdittömään olemukseen. Verbin yhteydessä jo mainitsinkin, että arvelen sanan motivaatioon liittyvän äännesymboliikan, ja niin on adjektiivinkin kohdalla. Sekin kuvaa objektia, jossa ei ole mitään kovaa eikä särmikästä, joten sanastakin puuttuvat kaikki koviksi mielletyt elementit, kuten klusiilit ja tremulantti. Hiukan enemmän särmiä on Nooran adjektiivissa *myrskänä* 'rytyssä' (4;11), mutta se sanottiinkin kovemmasta aineesta, kuittipaperista, muodostetusta mytystä: "miks mulla on täällä kuitti myrskänä?" Huomattavasti enemmän kovia konsonantteja löytyy sanasta *kyppyrä* 'röpelöinen' (Sonja 7;9), mutta sillä viitattiinkin juomalasin röpelöiseen, kovaan pintaan.

Tässä käsiteltävistä deskriptiivisistä sanoista viimeinen on *siisti* (Noora 4;11). Se sanottiin linja-autossa painettavasta pysähtymistoivemerkinannon antavan napin äänestä, ja arvelen sillä tarkoitetun, että napin ääni oli särötön, pehmeä ja mukava "pling". Sana *siisti* on myös kahden Nooran tekemän johdoksen juurena, *siistinen* 'siisti' (3;3) ja *siistittää* 'suoristaa peitto ihan suoraksi' (4;5). Niissä *siisti* viittaa kummassakin samaan silmillä havaittavaan puhtautta ja järjestyksellisyttä hohkavaan merkitykseen kuin aikuistenkin puheessa, mutta deskriptiivisessä käytössään *siisti*-sanank merkitys on siirretty koskemaan ääntä, jonka puhtaus koetaan pikemmin korvilla kuin silmillä.

3.4 Kontaminaatio

VISK:n mukaan "kontaminaatiolla tarkoitetaan kahden sanan yleensä tahatonta sulautumista yhteen siten, että tulossanassa on fonologisia aineksia kummastakin lähtösanasta." Kontaminaatioiden takana olevat sanat ovat yleensä keskenään samamerkityksisiä tai ainakin lähimerkityksisiä. (VISK § 170.) Omassa aineistossani sulauman muodostavat sanat ovat jollakin tavalla toisiinsa läheisesti liittyviä, mutta varsinaisia synonyymipareja ei mielestäni ole ainuttakaan. Hyvin lähelle synonymiaa päästään muutaman kontaminaation lähdesanoissa. Esimerkiksi *lounallinen*-sanassa 'lounas' (Sonja 5;1) sulautuneina ovat *lounas* ja *päivällinen*, kumpikin ruokailuhetkiä. Samoin sanassa *kaita* '(sängyn) kaide tai laita' (Noora 5;0) lähtösanojen *kaide* ja *laita* suhde on hyvin läheinen.

Teemallisesti toisiinsa liittyvät myös sanojen *šamppua* 'mikä tahansa pesuaine' (Noora 2;11) ja *suihna* 'suihkun ja saunan yhdistelmä' (Sonja 7;11) lähtösanat (*sampoo* + *saippua*, *suihku* + *sauna*).

Sana *kummintatar* 'pelottava olento' (Noora 2;11), vaikka ei olekaan aivan tyypillisin kontaminaatio, on myös pohjasanoiltaan lähellä VISK:n määritelmää, sillä kummitus ja Pahatar ovat kumpainenkin lastenkirjoissa esiintyviä pelottavia olentoja. Kauemmas synonymiasta, mutta kuitenkin tilanteisesti saman semanttisen kentän sisälle jäävät esimerkiksi sanojen *pippurilli* 'nonparelli' (Noora 3;3) ja *versikka* 'verta tai kirsikkaa' (Sonja 7;7) lähtösanat. Pippuri ja nonparellit, *pippurillin* lähtösanojen tarkoitteet, löytyvät sanan tuottajan kotona kumpikin maustekaapista ja vieläpä keskenään samannäköisistä purnukoista. Sana *versikka* puolestaan liittyy sanan tuottajan kädessä olleeseen punaiseen tahraan, joka oli väriltään tummanpunainen ja olisi hyvin voinut olla kumpaa tahansa, verta tai kirsikkaa.

Vielä seuraavan askelen irti synonymiasta ottaa *kaukofoni* 'mikrofoni' (Noora 5;7), jonka lähtösanat ovat *kaukoputki* ja *mikrofoni*. Niillä on yhteistä se, että kumpikin vahvistaa, toinen ääntä ja toinen näköaistimusta. Jos kaukoputken voi ajatella tuovan kuvan kaukaa, mikrofonin voi myös ajatella heittävän äänen kauas – tai tuovan sen kaukaa vahvasti kuulijan korvaan. Sana *hipotella* 'sataa, ripotella' (Noora 5;9) on jälleen hiukan erilainen tapaus. Sen lähtösanat ovat *ripotella* ja *hiukan*. Sanan syntytilanteessa satoi juuri ja juuri havaittavasti, ja valmiita sanoja käyttäen olisi voinut sanoa, että sataa hiukan, ripottelee tai jopa ripottelee hiukan. Valmiiden sanojen sijaan Noora kuitenkin käytti omaansa, *hipotella*. Sen lähtösanat eivät siis ole keskenään synonyymisia tai muissa yhteyksissä edes kovin lähellä toisiaan, mutta sanan syntytilanteen sanoittamisessa olisi voinut näppärästi käyttää kumpaa tahansa, yhdessä tai erikseen, eli ne olivat tilanteisesti keskenään läheisiä.

3.5 Nooran erikoisuuksia

Etenkin Nooran sanoissa on myös sellaisia, joissa metateesi ja muu äänteiden sekoittuminen aiheuttavat sanoja, jotka näyttävät hiukan kontaminaatioilta mutta joissa ei ole selviä lähtösanoja tai lähtösanoja on vain yksi. Esimerkiksi sanassa *pomppanerri* 'nonparelli' (Noora 4;6) vain vokaalit, ensitavun lopun loppunasaali ja geminaattana lausuttava *p* ovat pysyneet sijoillaan kaikkien muiden konsonanttien vaihtaessa paikkaa tai muuten muuttuessa. Arkikokemuksen ja Nooralle tyypillisten lausumisvirheiden tuntemisen perusteella tiedän, että hänen puheessaan äänteet *l* ja *r* ovat alttiita vaihtumaan keskenään muuallakin kuin *pomppanerri*-sanassa (ks. esim. *börrelöinen* luku 3.3.2.3).

Suhteessa vastaavaan aikuiskielen sanaan myös sanassa *röystää* 'löytää' (Noora 3;2), "me röysettiin tarroja", on *l*-äänteen korvannut *r*, ja sanan keskelle on vielä jostain hypähtänyt *s*-äänne. Siinäkin vokaalit ovat pysyneet tavurakenteen kannalta pysyneet aloillaan. Alun aineistoesittelyssä sanoin, että virhelausumisia en kerännyt, mutta silti *pomppanerri* ja *röystää* pääsivät mukaan, vaikka selvästikin ovat enimmäkseen virhelausumia ilman sen suurempia kummallisuuksia. Perustelen niiden mukana olemisen sillä, että niissä äänneasun erilaisuus ei selvästikään ole lausumisen helpottumiseksi tapahtunut virhe, kuten metateesiä läpikäyneiden sanojen *pirsessa* ja *pirssi* 'prinsessa ja prinssi' tapauksessa, sillä Nooralle tremulantti on ollut selvästi vaikeampi ja myöhemmin puheeseen mukaan tullut äänne kuin pehmoinen lateraali. Sanat *pomppanerri* ja *röystää* ovat myös jo niin kaukana aikuiskielen vastineistaan, ettei mielestäni enää oikein voi puhua yksinkertaisesti lausumiserheestä. Puhtaasti ääntämystä helpottavia lausumisvirheitä, kuten *pirsessa* ja *pirssi*, en tosiaan ole laskenut tilastoihin enkä muutenkaan tässä käsittele.

Nooran kehittämässä sanoissa on joitakin sellaisiakin, jotka vaikuttavat siltä, että niitä tehdäkseen Noora on laittanut suunsa tuottamaan satunnaisia äänteitä sekalaisessa järjestyksessä ja sitten määrännyt satunnaistuotokselle merkityksen (ks. Koivisto 2013, 255). Sellaisista eniten aikuiskielen vastinettaan muistuttava sana on *siivutit* 'säärystimet' (Noora 3;3), jossa on edes sama alkuäänne kuin tavoitellussa sanassa *säärystimet*, eikä sanan pituuskaan jää kauaksi tavoitellusta. Erikoisempia tapauksia edustaa esimerkiksi sana *amstera* 'paikka, jossa on tarjolla herkkuja kuten mustikoita, mansikoita ja hyvää riisiä (erisnimi)' (Noora 4;6). Seminaari-istunnossa, jossa aineistoani tarkasteltiin, joku osallistujista ehdotti Sanan *amstera* esikuvaksi nimeä *Amsterdam*, mutta epäilen vahvasti sanojen yhteyttä, sillä jos Amsterdamista onkin joskus puhuttu lapsen kuullen – mitä jo epäilen – niin varmasti sävy ei ainakaan ole ollut positiivinen, ja Nooran *Amstera* on puhtaan positiivinen paikka. Myöskin tuottotilanteessa vaikutti siltä, että lapsi kasasi puhuessaan äänteet yhteen eikä suinkaan yrittänyt muistella tai toistaa jo kuulemaansa paikannimeä.

Vielä erikoisempi sana, joka ei edes sovi suomenkielisten sanojen tyypillisiin tavurakenteisiin eikä toteuta vokaaliharmoniaa, on *tsyjyru* 'juomapullo' (Noora 4;8). Se on yhden iltapäivän käytössä ollut sana, jossa kaksi viimeistä konsonanttia vaihtelivat notkeasti paikkaa keskenään. Toisinaan sana oli siis *tsyjyru* ja hetkeä myöhemmin *tsyryju*. Sanassa on erikoista myös se, että se ei taipunut lainkaan silloinkaan, kun lause olisi taipumista vaatinut. Sanan *tsyjyru* tuottamisen aikaan Noora hyvin osasi ja yleensä puhuikin juomapulloista niiden yleiskielisillä nimityksillä.

Kahdessa tapauksessa Nooran satunnaisäännegeneraattorilla luotu äännejono yhdistyi aikuiskielisen sanan eteen yhdyssanan määriteosaksi. Pihaleikeissä tarpeeseen tuli sana *korpassahyppy* 'hyppynaruhyppy, jossa naru lähtee hypyn alkaessa hyppijän edestä tai takaa maasta ja päättyy hypyn lopuksi toiselle puolelle hyppijää menemättä jalkojen alitse, eli naru kiertää hyppijän yläkautta hypyn aikana' (Noora 4;9). Toinen yhdyssana on sanan *korpassahyppy* tavoin hyvin yksityiskohtainen termi: *rrinekuva* 'valokuva, joka tulee kameran näytölle nopeammin kuin tavallinen valokuva' (Noora 4;9). Sanan *rrinekuva* alkuun kirjattu kaksois-*r* kuvaa tremulanttia, joka oli puheessa vähintään geminaatan pituinen, mutta välillä myös huomattavasti pidempikestoinen kuin mikään suomen kielessä esiintyvä geminaatta.

3.6 Takaperoiset

Takaperoisjohto, kuten satunnaisäännegeneroiminenkin, on aineistossani vain Nooran käyttämä sananmuodostuskeino. Ilmeisesti niiden esiintymättömyys Sonjan tuottamissa sanoissa ei kuitenkaan ole ikäkysymys, sillä takaperoisjohdoksia ja vastaavia muodosteita Noora on tuottanut myös sen ikäisenä, jollaisena Sonjankin sanoja jo keräsin. Kutsun tätä ryhmää Koiviston tavoin takaperoisjohdoksiksi, sillä ne on muodostettu poistamalla sanan lopusta joko johdin- tai taivutusaines, millä sana on saatu uuteen muotoon uutta merkitystä kantamaan. (Koivisto 2013, 254.)

Eniten käytetty ja perheen aikuistenkin puhekieleen uinut sana Nooran takaperoisjohdoksista on *töi* 'työ(paikka)' (Noora 2;11). Sana syntyi, kun Nooralla oli tarve puhua isänsä työstä lauseessa, jossa sanaa ei voinut taivuttaa. Siihen saakka töistä oli puhuttu lähinnä taivutetuissa muodoissa (isi menee töihin, isi tulee töistä, tai isi on töissä), ja taivutuspäätteen irrottamisella muodostui sana *töi*, joka myöhemmin osallistui myös yhdyssanojen muodostukseen. Vielä yli viisi vuotta myöhemmin perheen keikkatyöläisen kalenterimerkinnässä lukee työpäivänä *töi*. Saman ikäisenä ja samalla tavalla muodostettuna Noora alkoi myös käyttää sanaa *pelaama* 'pelipaikka' (Noora 2;11). Pelaamisestakin lapsen ympärillä puhuttiin yleensä sisäpaikallissijoin taivutettuna (pelaamassa, pelaamasta, pelaamaan), joten senkään perusmuoto ei ollut lapselle itsestäänselvyys. Loogisella päättelyllä Noora päätyi muotoon *pelaama*, joka esiintyi muun muassa kandidaatintutkielmani otsikkoonkin poimitussa lausahduksessa "Missä se pelaama on?" Sillä pohdittiin, missä oikeastaan on isän määränpää, kun hän lähtee pelaamaan (Nygren 2014). Sana *sisä* 'sisätila' (Noora 3;1) on muodostettu aivan samoin kuin *töi* ja *pelaamakin*, sijatunnuksen poistolla. Se esiintyi ensimmäisen kerran virkkeessä "jos lumi

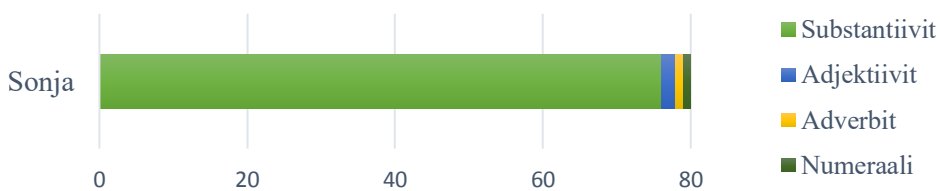
jää sisälle, niin sitten on luminen sisä”. Paikallissijan taivutustunnus on poistettu myös, jotta on saatu muodostumaan sana *ajama* ’se paikka autossa, jossa ajaja istuu’ (Noora 3;2). Sana *ajama* on samankaltainen tapaus kuin *töi* ja *pelaama*, paitsi että sillä on myös rinnakkaismuoto *ajamo*, jonka Noora loi samana päivänä ja joka vuorotteli Nooran käytössä sanan *ajama* kanssa. Koska *ajamo* ei ole desuffiksaation kautta syntyneen vaan pikemmin *mO*-johdoksen näköinen, en voi olla täysin varma siitäkään, että *ajama* olisi takaperoisesti johdettu. Mahdollista on myös, että *ajama* on *pelaama*-sanana vaikutuksesta muotoaan muokannut *mO*-johdos. Sana *kattoma* ’katsoja’ (Noora 3;8) näyttäisi myös olevan muodostettu poistamalla suffiksi sanasta *kattomassa* (’katsomassa’ lasten kotimurteella), mutta sen merkitys on muuttunut eri tavalla kuin *pelaama*-sanana omassa muodostumisprosessissaan. Sanan *pelaama* mallin mukaanhan *kattoma* tarkoittaisi katsomispaikkaa, mutta Nooralla se tarkoittaakin katsojaa, joka katsomispaikassa on. Niinpä *kattoma*-sanankin voisi lukea myös johdokseksi, jossa *ma*-johdin jostain syystä toisi tekijämerkityksen.

Edellä mainitut suffiksin poistolla muodostetut sanat ovat kaikki substantiivista muodostettuja substantiiveja. Noora on kuitenkin samaa keinoa käyttäen myös johtanut verbeistä substantiiveja. ”Siinä on raejuuston avas!” huudahti Noora iässä 4;10. Käytetty *avas*-sana on merkitykseltään ’kansi’ ja tulee kaiketi yleisesti ruokapöydässä käytetyistä *avata*-verbin imperfektimuodoista. Hiukan epäselvempi lähtösanatilanne on sanalla *pidettä* ’tanko, josta linja-autossa seistessä pidetään kiinni’ (Noora 5;2). Se saattaa tulla muodosta *pidettävä* tai ehkä pikemmin substantiivin syntytilanteen kaltaisissa olosuhteissa usein toistellusta *pitää*-verbin passiivimuodosta *pidetään* (esim. ”pidetään kiinni, ettei kaaduta”). Jälkimmäisessä alkuperävaihtoehdossa *t*-äänne olisi geminoitunut, jotta sana kuulostaisi substantiivimaisemmalta.

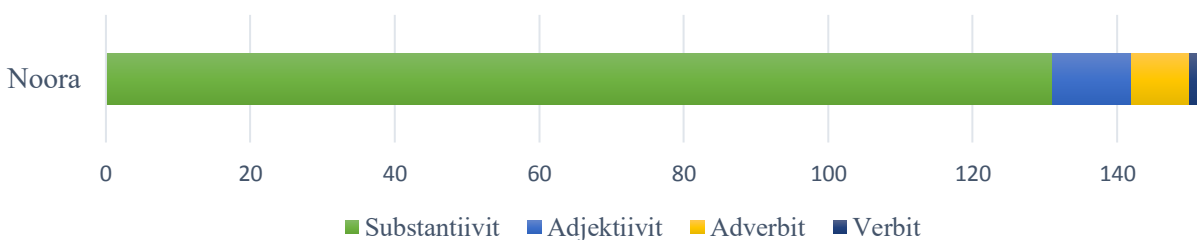
Sana *pumma* ’(pyörän tai jalkapallon) pumppu’ tulee verbistä *pumpata*, ja sen usein käytetystä passiivimuodosta *pumpataan*, jonka Noora on tulkinut olevan astevaihtelultaan vahvemmassa muodossaan. Niinpä hän heikensi *mp:n mm:ksi* saadakseen pumppaamisen välineen nimen. Viimeisessä tähän takaperoisjohdettujen ryhmään kuuluvassa sanassa *niiska* ’tarve niistää’ (Noora 4;11) lähtösanana on *niiskuttaa*. Siitä Noora poisti *Utta*-johtimen – tai johtimet *U* ja *ttA*. Sana esiintyi ensimmäisen kerran lausahduksessa: ”mää otin nenäliinoja niin jos mun tulee yöllä niiska niin mää voin niistää”. Takaperoisjohdon sijaan tämän sanan voi käsittää olevan myös muita ruumiillisia tarpeita kuvaavien sanojen (esim. *nälkä*, *jano*) mallin mukaan muodostettu kaksitavuiseksi tarvesanaksi.

3.7 Yhdyssanat

Kuten edellä jo mainitsin, yhdyssanat ovat aineistossani johdosten rinnalla suurimpana yhtenäisenä joukkona muotoperusteisesti lajiteltuna. Yhdistäminen on toinen suomen kielen kahdesta produktiivisimmasta sananmuodostuskeinosta. Siinä liitetään sanayksiköitä toisiinsa ja muodostetaan siten uusia sanoja (Koivisto 2013, 323). Sonjan tuottamia yhdyssanoja aineistossani on yhteensä 80 kappaletta. Substantiiveja niistä on 76 ja adjektiiveja 2. Numeraaleja ja adverbeja on kumpaakin vain yksi. Nooran yhdyssanoissa muita kuin substantiiveja on hiukan enemmän. Yhteensä Noora tuotti aineistooni 152 yhdyssanaa. Niistä 2 on verbejä, 8 adverbeja, 11 adjektiiveja ja loput 131 substantiiveja. Prosentuaalisesti sanottuna Sonjalla substantiiveja on 95 prosenttia kaikista hänen tuottamistaan yhdyssanoista ja Nooralla 86 prosenttia. Adjektiiveja Sonjan yhdyssanoista on 2,5 ja adverbeja 1,25 prosenttia. Nooran yhdyssanoista vastaavasti adjektiiveja on 7,2 ja adverbeja 5,2 prosenttia. Alla on kaaviokuva kummankin tytön tekemien yhdyssanojen sanaluokista. Käsittelen seuraavassa aineistoni yhdyssanoja teemoittain.

Kuvio 7. Sonjan yhdyssanojen sanaluokat.

Kuvio 8. Nooran yhdyssanojen sanaluokat.

Yhdyssanoja on Koiviston (2013, 131) mukaan kahta päätyyppiä, määritysyhdyssanoja ja summayhdyssanoja. Määritysyhdyssanoja käsittelen tarkemmin alla, ja summayhdyssanoja on aineistossani vain yksi: *ruskeepunanen* 'tumma viinipunainen, Suomen passin kansien värinen' (Sonja 6;0). Sonjan summayhdyssana on siis värin nimi samoin kuin summayhdysadjektiivit aikuistenkin käyttämässä kielessä usein ovat (VISK § 433). Lasten tuottamista sanoista löytyy myös

kolmas tyyppi, jota ainakaan itse en saa sopimaan summa- eikä määritysyhdyssanojen joukkoon. Jos summayhdyssanojen merkitys rakentuu yhdysosiensa merkitysten summasta (Koivisto 2013, 136), niin kahta aineistoni yhdyssanaa voisi vastaavalla logiikalla kutsua keskiarvoyhdyssanoiksi. Sanan *aikuisvauva* 'lapsi' (Sonja 4;10x) merkitys rakentuu yhdysosiensa summan osamäärästä lapsen matemaattisella ymmärryksellä. Se ilmaisee siis yhdysosiensa ääripäinä kehystämän asteikon keskimmäistä käsitettä. Aineistoni toisen keskiarvoyhdyssanan Sonja teki saman ikäisenä: *huuto-kuiskaus* 'puhe tavanomaisella äänenvoimakkuudella' (Sonja 4;10x).

3.7.1 Sarjat

Terttu Orpanan mukaan leikki-ikäinen lapsi ”ei kykene vielä havaitsemaan laajoja kokonaisuuksia, mutta sitäkin tarkemmin yksityiskohtia, joiden välisiä suhteita hän pohdiskelee, vertailee, erittelee yhdistelee” (Orpana 1984, 3). Aineistoni yhdyssanoissa tuo pohdiskelu näkyy esimerkiksi siinä, että lapset ovat luoneet sanoja, jotka täydentävät maailmassa havaitsemiaan sarjoja. Kuudessa tapauksessa tuo täydentäminen tapahtuu määriteosan *keski-* avulla. Kolmesta siskoksesta keskimmäisen ikäistä kuvaamaan, pikkusiskon ja isosiskon väliin, luotiin sana *keskisisko* (Sonja 4;11). Sanalla *keskikerta* (Sonja 5;3) puolestaan nimettiin talon kolmesta kerroksesta keskimmäinen, ylä- ja alakerran välissä oleva. Lastenohjelmissa on usein kaksi musiikkiosuutta, alkulaulu ja loppulaulu, jotka aloittavat ja lopettavat ohjelman, mutta Noora yllättyi ensimmäisiä elokuvia katsellessaan siitä, että elokuvassa saattoi olla myös sanalla *keskilaulu* 'laulu keskellä elokuvaa' (Noora 4;0) kuvattava musiikkiosuus, joka ei tee kumpaakaan. Adjektiivisarjankin voi täydentää samalla tavalla käyttäen määriteosaa *keski*. Sana *keskipieni* 'keskikokoinen' (Noora 4;8) tuli Nooran käsitteistössä *pienen* ja *ison* väliin. Tarkempaan sarjan täydentäjänä samaa määriteosaa Noora käytti iässä 3;1, jolloin hän loi sarjan *ensimmäinen*, *keskimmäinen* ja *viimeinen* väleihin tarkennukset *keskiensimmäinen* 'sarjan alkupäässä, mutta ei ensimmäinen' ja *keskiviimeinen* 'sarjan loppupäässä, mutta ei viimeinen'. Keskiensimmäisiä ja keskiviimeisiä saattoi pitkässä jonossa olla useampia kuin yksi.

Ovat aineistoni tuottajat toki yhdyssanatakkenuksia tehneet muillakin määriteosilla kuin *keski*. Esimerkiksi sana *kolmoisjono* (Sonja 7;10) luotiin, kun liikuttiin muodostelmassa, joka oli samankaltainen kuin parijono, mutta kahden sijaan kulkijoita olikin kolme rinnan. Vastaavasti *kolmoispiiri* (Noora 4;2) tarkoittaa kolmen ihmisen muodostamaa piiriä. Samaan tapaan sana *sivuutusvaihte* (Noora 4;8) tarvittiin ilmaisemaan peruutusvaihteen verrokkia. Sana syntyi

tilanteessa, jossa Sonja käveli takaperin sanoen peruutusvaihteen olevan päällä ja Noora hihkaisi siihen vastaukseksi ”Mulla on sivuutusvaihtede!” ja kulki sivuttain. Ylinopeuden verrokiksi Noora loi sanan *ylihitaus* ’alinopeus, liian hitaasti eteneminen’ (Noora 4;8), ja sanan *ylihuomenna* mallin mukaan sanan *alihuomenna* ’eilen’ (Noora 5;0). Lapset luovat sanoja sanastossaan ammottaviin aukkoihin, kuten taustateorialuvussa mainitsin, mutta joskus aukot ovat hetkellisten muistilapsusten aiheuttamia. Noora (3;1) teki esimerkiksi sanat *jalkapuntti* ’lahje’ ja *käsipuntti* ’hiha’, koska unohti, miten talvihaalarin torso-osasta lähtevät raajaputket saadaan puheessa erottumaan toisistaan.

Noora (3;2) myös tarvitsi sanan, joka tarkoittaisi jalkaa nilkasta lonkkaan samoin kuin sana *käsivarsi* tarkoittaa kättä olasta ranteeseen, ja teki siihen tarpeeseen sanan *jalkavarsi*, ”mun pikkuhiirellä ei oo jalkavarseja”. Vielä yhdyssanoista selvästi käsitesarjaa täydentämään sanan *pikkulintu* vastinpariksi on tehty sana *isolintu* ’pikkulintua isommat pihalinnut kuten varis, harakka ja naakka’ (Noora 4;11).

3.7.2 Vahvistukset ja toistot

Toinen selvästi erottuva joukko aineistoni yhdyssanoissa on määriteyhdyssanat, joiden määriteosa intensifioi edussanaansa. Niissä on nähtävissä, miten lapsi on yleistänyt aikuiskielessä hyvinkin kapeaa semanttista ryhmää vahvistavan sanan muidenkin, jopa merkitykseltään vastakohtaisten sanojen käyttöön. Monessa niistä määriteosa ei edusta mitään itsenäistä lekseemiä. (VISK § 427.)

Muutamassa tapauksessa määriteosa vahvistaa edusosaa, jonka kanssa se on aikuiskielessäkin samaa aihepiiriä. Sanaa *pikakirjoittaa* lukuun ottamatta Kielitoimiston sanakirjassa (2018) *pika*-alkuiset yhdyssanat ovat kaikki substantiiveja. Noora on kuitenkin käyttänyt samaa alkua muodostamaan adverbien *pikanopeesti* ’tosi nopeasti’ (Noora 3;10) ja puoli vuotta vanhempana vokaalia vaihtaen *pikinopeasti* ’tosi nopeasti’ (Noora 4;4). Sana *polttokuuma* ’niin kuuma, että polttaa’ (Noora 5;2) kertoi syntytilanteessaan maidon lämpötilasta. Sanalla *pikkuvähäsen* ’tosi vähän’ (Noora 4;4) puolestaan tahdottiin sanoa, että lätäkössä ei ole tosi paljon vaan ”pikkuvähäsen” vettä, eli siihen voi vallan hyvin hypätä loiskimaan kastumatta kokonaan.

Jonkinlaista yhteistä semanttista kenttää on myös nähtävissä seuraavien yhdyssanojen osasten välillä. Sana *hiirenpaikallaan* (Noora 5;11) esiintyi lausahduksessa ”Mää meinasin nukahtaa, mää olin ihan hiirenpaikallaan ja -hiljaa.” Siinä hiirenhiljaa olemiseen liittyi aivan liikkumatta oleminen, joka tietenkin on myös aivan äänetöntä – jos mikään ei liiku, mistään ei synny ääntä. Samoin sanassa

salamankova (Noora 5;10) salamalla ja kovuudella on yhteys, kunhan tietää, että sana *salama* viittaa tässä Disneyn piirroselokuvasta (Autot, 2006) tuttuun Salama McQueen -autoon. Salama-auto on metallinen, joten varmasti myös kova. Siksi kolikonkin voi ymmärtää olevan salamankova, kuten Noora sanoi. Vielä tähän kappaleeseen kuuluu mielestäni sana *tupityhjä* 'täysin tyhjä' (Noora 5;9), joka lienee muistilapsus, joka pullahti suusta, kun tavoiteltu sana oli typötyhjä.

Erikoisimmin käytetty vahvistussana Nooran yhdyssanoissa on *liti*. Sanaa *litimärkä* Noora on kuullut käytettävän ja käyttänyt itsekin, mutta ilmeisesti itse määriteosa ei hänellä viisivuotiaana liittynyt varsinaisesti märkyyteen vaan pelkkään intensiteettiin, sillä hän on käyttänyt sitä myös muodostamaan sanat *litikuuma* 'tosi kuuma' (5;1), *litikylmä* (5;1) ja parhaimpana *litikuiva* 'tosi kuiva' (5;4). Noora ei kuitenkaan ole yksin *liti*-osan ylikäytössään. Olen pari vuotta Nooran *liti*-sanojen esiintymien jälkeen kuullut myös pihalla leikkivien naapurin lasten käyttäneen sanoja *litikova* 'tosi kova' ja *litikuiva* 'tosi kuiva'.

Intensifioivan määriteosan vahvistavuutta Noora on vielä vahvistanut reduplikaatiolla, jota maailman kielissä monesti käytetään intensifioimaan sanan tarkoitetta (TTP s.v. *reduplikaatio*). Kun juuri suihkusta peseytymästä tulleen ihminen on yleensä putipuhdas, Nooran (4;10) sana *putiputi-puhdas* viittaa ihmiseen, joka 'on tosi puhdas, käy joka päivä suihkussa', eli on käytännössä päivittäin putipuhdas. Reduplikaation toinen esiintymä aineistoni sanoissa on pikemmin tarkoitetta terävöittävä kuin varsinaisesti intensifioiva. Sana *töi* 'työ(paikka)' (Noora 2;11, ks. luku 3.6) muodostui tarkoittamaan isän työtä – sekä fyysistä paikkaa että sitä, mitä isä työpaikassaan päivisin tekee. Pari kuukautta myöhemmin Sonja (5;1) loi sen pohjalta reduplikaatiolla sanan *töitöi*, joka viittaa vielä tarkemmin nimenomaan isän tekemään työhön, josta saa palkkaa, erotuksena kotitöistä ja äidin tekemistä koulutöistä.

Reduplikaatio toimii eri kielissä myös monikon ilmaisemisen keinona, ja omassakin aineistossani on yksi sana, jonka selitykseksi kielitieteilijäveljeni ehdotti reduplikaation mahdollisuutta (Alhonen 2019). Sana *hehaarukka* 'kaksi haarukkaa' (Sonja 7;10) syntyi puhelipsahduksesta, mutta oli tuottajansa mielestä merkityksen arvoinen – Sonja tahtoi sanoa *haarukka*, aloitti ensin vahingossa *he-* ja korjasi nopeasti sanoen *haarukka* virhetavun perään, jolloin syntyi *hehaarukka*. Sonja tykästy sanoon ja lyhyt keskustelu seurasi:

Sonja: Kuka tietää mitä tarkoittaa *hehaarukka*? Kaks haarukkaa!

Äiti: Miks?

Sonja: Koska siinä on se *he*!

Itse olen taipuvainen ymmärtämään sanan *hehaarukka* parhaaksi selitykseksi sen, että vahingossa tuotetusta monikon kolmannen persoonan pronominiasta Sonja otti omaan sanaansa monikkouden merkityspiirteen, ja käyttää tässä pronominia monikollistavana prefiksinä. En analysoi *hehaarukkaa* yhdyssanaksi, vaikka sellainenkin sen voisi kirjallisesti nähtynä arvella olevan, koska puheessa painotus ei tue yhdyssanatulkintaa. Sanassa *hehaarukka* pääpaino on ensimmäisellä tavulla, ja ainut sivupaino on kolmannella tavulla /'hehaa,rukka/ eikä toisella /'he,haarukka/, kuten yhdyssanassa tyypillisesti olisi. Reduplikaatioselitystä vastaan puolestaan mielestäni puhuu se, että vaikka reduplikaation monikollistava vaikutus olisikin lähes universaali ilmiö maailman kielissä, suomen kielessä tai Sonjan puheessa en sellaista ole vahvana havainnut. Arvelen lapsen ymmärtävän *he*-alun monikollistavan vaikutuksen tulevan pikemmin läpikotaisin tutusta monikon pronominiasta kuin hänelle aivan vieraasta, joskin muissa kielissä yleisestä, ilmiöstä. Mikäli oma tulkintani on lähellä totuutta, lienee pääteltävissä, että vaikka prefiksit eivät ole suomessa yleisiä, lapsi 7;10 ikäisenä kuitenkin käsitti, miten prefiksi toimii, ja mitä sillä voi tehdä. VISK:ssa (§ 172) mainittuihin prefiksien pääryhmiin – kieltoprefiksit (kuten *epä-*, *ei-*, *de-*, *anti-*) ja vierasperäiset prefiksit – *he-* ei sovi, mutta prefiksejä ylipäättään kuitenkin suomessa esiintyy selvästi enemmän kuin reduplikaatiota.

3.7.3 Ympäristöhavainnot

Lapset havainnoivat jatkuvasti ympäristöään, ja siksi pä heidän tekemistään yhdyssanoista moni liittyykin luontoon tai muuhun arkipäiväiseen lähiympäristöön. Esittelen tässä ensin tiestöön ja liikkumiseen liittyviä yhdyssanoja, sitten eläimiä ja muita luontosanoja ja lopuksi vielä paikkoja ja esineistöä.

3.7.3.1 Liikkuminen

Autolla voi ajaa allaan *lujennustie* 'moottoritie' (Noora 4;6), *jäätie* 'jäinen tie' (Sonja 6;2), *kukkatie* 'kukkainen tie' (Sonja 6;2) tai *lehtitie* 'tie lehtiä täynnä' (Sonja 6;2). Autotien poikki taas kulkee *tiänyli* 'suojatie' (Noora 4;8), jota pitkin kävelijät pääsevät tien yli. Sana *tiänyli* tulee puheesta tien yli menemisestä. Nooraa kehoitettiin esimerkiksi usein odottamaan muita ennen kuin menee tien yli, ja lähes aina puhe oli juuri paikasta, jossa on suojatie. Niinpä Noora nimesi ulkomuodoltaan muusta tiestä erottuvan paikan sanalla *tiänyli*, jota hän käytti siis myös sijaintia nimeämään silloin, kun tien yli ei kukaan ollut menossa. Autolla kulkemiseen liittyviä sanoja ovat vielä *kääntömutka*

'mutka, jota ennen tie tai kulkuneuvo mutkittelee loivemmin ja tekee sitten varsinaisen käynnöksen' (Noora 4;9) ja *lujamutka* 'käsijarrukäännös' (Noora 5;1).

Auton lisäksi muita liikkumiseen käytettäviä tai teillä näkyviä välineitä ovat *lentoneuvo* 'lentävä kulkuneuvo' (Noora 5;11), *mopotraktori* 'pieni traktori' (Sonja 5;3), *kattomopo* 'kolmipyöräinen, takalavallinen mopo tai moottoroitu riksa, jossa kuljettajalla on katto' (Sonja 5;10), *hiakatustraktori* 'hiekoittava traktori' (Noora 4;1), *kukkabussi* 'linja-auto, jonka kylkeen on maalattu kukkia' (Sonja 5;4), *hätäauto* 'hälytysajoneuvo' (Sonja 6;11) ja vedellä kulkemiseen *pehmuslaiva* '(pehmoisen näköinen) kumivene' (Noora 3;6). Sanaa *mopotraktori* selittää useammin teillä näkyvät mopoautot, joiden nimen määriteosa liittyy lapsella ilmeisesti kulkuneuvon kokoon eikä lainsäädönliseen asemaan tai ajoneuvon moottoritekniikkaan, kuten aikuisten puheessa. Niinpä alkuosaa *mopo* saattoi käyttää nimeämään myös tavallista pienempää traktoria. Ajoneuvon käyttötarkoitukseen määriteosa liittyy sanoissa *hiakatustraktori* ja *hätäauto*, ja ulkomuotoon sanoissa *kukkabussi* ja *pehmuslaiva*. Lapsen toiveissa oli myös, että maailmassa olisi *tikka-auto* 'auto, joka vie tuhmat tikat ja harakat autoon ja vie ne puskaan' (Noora 3;9) sekä *taksibussi* 'linja-auto, joka tulee pyydettäessä kyydittämään, ja vie minne halutaan' (Sonja 5;10). Niitä tarvittaisiin, jotta isot linnut eivät pelottelisi ja söisi pensaista marjoja ja jotta ei tarvitsisi vaihdella linja-autosta toiseen, odotella pysäkeillä ja kävellä loppumatkaa.

Tiejärjestelmään ja kulkemiseen liittyvät läheisesti myös sanat *ikkunanviäri* 'ikkunanvieruspaikka joukkoliikennevälineissä' (Noora 3;3), *robottitäti* 'navigaattorin naisääni' (Noora 4;5), joka auttaa kuljettajaa tuttujen reittien ohella joskus menemään tavallisuudesta poikkeavaa reittiä, jota Noora kuvasi sanalla *arpokautta* 'eri reittiä' (Noora 5;1), sekä moottorittomaan kulkemiseen *mäkipaino* 'potku- tai polkupyörän käsijarru' (Noora 3;4). Sanan *arpokautta* määriteosa tulee sanoista *arvata* tai *arpoa*, mikä kuvaa hyvin sitä, miten lasten äiti uusia reittejä tuttuihin päämääriin navigaattorilta ajaessaan valitsee. Kuljettavia teitä puhdistavat talvisin lumiaurat lumesta, syksyisin tiet puhdistetaan lehdistä ja keväisin hiekoitushiekasta, mutta Nooran mielestä tarpeen olisi myös sanalla *vesiauraus* 'katujen puhdistus vedestä sateen tai katupesun jälkeen monen traktorin ja rekan voimin' (Noora 4;4) kuvattu toiminta. Sanan *sanomusmerkki* 'viestiä kantava käsimerkki' (Noora 4;8) voisi luokitella muutamaankin tutkielmani lukuun, mutta liikenteeseen se liittyy siten, että linja-autoille annetaan sanomusmerkki, eli viitataan, jotta ne saadaan pysähtymään pysäkille ja ottamaan viittaaja kyytiin. Sanomusmerkillä voi Nooran mukaan myös ilmaista esimerkiksi halua osallistua kaverin syntymäpäiville tai muuta vastaavaa.

3.7.3.2 Luonto

Eläimistä kehitettyjä yhdyssanoja aineistossani on viisi kappaletta. Kolmella niistä nimeämis-perusteena on väri. Sana *lihapullaperhonen* 'ruskea perhonen' (Noora 4;7) syntyi *sitruunaperhonen*-sanan malliin sopivamman värisen ruuan mukaan. Sanassa *suklaalintu* 'pieni ruskea lintu (ehkä varpunen)' (Noora 5;3) ruskeuden edustaja on lihapullia makeampi herkku, suklaa. Ero saattaa johtua siitä, että linnut olivat ylipäättään Nooralle mieluisampia olentoja kuin perhoset. Toisaalta, ehkä perhonen vain oli sävyltään pikemmin kuin lihapulla ja lintu taas suklaanruskea. Sana *lehmähevonen* (Sonja 7;6) viittaa väriin mutkan kautta. Sen merkitys on 'hevonen, joka on väriykseltään kaksivärisen läikikäs kuin lehmä'. Ulkomuoto on vaikuttanut myös sanan *kuningaskana* 'kukko' (Noora 5;6) syntyyn. Noora perusteli sanavalintaansa kuvailemalla, kuningaskanaa kanan näköiseksi linnuksi, jolla on punainen kruunu päässä. Viimeinen eläinsana viittaa yhden eläimen sijaan suureen joukkoon: *lintumyräkkä* 'lintuparvi, joka lähtee yhtenä suurena ryhmänä kaarrellen lentoon' (Noora 5;10). Lähimmin lintumyräkkää ulkonäöltään vastaava ilmiö on lumimyräkkä, jossa tuuli puhalttaa satavaa ja muuta irtolunta niin, että lumi heitteleehtii ilmassa suurina kierteinä.

Joskus koivun ohuet kasvavat yhdessä joukossa kierteille, hiukan samanmuotoisesti kuin linnut liikkuvat lintumyräkässä. Sellaisen oksamuodostelman Noora nimesi sanalla *puupyörremyrsky* 'puun ohuet oksat kierteisesti mutkalla kaikki samaan suuntaan, kuin piirretty pyörremyrsky' (Noora 5;10). Myrskyjen lisäksi yleinen teema luontosanoissa ovat taivaalla näkyvät ilmiöt, kuten pilvet ja taivaankappaleet. Sana *pilvi* on edusosana neljässä tyttöjen yhdyssanassa. Varsinaisia pilviä kuvaavat sanat *taidepilvi* 'kaunis pilvi' (Noora 5;1) ja *aurinkopilvi* 'pilvi, josta ei sada mitään' (Sonja 5;8). Yhdellä virkkeellä Noora lisäsi aineistooni kaksi *pilvi*-sanaa: "Koko puolikas maapallo on täynnä katupilviä ja toinen puolikas täynnä yövalopilviä" (Noora 5;10). Niille on hivenen hankala antaa yksinkertaista merkitysselitystä, mutta kokonaisuutena virke tarkoittaa, että aina yhdellä puolella maapalloa on valoisa, päivänvaloinen taivas (katupilviä täynnä) ja samalla toinen puoli peittyy pimeään yötaivaaseen eli yövalopilviin. Olimme edeltävinä päivinä puhuneet maapallon pyöreyydestä ja sen vaikutuksesta auringonvalon jakautumiseen eri puolille maailmaa, ja näin Noora sanoitti oppimaansa. Noora itse määritteli, että katupilvet ovat "niinku katulamppuja mutta koko taivas" ja yövalopilvet taas "pimeä taivas".

Merkitykseltään melko läpinäkyviä luontoyhdyssanoja ovat esimerkiksi *pensaslehti* 'pensaas lehti' (Sonja 4;10x), *piikkipuu* 'havupuu; piikikäs puu' (Noora 5;9) sekä *vesivyöry* 'vyöryvä vesi,

kuten esimerkiksi WC-istuimessa vessaa vedettäessä’ (Sonja 5;1). Sanat *taivaskuu* (Noora 3;0) ja *maapallokuu* (Noora 3;1) syntyivät viikon sisällä toisistaan aikana, jona lapset viihdyttivät toisiaan tekemällä ruokapöydässä kaikenlaisista materiaaleista kuun sirpin näköisiä kappaleita (ks. *juustokuu* ja *omenakuu*, luku 3.7.4.3). Varsinainen, taivaalla oleva kuu piti sitten saada yhdellä sanalla erotettua itse tehdyistä kuista, joten Noora kokeili ensin sanaa *taivaskuu*, mutta lopulta päätyi käyttämään mielestään kuvaavampaa sanaa *maapallokuu*. Kummankin merkitys on tosiaan ’maapalloa kiertävä kuu, erotuksena ruuasta muovailuille kuille’. Luontosanoiksi miellän vielä sanat *sadevuari* ’sateenkaari’ (Noora 5;3), *pikkutähti* ’kipinä’ (Sonja 4;11) sekä *siltapuro*, jonka merkityksen Noora itse selitti sanoin ”kun puro meni kauppaan ja se osti sillan että se voi mennä mullan ylitse” (Noora 4;7). *Siltapuro* muodostui arvoitusleikkihetkessä, jossa Noora kyseli mitä asiat ovat, ja antoi kuulemansa väärän vastauksen jälkeen itse oikean vastauksen kyselyihinsä.

Noora: Mutta, Sonja, tiäksä mikä on siltapuro?

Sonja (6;7): Sellanen puro, jonka yli menee silta

Noora: Ei ei ei, vaan kun puro meni kauppaan ja se osti sillan että se voi mennä mullan ylitse

3.7.3.3 Paikat ja esineet

Otsikon sanalla *paikat* tarkoitan tässä sanoja fyysisille sijainneille, joilla on jokin tarkoitus. Niiden joukosta löytyy myös aineistoni ainoa selvä esimerkki haplogiasta eli tavuheitosta (TTP, s.v. *haplogia*). Nimitys *sipulinna* ’ortodoksikirkko’ (Noora 4;9) on yhdistetty sanoista *sipuli* ja *linna*. Kyseinen rakennus esiintyy perheen puheissa yleisemmin nimellä *sipulikirkko*. Lapsen päässä kirkko ja linna ilmeisesti sekoittuivat, ovathan ne kumpikin komeita, isoja rakennuksia, ja sanan *sipulikirkko* mallin mukaan muodostui *sipulilinna*, josta vielä toinen *li*-tavu heittyi tavuheitolla pois. Muita kokonaisia rakennuksia on yhdyssana-aineistossani pari. Sana *lastenohjelmatehdas* ’Pikku kakkosen studio’ (Noora 5;10) kuvaa paikkaa, jossa käynnistä puhuttiin vielä pitkään jälkikäteen. Clark kirjoittaa läpinäkyvyyden periaatteesta, joka hänen mukaansa on vahva lasten uudissanoissa (Clark 1995, 115–116), ja lastenohjelmatehdas ainakin tuota periaatetta noudattaa mielestäni selvästi – jos sukka-tehtaassa tehdään sukkaa, niin lastenohjelmia valmistetaan loogisesti lastenohjelmatehtaassa. Samoin loogisesti ajatellen *rengasvaihtokauppa* ’rengasliike’ (Noora 4;10) on paikka, jossa renkaat vaihdetaan ja tuosta vaihtamisesta sinne maksetaan, aivan kuten lelukaupassa maksetaan leluista.

Rakennusta pienempiä paikkoja lapset ovat yhdyssanoilla nimenneet myös. Tällaisia ovat *tanssilauta* ’paikka missä tanssitaan, tanssijoiden esiintymislava (Noora 3;3) ja *soittilava* ’soittajien esiintymislava’ (Noora 3;5). Nuo kaksi ovat mielenkiintoinen sanapari siinä mielessä, että

merkitykseltään ne ovat kovin lähellä toisiaan, ne on tuotettu saman kevään aikana ja kuitenkin niillä on keskenään eri edusosa. Lienee mainittava, että Nooran lähipiirissä ei ole ihmisiä, jotka kävisivät tai puhuisivat tanssilavoista, joten sekin sana olisi vielä ollut käytettävissä merkitykselle 'tanssijoiden esiintymislava'. Pienempää ja yksityisempää tilaa kuvaamaan Sonja tuotti sanan *plöpshuone* 'vessa' (Sonja 5;2), jonka määräiteosasta kerroin edellä, deskriptiivisubstantiiviluvussa (3.3.2.1). Sana *puhaltelukeskus* 'paikka, jossa isä ja Noora puhaltelivat kohti ruokaa ja toisiaan toistuvasti' (Sonja 6;3) kuvaa hiukan abstraktimmin rajautuvaa paikkaa, mutta tilanteisesti sen tarkoite oli kuitenkin selvä.

Paikan ja esineen rajapintaan asettuu sana *rappushissi* 'liukuportaat' (Noora 4;7), jonka edusosa paljastaa, että lapsi mielsi sen pikemmin hissin kuin portaiden alalajiksi. Sana *rappushissi* on yksi niistä muodosteista, joista olisi kiintoisaa saada kielipsykologiaan ja semantiikkaan paremmin perehtyneen analyysia – mitkä ovat ne merkityspiirteet, jotka lapselle ovat tärkeimpiä sekä rappusissa että hisseissä, ja mitkä vastaavasti aikuisille, kun liukuportaat jäsentyvät näinkin eri luokkiin. Oma näppituntumani on, että lapsilla liukuportaat yhdistyvät *hissi*-käsitteeseen lähinnä sen takia, että ne kuljettavat ihmistä kerroksesta toiseen ilman, että ihmisen tarvitsee itse tehdä muuta kuin seistä – aivan kuten hissikin. Aikuisten sanan luokittelun puolestaan oletan liittyvän liukuportaiden fyysiseen muotoon ja syntyhistoriaan.

Muita laitteita yhdyssubstantiiveissa on useita. Kun kännykät vasta alkoivat yleistyä, oli tapana puhua niiden rinnalla kotipuhelimista, eli kotona olevista lankapuhelimista. Nyt Noora, jonka kotona ei koskaan ole lankapuhelinta ollut, on ottanut tuon saman sanan *kotipuhelin* modernimpaan merkitykseen 'oma kännykkä, ei työpuhelin' (Noora 5;4). Muita tutunmuotoisia nimiä ei lasten sanoissa laitteille olekaan. Sana *astiakone* 'tiskikone' (Sonja 4;10x) on kuitenkin muodostettu samalla tavalla kuin aikuisten sana *pyykkikone*, eli poistamalla kolmiosaisesta yhdyssanasta keskimmäisenä palana oleva *pesu* sekä vaihtamalla ensimmäinen osa genetiivimuodosta nominatiiviin. Sanasta *hiarotuali* 'hierova tuoli' (Noora 4;2) on merkitys vielä kohtalaisen helppo ymmärtää, vaikka aineistoni tuottaneita lapsia puhetyyleineen ei tuntisikaan, mutta sanan *nenäntäristin* 'sähköhammas-harja' (Sonja 7;9) merkitys olisi kenties jo vaikeampi arvata, sillä se on nimetty toissijaisen toimintonsa mukaan, toisin kuin aikuisten sana samalle laitteelle. Sanan luomisen aikaan Sonja ei pitänyt sähköhammasharjan käyttämisestä, koska se tärisytti nenää ja aiheutti siten ikävää kutinaa.

Olemassa olevien laitteiden lisäksi lapset nimesivät keruuajana myös laitteita, joita ei reaali maailmassa ole näkynyt, kuten *ampumusradio* 'radio, jonka sisällä on pieniä pyssyjä' (Noora 4;3) sekä *kuivurikäsi* 'puoliautomaticoitu käsienvuotusmekanismi, jossa on myös pyyhe jotenkin

mukana' (Noora 4;2). Sana *kuivurikäsi* syntyi, kun kauppakeskuksen vessassa oli vain ilmaa puhaltavia käsienkuivaimia, eikä lainkaan käsipaperia tai pyyhkeitä. Noora ei pidä äänekkäistä käsienkuivaimista, ja suunnitteli hyvin monisanaisesti ja yksityiskohtaisesti itse laitteen, joka kuivaisi kädet miellyttävämmin. Edellä antamani merkitysmääritelmä on rankasti lyhennetty ja yksinkertaistettu versio tuosta laitesuunnitelmasta. Mielikuvituslaitteiden nimissä on kummassakin määriteosana johdos. Jälkimmäisen sanan *kuivuri* saattaa olla aikuiskielestä poimittu, mutta *ampumusradion* määriteosa on kyllä lapsen itsensä johtama, aikuiskielessä itse ainakin käyttäisin samassa paikassa pikemmin johdosta *ampumis* kuin *ampumus*.

Muusta esineistöstä tehtyjen yhdyssanojen määriteosat ovat enimmäkseen aikuiskielen sanoja nominatiivissa. Genetiivissä on ainoastaan sanan *ikkunanrikkoja* 'linja-autoissa oleva ikkunan rikkomiseen hätätilanteessa tarkoitettu pikkuvasara' (Noora 5;6) määriteosa. Sanassa *puhtoisaine* 'puhdistusaine' (Noora 3;9) alkuosa on kuitenkin yhdysosamuoto sanasta *puhtoinen* ja toimii samoin kuin sanan *erikoinen* yhdysosamuoto *erikois*. Yhdysosamuoto on myös sanassa *tekonainen* 'pahvinen, aidon kokoinen nainen' (Noora 5;11). Myöskään sanan *alapöytä* 'kaksitasoisen pöydän alataso' (Noora 3;3) alkuosa ei esiinny itsenäisenä sanana. Ilmeisesti sanan *alapöytä* tuottamisen aikoihin tytöt keskustelivat muutenkin pöydistä, sillä samalta kuukaudelta aineistossani on myös kaksi Sonjan tuottamaa nominatiivialkuista sanaa, *laulupöytä* 'pöytä, jonka ääressä lauletaan' (Sonja 5;3) ja *leikkipöytä* 'pöytä, jonka ääressä leikitään' (Sonja 5;3). Nominatiivialkuisia esineiden nimityksiä ovat vielä *puukkosakset* 'ulkonäöltään puukkoa muistuttavat oksasakset' (Noora 3;10), *paperiliina* 'nenäliina, paperinen' (Noora 3;2), *sänkylina* 'lakana' (Sonja 5;9), *hihnanauha* 'talutushihna' (Noora 5;11), *kauneustavara* 'meikki tai koru' (Sonja 5;3) sekä *ovikatto* 'oven yläkarmi eli oviaukon katto' (Sonja 5;4). Viimeiseksi tässä mainitsen vielä sanan *korvasäärystimet* 'kuulosuojaimet' (Noora 4;6), jonka muoto selittynee enimmäkseen sillä, että Noora on kuullut äitinsä usein kutsuvan jalkapallossa käytettäviä säärisuojia sanalla *säärystimet* – jostain syystä minun oli pitkään vaikea muistaa sanaa *säärisuojat*. Kuulosuojainten ja säärisuojien yhteinen ominaisuus on suojaaminen, ja korviensa suojelemista ajatteleva Noora luonnollisesti tuli kuulosuojainten nimeä etsiessään ajatelleeksi useammin käytössä olevaa suojausvälinettä ja niiden väärää, usein kuultua nimeä *säärystin*. Sitä tarvitsi enää tarkentaa suojattavan entiteetin nimityksellä *korva*.

3.7.4 Keho, leikki ja ruokailu

Vielä enemmän kuin ulkona, liikenteessä ja luonnossa, lapset viettävät aikaa jokapäiväisissä touhuissa, kuten syömisen, pukemisen ja leikkimisen parissa – arkielämässä, jossa kaikelle on aikansa. Tässä luvussa esittelen näihin arkipuuhiin ja ihmiskehoon liittyviä yhdyssanoja.

3.7.4.1 Keho

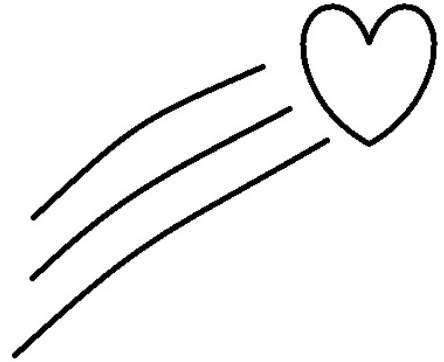
Aineistossani on yhdyssanoja kehon osille, eritteille ja autonomisille toiminnoille. Osa sanoista on tarkoitteille, joille on aikuistenkin kielessä nimet, kuten *isosormi* 'keskisormi' (Noora 4;10), *silmäpallero* 'silmän värikalvo ja mustuainen; iiris' (Noora 4;10), *nenäkolo* 'sierain' (Noora 5;9), *isohuuli* 'ylähuuli' (Noora 2;11), *sydänlaulu* 'sydämensyke' (Noora 2;11) sekä *itketysaine* 'kyynel' (Noora 4;5). Osa sanoista taas kuvaa asioita, joita aikuisilla harvemmin on tarvetta ilmaista, kuten *heijastinkäsi* 'käsi, jonka hihassa roikku heijastin' (Sonja 5;1), *laastarikäsi* 'käsi, jossa on laastari' (Sonja 7;9) ja *silmäkatkos* (Sonja 6;2), jonka Sonja itse määritteli olemaan "sellanen ettei nää mitään ja tarvii silmälasit". Noora tarvitsi myös tarkkaa pierutyypin erittelyä, jotta häntä ei aina omasta mielestään suotta käskettäisi vessaan, kun haju leijailee ilmoille: *nälkäpieru* 'pieru, joka kertoo nälästä' (Noora 5;9), *pisupaukku* 'pieru, joka kertoo pissahädästä' (Noora 5;9), *vessapieru* 'pieru, joka kertoo vessahädästä' (Noora 5;9).

Kehosanoihin luen myös adjektiivit *pikkutukkane* 'lyhythiuksinen' (Noora 5;0) ja *nauruiloinen* 'niin iloinen, että naurattaa' (Sonja 4;10x) sekä kehoon läheisesti liittyvät sanat *polvikyykky* 'asento, jossa toinen polvi on maassa ja toinen jalka kuin kyykyssä' (Sonja 5;2), *hiuksikruunu* 'kampaus, jossa on useita lettejä tai poninhäntiä joka puolella päätä' (Sonja 4;10x) sekä *sivupusu* 'suukko, jossa toista lähestytään poski edellä ja viime hetkellä ennen ihokosketusta pyöräytetään pää ja muiskautetaan poskelle tai posken vieressä ilmaan' (Noora 4;7).

3.7.4.2 Leikki

Pelien, leikkien ja piirtämisen aihepiiriin lapset ovat luoneet myös ryhmän sanoja. Monissa niistä on viitteitä myös kehollisuudesta, mutta tämä ryhmittely on tehty sanan pääasiallisen merkityksen kannalta. Lähimmäs keho- ja leikkisanaryhmien rajaa asettuvat *leipähaava* 'voileivästä levinnyt haavan muotoinen voiläiskä sormessa' (Noora 5;9) sekä *nenälehti* 'vaahteranä; vaahteran siemenen lenninsiivestä tehtävä jatkopala omaan nenään' (Noora 5;9). Piirtäessään lapset ovat myös

tehneet ihmiseen liittyviä sanoja. Esimerkiksi *ilosuu* 'hymy piirroksissa' (Sonja 4;10x), joka oli Sonjalla uudestaan käytössä iässä 6;0, jolloin sen merkitys oli laajentunut koskemaan myös välimerkein tehtyä hymiötä: ":):)". *Ilosuun* ryhmään Sonja teki iässä 6;0 myös sanat *surusuu* 'piirretty surullinen suu tai välimerkein tehty surullinen ilme, :(' ja *naurusuu* 'piirretty naurava suu'. Lähes saman ikäisenä Noora puolestaan kuvasi piirtämäänsä sanalla *sydämenlento* 'lentävä sydän; kuin tähdenlento, mutta sydän tähden tilalla' (Noora 5;9).

Kuvio 9. Sydämenlento.

Leluja merkitsevissä sanoissa yhdyssanan määriteosa on aina nominatiivissa ja kokonaisuutena sana kuuluu samaan luokkaan edusosansa kanssa. Näitä sanoja ovat *keijutuoli* 'tuoli, joka on keiju tai jolla on keijun siivet' (Noora 3;1), *tööttöhiiri* 'tööttävä hiiripehmolelu' (Noora 3;3), *valoauto* 'leikkiauto, jossa on ajettaessa syttyvä valo' (Noora 3;10), *äänivauva* 'ääntä pitävä vauvanukke' (Noora 4;11) sekä *pomppuhevonen* 'hevonen, jolla pompitaan; keppihevonen' (Sonja 5;3). Kirkossa käydyn pehmolelukriisipalaverin satoa ovat lelusanat *kotikaveri* 'pehmolelu, jonka kanssa leikitään kotona' (Noora 5;11) ja *kirkkokaveri* 'pehmolelu, joka tulee seuraksi kirkkoon' (Sonja 7;11). Ne on muodostettu äidin antaman mallin mukaisesti tilanteessa, jossa mukaan pyhäkouluun aiottu norsupehmolelu oli unohtunut kotiin, ja myös pyhäkoulu peruttu perhekirkon vuoksi. Nooralle etsittiin kirkon pehmoleluvalikoimasta ja Sonjan omasta siililelusta korvaavaa lelua, jotta hän pettymyksestään huolimatta istuisi kirkon penkkiin rauhassa. Keskustelun ydin kulki seuraavasti:

Äiti: Norsu on sun pyhäkoulukaveri.
 Sonja: Onko siili sit sun kirkkokaveri?
 Noora: Ei kun se on mun kotikaveri.

Lopulta Noora otti kirkon leluvalikoimasta norsun, jotta kirkon lelunorsu voisi kertoa kotiin unohtuneelle omalle pehmonorsulle, mitä kirkkosalin puolella tapahtuu. Yli kaksi vuotta myöhemmin näin toisessa kirkossa pehmolelulaatikon, jonka yläpuolella olevassa kyltissä käytettiin samaa *kirkkokaveri*-sanaa. Vähintään jonkun aikuisenkin ajatuksissa on samanlainen sananmuodostusprosessi siis tapahtunut.

Kuvio 10. Kirkkokaveri-kyltti Pirkkalan kirkossa.

Leikkeihin ja peleihin liittyy tietenkin paljon muutakin sanastoa kuin pelkkiä leluja. Esimerkiksi *sylipallo* 'peli, jossa jalkapallo yritetään saada toisen pelaajan syliin' (Sonja 7;8) ja *nukkuleikki* 'leikki, jossa toinen leikkijä esittää nukkuvaa, jota toinen yrittää herättää' (Noora 4;10) ovat lasten kehittelemien leikkien nimiä, jotka tulevat melko läpinäkyvästi leikin sisällöstä. *Bumkatanssi* 'tanssintunti, jossa soitetaan Robin Packalénin kappaleita' (Noora 5;1) on vastaavasti hyvin läpinäkyvä nimi – kunhan tietää, että Robinin suosituimpiin kappaleisiin lasten keskuudessa kuuluu vuonna 2013 julkaistu *Boom Kah*. Sanat *mies aikuisten musiikki* 'muille kuin lapsille suunnattu musiikki, jossa laulajana on mies' (Noora 3;10) ja *ihmiselokuva* 'elokuva, joka ei ole pelottava' (Noora 3;6) ovat kenties vähemmän läpinäkyviä kuin edellisen virkkeen esimerkkisanat, mutta niidenkin merkityksistä voi laajemman kontekstin tuntien ymmärtää, miksi muoto on se, mikä on. Ihmiselokuva on siis tavallisia ihmisiä varten tehty elokuva, koska tavalliset ihmiset eivät Nooran arvion mukaan halua elokuvaa katsoessaan pelätä. Hauskaa sanassa on se, että sana *ihmiselokuva* viittasi Nooralla käytännössä pelkästään animaatioihin, sillä kaikki elokuvat, joissa näkyy oikeita ihmisiä, olivat lähes poikkeuksetta pelottavia. Mies aikuisten musiikki on tosiaan aikuisten musiikkia – perheen automaatioilla keskusteltiin usein siitä, kuunnellaanko kullakin matkalla lastenlauluja vai aikuisten musiikkia – joka erottuu muusta aikuisten musiikista omaksi luokakseen laulajan sukupuolen perusteella. Muukin taide kuin musiikki on lapsilta saanut omia sanojaan. Sanassa *hurjustanssi* 'hurjanlainen itse keksitty tanssityyli' (Sonja 5;2) määriteosan on Sonja johtanut ilmeisesti sanasta *hurja*. Sana *ihmislepakko* 'vampyyri, joka roikkuu katosta ihmismuodossa lepakkojen seurana' (Noora 5;9) puolestaan on lastenkirjassa nähty hahmo, jota ei kuitenkaan teoksessa nimetty *vampyyri*-sanalla, joten sille piti itse keksiä kuvaava nimitys.

Ulkoilu ja urheilu ovat aihealueina aiheuttaneet sanoja kuten *sivutanko* 'jalkapallomaalin sivupylväs' (Sonja 7;10) *ylätanko* 'jalkapallomaalin ylärima' (Sonja 7;10). Samaan lajiin kuuluu myös sana *yksinpotku* 'jalkapallossa rangaistuspotku' (Noora 5;7). Sana *yksöisharjoitus* 'yksin ajettava harjoituskierron rallipelissä' (Noora 4;6) liittyy e-urheiluun, ja *jäälumienkeli* 'lumienkeli jäällä' (Noora 5;0) muuhun ulkoiluun, kuten vanhempien toivon mukaa myös *riahuääni* 'lasten pitämä meteli' (Noora 4;0) enimmäkseen. Viimeiset kaksi sanaa tähän leikkimisen ja pelaamisen sanaryhmään ovat *hevosvoimat* 'ratsuväki Risk-lautapelissä' (Sonja 7;10) ja *reppuselkä* (Noora 4;0), jolle en osaa suoraan antaa merkitystä. Sitä Noora käytti lausumassa ”Mullekin reppuselkä!” jolla hän vaati päästä myös selässä kannettavaksi.

3.7.4.3 Ruokailu

Ruokailutilanteessa nimiä ovat lapsilta saaneet niin syötävä ruoka, sen raaka-aineet sekä ruuan laittamiseen ja syömiseen liittyvät välineet kuin myös ruokailuun liittyvät ilmiöt ja sivutuotteet. Syötävien asioiden nimet ovat yleisesti melko läpinäkyviä, kuten *suklaapuikula* 'puikulan muotoinen suklaa, Pätkis-patukka' (Sonja 5;5), *päällysleipä* 'kerrosleipä' (Noora 3;0), *punamustikka* 'raaka mustikka, joka ei vielä ole sinistynyt' (Sonja 6;7) ja *punakarviainen* 'punainen karviainen' (Sonja 7;7). Sanat *punamustikka* ja *punakarviainen* ovat syntyneet marjojen kypsymisen aikaan ja kontekstissa, jossa on samalla puhuttu myös esimerkiksi puna-, valko- ja mustaherukoista. Sana *voikeksi* (Noora 2;11) on lyhennetty aikuisten sanasta *voileipäkeksi*, ja *pomppunäkkäri* 'vaalea Polar-näkki-leipä' (Sonja 5;1) sai nimensä leivän ulkomuodon perusteella. Polar-näkkileivän pinta on täynnä pieniä kuplamuodostelmia, joita myötäillessään voiveitsi pomppii pitkin leivän pintaa. Samoin sana *itujuusto* 'juustoraaste' (Noora 5;6) tulee raasteen ulkonäöstä – samalla aterialla pöydässä oli myös mung-pavun ituja, jotka ovat lähes samanmuotoisia kuin juustoraasteen yksiköt. Vakavasti tuotettuja ruoka-sanoja ovat vielä *kukkamelooni* 'kukkakaali' (Noora 4;3), *juustovoi* 'voin tapaan levitettävä tuore- tai sulatejuusto' (Sonja 6;7), *pitkukarkki* 'metrilaku' (Sonja 5;4) sekä *märkätuote* 'kuiva-aineen vastakohta leivonnassa' (Sonja 7;4). ”Tää (maito) on ainakin märkätuote”, sanoi Sonja, kun leipoessa pohdittiin, mitkä kaikki aineet tulisi ensin sekoittaa yhteen, kun ohjeessa puhuttiin kuiva-aineista. Ruokailun kallistuessa leikin puolelle lapset alkoivat muotoilla kuunsirppejä sekä muita muotoja ja hahmoja käsillä olevista aineksista. Silloin syntyivät sanat *omenakuu* 'omenasta muotoiltu kuunsirppi' (Sonja 5;1) ja *juustokuu* 'juustosta muotoiltu kuunsirppi' (Sonja 5;1) sekä jo aikaisemmin mainitut *maapallokuu* ja *taivaskuu* (ks. luku 3.7.3.2).

Sana *lasimuki* 'juomalasi' (Sonja 7;10) luotiin erottamaan toisistaan juomalasi ja muovimuki, joihin usein perheessä viitataan vain juoma-astian yleisnimityksillä *muki* tai *lasi*, joita käytetään sekaisin ja ristiin välittämättä astian materiaalista tai muodostakaan. Tytöt olivat keruun loppupuolella kumpikin kasvaneet jo ohi ruokalappuiän, mutta hetkittäin, joidenkin sotkevien ruokien kanssa oli kuitenkin tarve suojata vaatteita ruokaroiskeilta. Silloin käytössä oli *sylilappu* 'talouspaperi sylissä ruokapöydässä tekemässä ruokalapun virkaa' (Noora 5;10).

Useimmat sanat aineistooni olen kirjannut perusmuodoissaan, vaikka ne lasten puheessa olisivatkin esiintyneet taivutettuina. Poikkeuksen tästä tekee sana *kananmunapilkkomella* 'munanleikkurilla' (Sonja 5;1), josta en perusmuotoa uskaltanut arvella, koska on epäselvää yhdistikö lapsikaan sanaa mihinkään muuhun muotoon kuin tuohon ainoaan käyttämäänsä. Muut aineiston sanat tavallisesti esiintyivät lasten puheessa joko valmiiksi perusmuodossaan tai edes parissa eri taivutusmuodossa, mutta *kananmunapilkkomella* oli vain tuossa yhdessä muodossa. Mahdollisesti Sonjan sanassa käyttämä johdin on *n* (monikossa *met*), jota hän on itse käyttänyt myös luodakseen sanan *soutimet* (Sonja 5;3, 'airot') ja jolla pikkusisko on luonut sanat *ruuvin* (Noora 2;10x, 'ruuvimeisseli') ja *hiihtämet* (Noora 2;11, 'sukset'). Mikään näistä muista *n*-sanoista ei kuitenkaan ole muistiinpanojeni mukaan esiintynyt adessiivissa, joten varmaksi en uskalla sanoa, miten lapsi niitä olisi adessiiviin taivuttanut.

Ruokaan liittyvät ilmiösanat ovat onneksi kuitenkin kaikki esiintyneet perusmuodoissaan, joten niiden listamuodoista voin olla varma. Nälkää tai tietyn ruuan tarvetta kuvaavat sanat *makaronihätä* 'kova tarve tai halu saada makaronia' (Sonja 5;1), *pitsahätä* 'kova tarve tai halu saada pitsaa' (Sonja 5;1) ja *pitsanälkä* 'tarve tai halu saada pitsaa' (Sonja 5;1). Samankaltaisen *hätä*-sanana *haukohätä* 'haukottelun tarve' tuotti myös lapsi J (2;4), jonka puhetta Jussi ja Sinikka Niemi tarkkailivat omassa tutkimuksessaan (Niemi & Niemi 1985, 156). Sana *porkkanasade* 'raastinmyllyllä raastettaessa roiskuva porkkanamehu' (Noora 3;3) syntyi Nooran tarkkaillessa ruuanlaittoa niin läheltä, että porkkanamehua roiskui hänen kasvoilleen: "Siitä roiskuu. Vesisade! Porkkanasade!" Sanan *karkkimehu* 'karkin maustama sylki' (Noora 3;10) mainitsin jo tutkielman alkupuolella. Karkkimehu syntyy eri mekanismilla kuin vaikkapa vadelma- tai omenamehu, mutta lopputuloksena on kuitenkin verrattavissa oleva määriteosan tarkoitteen makuinen neste. Sanassa *pastillinsyöjä* 'pastillin syöminen' (Noora 4;11) merkityksen muodostuminen on erikoinen, sillä Kielitoimiston sanakirjastakin löytyvissä sanoissa *madonsyöjä* ja *koinsyöjä* (KS s.v. *madonsyöjä*, *koinsyöjä*), joissa on sama edusosa kuin sanassa *pastillinsyöjä*, sanan merkitys on jokin, minkä määriteosan tarkoite on syönyt. Nooralla määriteosan tarkoite on kuitenkin se, joka syödään.

Sukupolvet ylittävään ruokakokemukseen liittyy Nooran sana *kierrosmaisto* 'vuoro maistaa' (4;1). Puheena oli eräs aamiaismuroke, jota itse olin syönyt lapsena sisarusteni kanssa mutta jota Noora ei ollut aikaisemmin maistanut. ”Nyt on mun kierrosmaisto”, tuumi hän ja maistoi rohkeasti.

3.7.5 Aika

Monet tavallisuudesta poikkeavat tapahtumat ovat tarjonneet lapsille mahdollisuuksia nimetä päiviä. Päivännimityksiä on luotu sellaisille päiväkäsitteille, joilla aikuistenkin kielessä jo on oma sanansa, kuten *lippupäivä* 'liputuspäivä' (Noora 4;6) ja *syksypäivä* 'syyspäivä' (Sonja 4;10x), mutta myös päiville, joita aikuiset eivät välttämättä edes huomaa erikoisiksi, kuten *bussipäivä* 'päivä, jona matkustetaan paljon linja-autolla' (Noora 4;9) ja *traktoripäivä* 'päivä, jona kotipihassa oli aamulla kaksi traktoria' (Noora 5;3). Sanat *luukunavaamispäivä* 'päivä, jona avataan ensimmäinen luukku joulukalenterista, 1.12.' (Noora 5;11), *tyttöpäivä* 'päivä, joka ollaan aamusta saakka tyttöjen kesken, ilman työmatkalla olevaa isää' (Sonja 4;11) sekä *vesipäivä* 'kovin sateinen päivä' (Noora 4;3) ovat aikuisellekin selvästi päiviä, joissa on jotakin erikoista, mutta *ilopäivä* 'kiva päivä' (Noora 3;10) ja *kotilelupäivä* 'lelupäivä, mutta kotona' (Noora 5;10) jäävät ainakin itseltäni suuremmilta huomioilta. Sana *kotilelupäivä* on jopa hankalahko ymmärtää, sillä kotona samat lelut ovat käytettävissä joka päivä, toisin kuin esikoulussa, johon kerran viikossa pidettävänä lelupäivänä sai kukin lapsi tuoda yhden lelun kotoaan. Ehkäpä kotilelupäivänä niillä leluilla sitten leikittiin kotona tavallista enemmän.

Kaikki lasten aikayhdyssanat eivät toki määritä kokonaisia päiviä, vaan päivän sisällä voi tulla vastaan esimerkiksi tilanteet, joihin sopivat sanat *ulkoaika* 'ulkoilu-aika' (Noora 2;11) ja *atsiusaika* 'aivastelu-aika' (Noora 4;9). Myös deiktinen aikailmaus *toissapäivänä* sai Sonjalta uuden sanan, *ylieilen* (Sonja 4;10x), jonka toki tiedostan olevan käytössä myös joillakin, lähinnä – kokemusperusteisesti arvioiden – muilta murrealueilta tulevilla aikuisilla, mutta jota en lasten lähipiirissä ole kuullut ennen sen ensiesiintymää Sonjan sanojen joukossa. Viimeinen aikayhdyssana tähän lukuun on *jälkikerran* 'joskus uudestaan, toisen kerran' (Noora 4;5). Sitä Noora käytti kysyäkseen ja esittääkseen toiveen ”Voiks [eno] tulla jälkikerrankin tänne?”

3.7.6 Vaatetus

Kuvio 11. Pääviitta.

Vaatetus- ja muita ulkoasuun liittyviä yhdyssanoja lapset ovat luoneet paljon. Käyn ne tässä läpi vartalonmukaisesti, ylhäältä alaspäin. Pään seudulta löytyvät *pinni-ponnari* 'kampausta, jossa hiukset on kiinnitetty poninhännäksi pinneillä, ei pompulalla' (Noora 3;3), *pääviitta* 'narulla sidottu huivipäähine (ks. kuva)' (Noora 5;0) sekä kahdet lasit: *pommi-lasit* 'suojalasit ilotulituksen katselemiseen' (Noora 5;3) ja *aurinkosilmälasit* 'aurinkolaseina toimivat uimalasit' (Noora 5;7).

Paitojen nimiä lapset tekivät neljä: *yöhame* 'pitkä yöpaita' (Sonja 5;1), *nukkumapaita* 'yöpaita' (Noora 2;11) *kauneuspaita* 'kauluspaita' (Noora 3;11) ja *kauneusvaate* 'kauluspaita' (Noora 3;11). Kokonainen asu, sisältäen takin ja housut, sai nimen *hernepuku* 'armeijan maastopuku' (Sonja 4;11), koska se oli vihreä kuin herne. Aineistossa on vain yksi nimi housuille. Se on *katuhousut* 'kodin ulkopuolella käytettävät housut' (Noora 5;5), joka syntyi erottamaan julkisissa tiloissa käytettävät kunnolliset housut vähemmän edustavan näköisistä kotihousuista.

Kaikista lasten tuottamista vaateyhdyssanoista esittelemättä ovat vielä jalkoihin liittyvät vaatesanat. Sanaa *jääluistimet* 'luistimet' (Noora 5;8) tarvittiin kesän lopulla erottamaan puheenaiheena olevat jäällä käytettävät luistimet ajankohtaisemmista rullaluistimista. Toinen sana jalkaan puettaville asioille on *vuurikengät* 'kengät, joilla on hyvä kiivetä, koska ne eivät ole liukkaat' (Noora 5;9). Kenkien sisällä on alue, joka nimettiin sanalla *varpapää* 'kengän kärkeä sisältä' (Noora 5;8). Sana *varpapää* syntyi Nooran sovittaessa jalkineita, jotka tuntuivat varpaille pehmeisiltä ja lämpimiltä: "Ihanan lämpimiä, varsinkin täältä varpapäästä". Viimeisenä esittelen vielä sanan *jalkaviitta* 'kylmäpussin lieventäjänä toimiva harso, joka roikkuu pohkeen yli viittamaisesti maata laahaten' (Noora 5;7). Se on siis kangas, joka on sidottu samaan tapaan pohkeeseen kuin edellä esitelty pääviitta päähän.

3.7.7 Ihmistarkoitteiset ja johtimelliset

Aineistoni yhdyssanoissa on kohtalaisen kokoinen ryhmä ihmistarkoitteisia substantiiveja. Niistä suurin osa on endosentrisiä määritysyhdyssanoja, eli niissä yhdyssana ilmaisee saman luokan tai lajin entiteettiä kuin sen edusosa yksinäänkin (Koivisto 2013, 331).

Ainoat kolme selvästi eksosentristä ihmistarkoitteista yhdyssanaa, joissa siis edusosa on muuta lajia tai luokkaa kuin yhdyssana kokonaisuutena, aineistossani ovat bahuvriihiyhdyssanoja (Koivisto 2013, 332). Näistä kahden edusosa on *pää*: *huutopää* 'ihminen, joka huutaa paljon' (Sonja 4;11) ja *leikkauspää* 'henkilö, joka haluaa leikata kaikilla mahdollisilla terävillä asioilla luistimen tuppia luistimelle sopivaksi' (Noora 5;9). Malmivaaran 'tyhmää' merkitsevissä bahuvriihiyhdyssanoissa *pää*-edusosaiset sanat asettuvat kahteen pääryhmään – niissä ihmistarkoitteen pää joko on itse määriteosan tarkoitetta tai sen sisällä on määriteosan tarkoiteainetta (Malmivaara 2004, 351). Sanat *huutopää* ja *leikkauspää* saa näihin ryhmiin myös luokiteltua, jos sallii aineen abstraktiuden. Kumpikin on mielestäni tapausesimerkki skeemasta, jossa päässä on määriteosan tarkoitetta, jopa täydeksi asti. Huutopään pää on niin täynnä huutoa, että se pursuaa jatkuvasti suusta ulos, ja leikkauspään päässä on vastaavasti paljon leikkaamisajatuksia.

Kolmas ihmistarkoitteinen bahuvriihiyhdyssana aineistossani on *riisihousu* 'ihminen, jonka housuihin on takertunut riisiä' (Sonja 5;1). Vaatekappaleen nimitys bahuvriihiyhdyssanan edusosana on tavallista aikuistenkin vastaavissa sanoissa. Toisin kuin aikuisten bahuvriihiyhdyssanoissa riisihousuisuus ei kuitenkaan ole tarkoitteelleen yleisesti ominainen ominaisuus, vaan viittaa henkilöön vain puhehetkellä. Aikuiskielen kanssa yhteistä näissä aineistoni sanoissa on se, että ne ovat affektiivisia, kuten Ison suomen kieliopin mukaan aikuistenkin puheessa. *Huutopää* kantaa kielteistä affektia, huutaminen ärsytti sanan luoja, ja *riisihousu* ja *leikkauspää* puolestaan ovat huvittuneita ilmaisuja. (VISK § 424.)

Appositioyhdyssanoista mainitsin jokusen (*isipukimo*, *äitipukimo*) jo teoriataustaa esittelevässä luvussa (2.1). Niitä on aineistoni ihmistarkoitteisissa sanoissa joitakin. Sanoissa *aikuispoika* 'poika, joka on aikuinen; nuori mies' (Noora 3;4) ja *aikuistyttö* 'teini-ikä ja aikuisuuden rajapinnassa oleva tyttö tai nainen, noin 18–20-vuotias' (Noora 4;5) määriteosa *aikuis* rajaa yhdyssanojen edusosien tarkoitteiden joukoista sopivan ikäiset omaksi tarkoitejoukokseen kertoen samalla, että puheena olevat henkilöt ovat myös aikuisia. Samankaltaisesti toimii myös sana *äitityttö* 'naispuoleinen henkilö, jolla on omia lapsia' (Noora 2;11). Siinä sana *tyttö* viittaa kuitenkin vain sukupuoleen, ei

ikään, toisin kuin sanassa *aikuistytty*, joka kehitettiin nimenomaan erottamaan aikuistytty aikuisesta naisesta.

Yleisiä ja affektiltaan neutraaleja ihmisten nimityksiä yhdyssanoissa on vielä esimerkiksi *soitteluihminen* 'soittaja' (Noora 2;11) ja *kipsimiäs* 'mies, jolla on käsi kipsissä' (Noora 4;8). Sana *puhdassotkeilija* 'henkilö, joka ei sotke' (Noora 4;3) on myös kehen tahansa sotkemattomaan viittaava sana, mutta syntyi sanan *äitisotkeilija* 'äiti, joka sotkee' (Noora 4;3) vastinpariksi lausahduksessa "äiti on äitisotkeilija, isi on puhdassotkeilija". Kumpikaan nimitys ei ole pejoratiivinen, vaikka *äitisotkeilija* siltä hiukan voikin vaikuttaa. Niissä vain ilmaistaan havaittua asiantilaa. Samaten sanan *verihirviö* (Sonja 7;1) vaikuttaisi sanalta, joka voisi kantaa vahvaakin affektia, mutta sekin vain kuvaa vallitsevaa asiointilaa tilanteessa, jossa Sonjalla oli sekä kasvot että kädet yltä päältä nenästä vuotaneen veren sotkemat.

Henkilöidympi, mutta yhä affektiton sana on *bussinooramatkaja* 'Noora, joka matkustaa (paljon) linja-autolla' (Noora 4;9). Bussinooramatkaja Noora sanoi olevansa, kun yhden päivän aikana hän kulki tavallista useamman kerran linja-autoilla suuntaan jos toiseenkin. Sana *itkemänoora* 'kurja Noora, joka itkee tai itkettää muita' (Sonja 5;1) puolestaan on selvästi pejoratiivinen sana, jonka Sonja loi ilmaistakseen ärtymystään tilanteessa, jossa Nooran itkeminen aiheutti Sonjankin puhkeamisen itkuun. Ärtymystään Sonja ilmaisi myös sanallaan *laululilli* 'ihminen, joka laulaa liikaa' (Sonja 6;6), kun Noora ei lakannut laulamasta.

Aineistoni yhdyssanoista osa on sanoja, joissa on käytetty sekä yhdistämistä että johtamista, kuten edellä mainittu *äitisotkeilija*. Niistä osa on ihmistarkoitteisia, osa ei. Näistä huomattavin ryhmä on paikannimijohtimella muodostetut aamutoimiin liittyvät sanat. Aikuiskielessäkin karttuva (*i*)*mO*-johdin löytyy seitsemästä lasten tuottamasta yhdyssanasta, joissa se on liittynyt aikuiskielen tapaan verbin vahvaan vokaalivartaloon (VISK § 158, 205). Kuten aikuistenkin puheessa, neljässä aineistoni yhdyssanassa (*i*)*mO*-johdinta käytetään ilmaisemaan kantaverbinsä toiminnan suorituspaikkaa (VISK § 158): *kenkápukimo* 'paikka, jossa puetaan kengät' (Noora 3;0), *vauvahoitamo* 'paikka, jossa hoidetaan vauvoja' (Sonja 4;11), *tumppupukimo* 'paikka, jossa puetaan tumput' (Sonja 5;0) sekä *pukemotuoli* 'tuoli, jolla istuen puetaan' (Noora 3;3), jossa johdin on muista poiketen liitetty määrite-osaan. Lisäksi aineistossani on kolme (*i*)*mO*-johtimen appositioyhdyssanaesiintymää, joissa merkityksenä on sekä paikka että (instituutiomainen) tekijä kantaverbin toiminnalle: *isipukimo* 'paikka, jossa vaatteet puetaan lapsille isän toimesta' (Sonja 4;11), *äitipukimo* 'paikka, jossa vaatteet puetaan lapsille äidin toimesta' (Sonja 4;11) ja *äitikäöntämöpukimo* 'paikka, jossa vaatteet käännetään oikein päin ja puetaan lapsille äidin toimesta' (Sonja 5;0). Aikuistenkin kielessä samalla johtimella

tuotettavat paikannimijohdokset usein viittaavat ammatilliseen tai institutionaaliseen toimintaan (VISK § 158), jolloin johdoksen voi ymmärtää tarkoittavan paikan lisäksi myös toimivaa tahoa. Esimerkiksi sana *kustantamo* merkitsee paikkaa, jossa kustanteita kustannetaan, mutta ainakin arkikielessä myös aktiivinen taho, joka niitä kustantaa (KS s.v. *kustantamo*, *kustantaja*).

Toinen johdin, jolla muodostettuna aineistostani löytyy vastaava tekopaikan ja tekijän yhteismerkitys on *(U)ri*. Sana *hammasharjuri* (Noora 4;6) tarkoittaa sekä paikkaa että tekijää hampaiden harjaamiseen. Aikuisten kielessä *ri*-johdinta käytetään Ison suomen kielioopin mukaan tekijän tai välineen ilmaisemiseen (VISK § 254), mutta Nooralla se tosiaan on merkitsemässä myös paikkaa. Kronologisesti aikaisemmin samankaltaisen sanan *hampupesuri* 'hampaiden pesijä (henkilö)' tuotti Sonja (5;2), ja hänellä paikan merkitys ei ollut mukana.

3.8 Muottimuodoste

Vielä käsittelemistäni sananmuodostustavoista viimeiseksi esittelen muotilla muodostettujen sanojen ryhmän. Iässä 5;2 Sonja toivoi viikonlopun olevan pidempi, ja nimesi tuon sunnuntain ja maanantain välisen ylimääräisen viikonloppupäivän sanalla *milluntai*. muodoltaan uusi päivännimitys sopii varsin hyvin päivännimien sarjaan, päättyyhän se samaan äänneyhdistelmään kuin suurin osa viikonpäivistä ja esimerkiksi *helluntai*. Sanan muotin muuttumaton runko-osa on siinä siis *untai*, ja muuttujaosaan sijoittuva vaihteleva elementti eli vartalosana on tässä tapauksessa nimi *Milla*, jonka loppuvokaali peittyy runko-osan *u*-vokaalin alle. Kuukautta myöhemmin (5;3) Sonja muodosti samalla muotilla myös sanat *sonjuntai* 'päivä, jona kaikki ovat Sonjia' ja *helmuntai* 'päivä, jona kaikki ovat Helmiä'. Näiden muodosteiden tuottamisen myötä myös *milluntai* sai uuden merkityksen 'päivä, jona kaikki ovat Milloja'. Vartalosanaksi tässä muotissa kelpasi siis vain ihmistarkoitteinen erisnimi, joka muokkautui muodostuksessa niin, että sen oma loppuvokaali jäi pois rakenneosan alussa olevan *u*:n tieltä. (Koivisto 2013, 175–178.)

Nooran uudet numeraalit *siljoona* 'tosi paljon' (Noora 4;9) ja *tiljoona* 'enemmän kuin siljoona, tosi paljon' (Noora 4;9) ottavat muotonsa kohtalaisen selvästi sanoista *miljoona*, *triljoona* ja *biljoona*. Siinäkin kyseessä on muotin käyttö. Isojen lukusanojen muotti on aikuiskielessäkin sama. Runko-osana siinä on *iljoona* ja vaihtelevana muuttujaosana yksinäiskonsonantti tai konsonanttiyhtymä: *C(C) + iljoona*. Näin alkukonsonanttia vaihtamalla voidaan luoda toinen toistaan suurempia lukuja. Luvut esiintyivät vuoropuhelussa, jossa niiden suhde toisiinsa on selvä:

Noora: Koko maailmassa on siljoona ihmistä!
 Sonja: Enemmän kun siljoona.
 Noora: Tiljoona!

Orpanan mukaan (1984, 3) lasten sanastollisten aukkojen paikkailut uudissanoilla voivat kuvastaa myös lapsen pohdiskeluja maailman yksityiskohdista ja käsitteiden keskinäisistä suhteista ja ilmetä käsitesarjojen loogisina täydennyksinä. Joskus tuo suhteiden tarkastelu näkyy myös toisiinsa verrattavien ilmiöiden nimitysten samankaltaisuudessa. Näin voi päätellä ainakin joidenkin aineistoni sanojen muodoista, jotka myös tulkitsen analogisen muotin avulla luoduksi. Esimerkiksi *tummee* 'tumma' (Noora 3;1) muodostui ottaen mallia useammin käytetystä vastakohtasanasta *vaalee*. Samaten sanan *kuivatella* vastapariksi taas syntyi sana *märitellä* 'viipyillä suihkussa' (Noora 5;0).

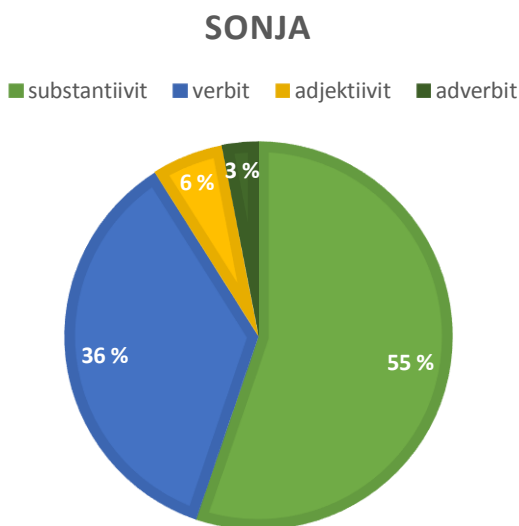
3.8.1 Syntaktinen muotti

Edellä käsitellyissä lukusanojen ja päivännimien tapauksessa käytetty muotti on sanamuotti, mutta *muotti*-käsitteen avulla voidaan puhua myös useampisanaisten rakenteiden syntaktisista muoteista eli konstruktioista (Koivisto 2013, 185–186). Sellaisista on kyse kolmessa Nooran muodosteissa. Muottiin, jonka Noora konstruoii *olla menossa* -ilmauksen pohjalta, syntyi tarkentava *olla ajossa* 'olla menossa ajaen' (Noora 2;11). Muotti siinä olisi siis *olla* + *-ssa*. Samoin muottimuodosteiksi miellän konstruktiot *olla isolla* 'olla liian isolle ihmiselle aseteltuna (tuolista pöydän äärellä)' (Noora 3;7), *pitää terveisiä* 'muistaa jotakuta' (Noora 5;0) ja *mennä möngilleen* 'mennä konttausasentoon, kontilleen' (Noora 4;6). Terveisiä viisivuotias Noora kehotti pitämään useita kertoja monen kuukauden aikajänteellä. Esimerkiksi isänsä lähtiessä työmatkalle Noora hyvästeli, ja huikkasi perään "pidä terveisiä meistä" tarkoittaen 'muista meitä'. Konstruktion runko-osa on *terveisiä*, ja muuttujaosana Nooralla toimi sana *pidä*, aikuisten kielessä *vie* tai *kerro*. Konttaamista Sonja ja Noora kutsuivat mönkimiseksi, ja sen pohjalta *mennä kontilleen* ja *mennä istualleen* -ilmauksista *mennä -lleen* -muotin ottaen Noora kehitti ilmaisun *mennä möngilleen*.

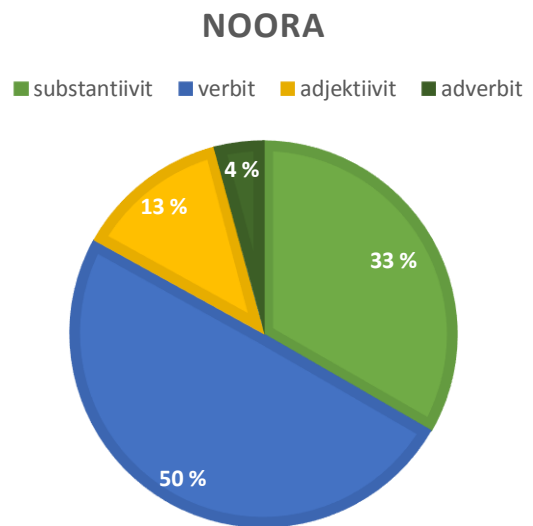
3.8.2 Johdostilastoja

Koiviston mukaan johtaminen on ”muotteihin perustuvan sananmuodostuksen säännöllisin laji” (Koivisto 2013, 179). Tässä esittelen aineistostani löytyviä johdoksia lyhyesti, yleisesti ja kvantitatiivisesti. Aikaisemmissa luvuissa jotkin johdokset ovat jo tulleet mainituiksi muiden ilmiöiden sivussa, mutta tätä tarkemman tarkastelun jätän tulevien tutkijoiden tehtäväksi.

Selvän johdinaineoksen sisältäviä sanoja on Sonjan tuottamissa uudissanoissa 67 kappaletta. Niissä on 37 substantiivia, 24 verbiä, 4 adjektiivia ja 2 adverbiä. Sanaluokkaa muuttavia johtimia on Sonjan johdoksissa 30, sanaluokkaa muuttamattomia mutta valenssia tai tarkoitteen alaa muuttavia 16 ja kantasanan merkitystä modifioivia sanaluokkaa muuttamattomia 13 (Koivisto 2013, 263–264; VISK § 156).

Kuvio 12. Sonjan johdosten sanaluokat.

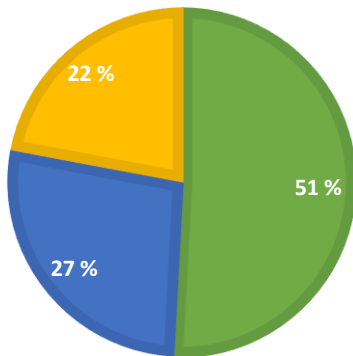

Kuvio 13. Nooran johdosten sanaluokat.

Vastaavasti Nooran sanoista johtimellisia on yhteensä 172 kappaletta, joista substantiiveja on 57, verbejä 85, adjektiiveja 22 ja adverbejä 7. Sanaluokkaa muuttavia johtimia Nooran sanoissa on 118 kappaletta, sanaluokkaa muuttamattomia mutta valenssia tai tarkoitteen alaa muuttavia 32 ja sanaluokkaa muuttamattomia merkitystä modifioivia 20 (Koivisto 2013, 263–264; VISK § 156). Sanaluokkaa muuttaneiksi lasken myös ne johtimet, jotka on liitetty onomatopoeettiseen tai muuten ekspressiiviseen ainekseen eli joilla ei ole selvää aikuiskielistä kantasanaa, kuten esimerkiksi sanoissa *dingdottaa* 'soittaa ovikelloa' (Noora 4;8), *rikittää* 'soittaa ovikelloa' (Noora 4;11) ja *trössöttää* 'pursottaa' (Noora 5;5) (ks.luku 3.3.2.2).

SONJA

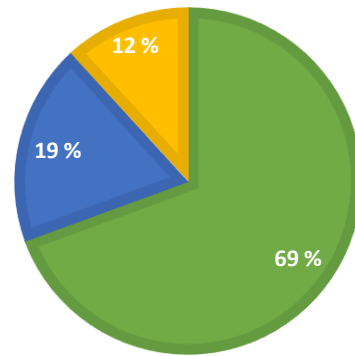
■ sanaluokkaa muuttavat ■ valenssia muuttavat
■ merkitystä modifioivat

Kuvio 14. Sonjan johdosten tyyppijakauma.

NOORA

■ sanaluokkaa muuttavat ■ valenssia muuttavat
■ merkitystä modifioivat

Kuvio 15. Nooran johdosten tyyppijakauma.

Eri johtimia on aineistoni sanoissa yhteensä nelisenkymmentä, laskutavasta riippuen. Osaa lapset ovat käyttäneet aikuiskielen konventioiden mukaisesti ja osaa luovasti soveltaen. Mukana on myös ainakin yksi johdin, jota en ole aikuiskielessä tavannut.

4 LOPPUSANAT

Pro gradu -tutkielmani asettuu lapsenkielen uudissanatutkimuksen kenttään, ja toimii siinä kokonaiskuvan täydentäjänä. Tämän aihealueen tutkimusten aineistot koostuvat usein vain yhden tai muutaman lapsen tekemistä sanoista, ja siksi jokainen uusi tutkimus ja sen takana oleva uusi aineisto täydentää kuvaa yleisemmästä lasten kielenkäytöstä, heidän käyttämistään sananmuodostustavoista ja merkityksen rakentumisen tavoista lapsen sanoissa. Tutkimusaiheelle tyypillisesti tutkin omien lasteni tuottamia sanoja, ja monessa vaiheessa totesin, että läheisestä suhteesta aineistontuottajiin oli valtava apu sekä aineiston sanojen merkityksen tulkintaan että niiden syntyprosessien ymmärtämiseen. Kuuntelin lasten puhetta tuntikausia päivittäin ja opin tuntemaan heidän kielelliset konventionsa sekä tyypillisimmät ”virheensä”. Omilta lapsilta oli myös helppo tunnistaa, milloin sana oli uusi luomus ja milloin jostakin muualta kuultu erikoisuus. Samaisesta läheisestä suhteesta oli kuitenkin haittaakin, sillä tulin kirjoittaneeksi muistiin paljon vähemmän kontekstia ja tulkintaa kuin olettaisin vieraampien lasten puheesta kerättävän. Luotin siis liiaksi omaan muistiini, joka lopulta aineiston keräämisen ja tutkielman kirjoittamisen välissä ehti unohtaa monenlaista hyödyllistä ajankuvaa ja taustatietoa.

Tutkielmani muodostui kirjoittaessani olemaan lähinnä pintaraapaisu ja esittely siitä kaikesta materiaalista, jota lapset reilun kolmen vuoden keruuajana ehtivät tuottaa. Tärkeimmäksi tämän työn tulokseksi itse katson sen, että tulin todenneeksi lasten muodostaneen sanoja aikuisille tyypillisten ja lapsillakin yleisten johtamisen ja yhdistämisen lisäksi myös monin vähemmän produktiivisin keinoin, joissa kuitenkin usein on jonkinlaista sisäistä johdonmukaisuutta. Samoin kiintoisa tulos tästä tutkimuksesta on lasten uudissanojen jakautuminen muutamaa selvään aihepiiriin, mikä näkyy selvimmän yhdyssanojen tarkastelun yhteydessä. Tarkoitteet, joihin lasten uudet sanat viittaavat, löytyvät enimmäkseen lasten arkielämästä ihmeellisyyksineen. Monet sanat kuvaavat joko lapsen lähiympäristöä ja jokapäiväistä elämää leikkeineen läheisine ihmisineen tai niitä uusia elämyksiä ja entiteettejä, joita lapsi arkensa keskellä kohtaa.

Tekemättä jäänyttä on aineistoni parissa kuitenkin paljon enemmän kuin sitä tutkimusta, jota yhteen pro gradu -tutkielmaan sain mahtumaan. Esimerkiksi suffiksillisia johdoksia aineistossani on paljon, ja niistä riittäisi tutkittavaa aiheesta kiinnostuneille, vaikka itse jätinkin ne – muutamia esimerkkisanoja lukuun ottamatta – lähinnä tilastomaininnalle. Aineistoni säännönmukaisuuksia voisi myös enemmän vertailla aiheesta aikaisemmin tehtyjen tutkimusten tuloksiin. Itselfäni se jäi paljolti tekemättä lähinnä siksi, että keskityin muihin kuin johdoksiin, ja aikaisemmat kirjoittajat ovat

monesti keskittyneet juuri johdoksiin. Samoin voisi mitä tahansa esittelemääni muodostustapaperusteista ryhmää tutkia tarkemminkin. Sanoista saisi aineistoa myös ainakin psykolingvistiikkaan, kielen ja ajattelun kehittymiseen tai semantiikkaan paremmin liittyviin tutkimuksiin. Vielä sanoja voisi käyttää uudissanatutkimukseen, jossa niitä vertailtaisiin vastaavaan massaan aikuisten kehittämiä uusia sanoja tai jossa yhdistettäisiin oma aineistoni edellä kulkeneiden tutkijoiden lapsenkieliaineistoihin ja tehtäisiin kvantitatiivisempaa sanastontutkimusta. Lasteni tuottama uudissana-aineisto on tutkielmani liitteenä, ja itselläni on siitä muistiin merkittynä myös esimerkiksi lisää kontekstietoa monesta sanasta. Annan mielelläni lisätietoja sekä oman apuni aineiston tulkinnassa aiheen jatkotutkimisesta kiinnostuneelle.

LÄHTEET

- ALHONEN, MIIKKA-MARKUS 2019. Yksityinen WhatsApp-viestikeskustelu, toukokuu.
- BECKER, JUDITH 1994. Sneak shoes, sworders, and nose beards: a case study of lexical innovation. *Child Language: A Resource Book for Students*. Toim. Jean Stilwell Peccei, 2006. Lontoo: Routledge.
- CLARK, EVE V. 1995: *The Lexicon in Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2003: *First Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KARJALAINEN, MERJA 1992: Lapsellisia sanoja. Acquisition of Language – Acquisition of Culture: AFinLA Yearbook 1992, s. 115–130. Toim. Heikki Nyssönen ja Leena Kuure. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja.
- 1998 (toim.): Kielen ituja: Ajankohtaista lapsenkielen tutkimuksessa. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja n:o 10. Oulun yliopisto, Oulu.
- KOIVISTO, VESA 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOKKONEN, TARU 2013: Kyselytutkimus synonyymisten nauramista ja itkemistä kuvaavien verbien merkityseroista. Pro gradu -tutkielma. Tampere. Tampereen yliopisto.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018 [viitattu 2.6.2019].
- LAALO, KLAUS 2006: Vokaalivartaloiset analogiamuodot lapsenkielen jäsentymisvaiheessa. *Puhe ja kieli*, 26:2, s. 99–114.
- 2011. *Lapsen varhaiskielioppi ja miniparadigmat*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- 2015: *Adjectives in Finnish Child Language*. Teoksessa *Semantics and Morphology of Early Adjectives in First Language Acquisition*. Toim. Elena Tribushina, Maria D. Voeikova ja Sabrina Nocetti. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- LIEKO, ANNELI 1998: Lapsen kielen uudissanat. *Virittäjä* 102, s. 550–570.
- MALMIVAARA, TERHI 2004: Luupää, puupää, puusilmä: näkymiä sananmuodostuksen analogisuuteen ja bahuvihihydyssanojen olemukseen *Virittäjä* 3/2004, s. 347–363
- MIKONE, EVE 2002: *Deskriptiiviset sanat*. Määritelmät, muoto ja merkitys. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIEMI, JUSSI & NIEMI, SINIKKA 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä. – *Virittäjä* 89, s. 152–171.
- NYGREN, SUVI-MAARIT 2014: *Missä se pelaama on? Tapaustutkimus lastenkielen neologismien muodoista*. Kandidaatintutkielma, suomen kieli, Tampereen yliopisto.

POLLARI, EMMI 2009: *Prismalleen. Kontaminaatio nykysuomen ilmiönä*. Pro gradu -tutkielma.

Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. Helsinki.

TTP = Tieteen termipankki 2017. <https://tieteentermipankki.fi> [viitattu 2.6.2019].

VISK = Hakulinen, Aili – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja

Riitta – Alho Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Verkkoversio, viitattu 22.9.2017. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>.

VÄNTTILÄ, SIRKKA 1998: Suomenkielisten lasten uudisjohdokset ja Clarkin sananmuodostuksen

periaatteet. *Kielen ituja – ajankohtaista lapsenkielen tutkimuksesta*. Toim. Merja Karjalainen.

Oulu: Oulun yliopisto.

LIITTEET

Liite 1: Sonjan sanat

IKÄ	SANA		MERKITYS	PUHEESSA
4;10x	pöpöillä	v	tehdä jotain tylsää ja turhaa	<i>Nyt ei oo aikaa pöpöillä siellä.</i>
4;10x	kiinnikkäin	adv	toisissaan kiinni	<i>Mää luulin, että tässä oli kaks (satsumalohkoa) kiinnikkäin, mutta se olikin näin paksu.</i>
4;10x	lehtikko	s	lehtien kokoontuma (pelikorteissa pata)	
4;10x	puukko	s	puiden kokoontuma (pelikorteissa risti)	
4;10x	ruudukko	s	ruutujen kokoontuma (pelikorteissa ruutu)	
4;10x	sydämikkö	s	sydämien kokoontuma (pelikorteissa hertta)	
4;10x	halina	s	halauspaikka	<i>Ei tää oo mikään halina!</i>
4;10x	kaunistaa	v	silittää suoraksi	<i>Mää kaunistan tukkaa.</i>
4;10x	nauruiloinen	a	niin iloinen, että naurattaa	<i>Noora on nauruiloinen</i>
4;10x	kitkerä	a	vaikeasti pureskeltava	<i>Tää leipä on aika kitkerä.</i>
4;10x	lämpimä	a	lämmen	<i>Mää laitan nää sukat Nooran lämpimäisiin jalkoihin.</i>
4;10x	törrö	a	pysty	<i>Sulla on törröt hiukset!</i>
4;10x	ylieilen	adv	toissapäivänä	
4;10x	kymmenensataa	num	tosi monta	
4;10x	aikuisvauva	s	lapsi	
4;10x	astiakone	s	astianpesukone	
4;10x	hiuksikruunu	s	kampausta, jossa on useita lettejä tai poninhäntiä joka puolella päätä	<i>Mulla on ihana hiuksikruunu</i>
4;10x	huutokuiskaus	s	puhetta tavallisella äänenvoimakkuudella	
4;10x	ilosuu	s	hymy piirroksissa	<i>Mää piirrän tälle ilosuun</i>
4;10x	pensaslehti	s	pensaan lehti	<i>Tää ei ookaan mikään puun lehti, tää on pensaslehti.</i>

4;10x	syksypäivä	s	päivä syksyllä	<i>Miks joka syksypäivä pitää sataa?</i>
4;10x	höpötti	s	höpsö, hassu otus	<i>Sää oot ihan höpötti.</i>
4;11	tommylä	s	paikka, jossa Tommy asuu	<i>Tossa on tommylä.</i>
4;11	isipukimo	s	missä vaatteet puetaan lapsille isin toimesta	
4;11	vauvahoitamo	s	paikka, jossa hoidetaan vauvoja	
4;11	äitipukimo	s	missä vaatteet puetaan lapsille äidin toimesta	
4;11	ponnarittaa	v	laittaa hiukset poninhännälle	
4;11	hernepuku	s	armeijan maastopuku	
4;11	huutopää	s	sellainen, joka huutaa paljon	<i>Noora on huutopää.</i>
4;11	keskisisko	s	keskimmäisen ikäinen sisko	
4;11	pikkutähti	s	kipinä	<i>Tuolta rekan alta tulee pikkutähtiä!</i>
4;11	tyttöpäivä	s	”kun isi on koko päivän työmatkalla ja oli lähteny jo eilen” (Sonja)	
5;0	kaappila	s	siellä on paljon kaappeja, kaapit asuvat siellä	
5;0	kaatula	s	sellainen paikka, jossa voi helposti kaatua	
5;0	koirala	s	siellä on paljon koiria, koirat asuvat siellä	
5;0	suula	s	siellä on paljon suita, suut asuvat siellä	
5;0	tumppupukimo	s	siellä puetaan tumput	
5;0	äitikäntämöpukimo	s	paikka ja missä vaatteet käännetään ja puetaan lapsille, tekijänä äiti	
5;0	ahdistaa	v	tehdä ahtaaksi	<i>Mulla oli hyvä tila tässä ja sitten te tulitte ahdistamaan mun tilaa!</i>
5;0	leveytyä	v	leveillä konkreettisesti, viedä kaikki tilat	<i>Noora leveytyy – Noora vie kaikki tilat</i>
5;0	mönkikilpailu	s	konttauskilpailu	<i>Otetaanko mönkikilpailu?</i>
5;1	muovailuvahaila	v	muovaila muovailuvahalla	<i>Me ei olla pitkään aikaan muovailuvahailtu</i>
5;1	unohtaja	s	ihminen, joka unohtelee	
5;1	jäätelä	s	jäätelönsyömispaikka	

5;1	kuplala	s	paikka, jossa on paljon kuplia, joista mennään läpi	
5;1	syälälä	s	ravintola	
5;1	ruokimo	s	paikka, jossa syödään	
5;1	uunistettu	v	uunissa valmistettu	<i>Mää tykkään makkarasta paistettuna, siis uunistettuna.</i>
5;1	pehmettyä	v	muuttua pehmeämmäksi	<i>Pehmettyy kuumassa ja kovettuu kylmässä.</i>
5;1	itkemänoora	s	kurja Noora (joka itkee tai itkettää muita)	<i>Noora on itkemänoora!</i>
5;1	heijastinkäsi	s	käsi, jonka hihassa roikkuu heijastin	<i>Mää halusinkin heijastinkäteen.</i>
5;1	juustokuu	s	juustosta muotoiltu kuu	
5;1	kananmunapilkkomella	s	munanleikkurilla	<i>Mää voin pilkkoo ne sillä kananmunapilkkomella.</i>
5;1	makaroonihätä	s	kun haluaa syödä makaroonia	
5;1	omenakuu	s	omenasta muotoiltu kuu	
5;1	pitsahätä	s	pitsanälkä	
5;1	pitsanälkä	s	kun haluaa syödä pitsaa	
5;1	pomppunäkkäri	s	Polar vit knäckebröd	
5;1	riisihousu	s	kun housuihin on takertunut riisiä, on riisihousu	
5;1	töitöi	s	työ, joka liittyy varsinaiseen työpaikkaan (versus koulutyö)	<i>Isi tekee töitöitä.</i>
5;1	vesivyöry	s	vesi vyöryy esim. wc-pöntössä	
5;1	yöhome	s	pitkä yöpaita	
5;1	hampperi	s	yöhome	
5;1	lounallinen	s	lounas	
5;1	makko	s	makuupussi	<i>Makoti on makko ja makko on makuupussi.</i>
5;1	makoti	s	makuupussi	<i>Tiätkö mikä on makoti?</i>
5;1	paitturi	s	paita	
5;1	pönkkä	s	jotain ömpin ja höpötin väliltä	
5;1	ömppi	s	(haukkumasana)	<i>Isi on ömppi kun ei anna pilliä!</i>
5;2	milluntai	s	viikon viimeinen päivä, sunnuntain ja maanantain välissä, osa viikonloppua	<i>Miksei oo milluntaita?</i>

			TAI päivä, jona kaikki ovat milloja (5;3)	
5;2	hampupesuri	s	hampaiden pesijä	<i>Isi on hampupesuri</i>
5;2	hurjustanssi	s	hurjanlainen itse keksitty tanssityyli	
5;2	plöpshuone	s	vessa	
5;2	polvikyykky	s	toinen jalka kyykyssä, toinen polvillaan	
5;3	soutimet	s	airot	<i>Mulla on soutimet.</i>
5;3	lujanen	a	kova (vauhti)	<i>Lujaset vauhdit keinussa</i>
5;3	kynsilakata	v	laittaa kynsilakkaa	
5;3	inhota	v	olla inhottava	<i>Mää en tykkää tästä valkosesta, taa valkonen inhoaa!</i>
5;3	helmuntai	s	päivä, jona kaikki on helmiä	
5;3	sonjuntai	s	päivä, jona kaikki on sonjia	
5;3	kylmettyä	v	tulla kylmäksi	<i>Hyvä, tää (l. Kylmäpakkaus) on kylmettyny!</i>
5;3	kauneustavara	s	meikki (tai koru)	
5;3	keskikerta	s	kolmesta kerroksesta keskimmäinen	<i>Isi ja äiti on yläkerrassa, tää on keskikerrassa ja se on alakerrassa.</i>
5;3	laulupöytä	s	pöytä, jonka äärellä lauletaan,	
5;3	leikkipöytä	s	pöytä, jonka äärellä leikitään	<i>Miksei leikkipöydässä eikä laulupöydässä?</i>
5;3	mopotraktori	s	pieni traktori	
5;3	pomppuhevonen	s	hevonen, jolla pompitaan, keppihevonen	
5;3	lehatti	s	lentävä takki	<i>Senkin lehatti!</i>
5;3	tiatskari	s	tietokonehuone	
5;3	tiskari	s	astianpesukone	
5;4	silputella	v	silputa (serpentiiniä)	<i>Noora niitä on silputellu!</i>
5;4	vauvalainen	s	vauva	
5;4	kiinnimmäs	adv	enemmän kiinni	
5;4	kauneuslaatikko	s	~kauneustavaralaatikko, korurasia	
5;4	kukkabussi	s	linja-auto, jonka kylkeen on maalattu kukkia	
5;4	ovikatto	s	oven yläkarmi	

5;4	pitkukarkki	s	metrilaku	
5;5	suklaapuikula	s	suklaapatukka, pätkis	
5;6	saksa(i)sta	v	leikata saksilla	<i>Jos mää saksasen siitä, niin -saks!- se lähtee.</i>
5;6	korkeuttaa	v	tehdä korkeammaksi	<i>Tää ei mahu tänne autotalliin. Mää korkeutan tätä vähän.</i>
5;6	kylmetys	s	kuuman auton viilennys ilmastoinnilla	
5;8	aurinkopilvi	s	pilvi, ei sade- eikä ukkos-	
5;9	sänkyliina	s	lakana	
5;10	kattomopo	s	kolmipyöräinen, pickup-näköinen mopo/riksa	
5;10	taksibussi	s	linja-auto, joka tulee kyydittämään pyydettyä ja vie minne halutaan	
6;0	ruskeepunanen	a	suomen passin kansien väri	
6;0	ilosuu	s	:)	<i>Nyt tää on surusuu, eiku ilosuu.</i>
6;0	naurusuu	s	piirretty naurava suu	
6;0	surusuu	s	:(ja piirretty surullinen suu	<i>Nyt hymysuu, nyt surusuu.</i>
6;2	hirveli	s	rakas hirvi (vrt. koiruli)	
6;2	jäätie	s	jäinen tie	<i>Jäätie, kohta tää muuttuu lehtitieks ja sitten kukkatieks.</i>
6;2	kukkatie	s	kukkainen tie	<i>Jäätie, kohta tää muuttuu lehtitieks ja sitten kukkatieks.</i>
6;2	lehtitie	s	tie lehtiä täynnä	<i>Jäätie, kohta tää muuttuu lehtitieks ja sitten kukkatieks.</i>
6;2	silmäkatkos	s		<i>Silmäkatkos on sellanen ettei nää mitään ja tarvii silmälasit.</i>
6;3	leikiskellä	v	leikkii, huijaa, aprillaa	<i>Noora vaan leikiskelee.</i>
6;3	nyrkätä	v	tönätä kyynärpäällä	<i>Noora nyrkkäs mua tähän (rintaan).</i>
6;3	puhaltelukeskus	s	paikka, jossa Tommy ja Noora puhaltelivat toisiaan ja ruokaa toistuvasti	<i>Tuolla on puhaltelukeskus.</i>
6;5	piarata	v	pieraista	<i>En piarannu.</i>
6;6	laululilli	s	haukkumanimi ihmiselle, joka laulaa liikaa	<i>Mutta kun toi laululilli laulaa koko ajan!</i>

6;7	metsikkö	s	iso metsä	<i>Musta metsikkö on iso metsä.</i>
6;7	juustovoi	s	sulatejuusto, voin tapaan levitettävä	
6;7	punamustikka	s	raaka mustikka	<i>Tiättekö mikä on punamustikka? Raaka mustikka!</i>
6;9	soppailla	v	keittää soppaa	<i>(T: Mennään sitten lomalla shoppailemaan.) Isi menee shoppailemaan! Isi menee keittämään soppaa!</i>
6;10	hamis	s	Hama-helmitokset	<i>Tehdäks, Noora, hamiksia?</i>
6;11	hätäauto	s	hälytysajoneuvo	<i>Se on joku hätäauto.</i>
7;0	tomppari	s	tomusokeri	<i>Sopiiko että tomusokeri on tompparia?</i>
7;1	isontua	v	kasvaa	<i>Pallot ei vaan isonnu!</i>
7;1	verihirviö	s		<i>Mää oon verihirviö.</i>
7;2	mininen	a	pieni	<i>Se oli näin mininen kun mää oon ny.</i>
7;2	lehditön	a	lehdetön	
7;4	hammata	v	puraista	<i>Tää on se mun hampaama</i>
7;4	tröötti	s	vappupilli	<i>Mutku täällä on näitä trööttejä!</i>
7;4	märkätuote	s	kuiva-aineen vastakohta	<i>Tää (maito) on ainakin märkätuote.</i>
7;4	niristä	v	narista, linja-auton istuimen selkänojasta	<i>Se nirisi ihan kauheesti.</i>
7;6	viiletys	s	auton viilentävä ilmastointi	<i>Onks täällä viiletys päällä?</i>
7;6	lehmähevonen	s	hevonen, joka on kaksivärinen kuin lehmä	
7;7	punakarviainen	s	punainen karviainen	<i>punakarviaista ja valkoherukkaa</i>
7;7	versikka	s	verta tai kirsikkaa	
7;8	sylipallo	s	pele, jossa yritetään saada jalkapallo toisen syliin	
7;9	kyppyrä	a	jalallinen, röpöliäinen juomalasi	<i>Tää vai kyppyrä?</i>
7;9	laastarikäsi	s	se käsi, jossa on laastari	<i>Näytä sun laastarikäsi.</i>
7;9	nenäntäristin	s	sähköhammasharja	
7;10	hehaarukka	s	kaksi haarukkaa	<i>Kuka tietää mitä tarkoittaa hehaarukka? Kaks haarukkaa!</i>

7;10	hevosvoimat	s	ratsuväki Risk-pelissä	
7;10	kolmoisjono	s	niinkuin parijono, mutta kolme rinnan	<i>Tehääks kolmoisjono?</i>
7;10	lasimuki	s	juomalasi	<i>(N: onko teillä koulussa muovimukit?) Ei, meillä on lasimukit.</i>
7;10	sivutanko	s	jalkapallomaalin tolppa	<i>Osuko se siihen ylätankoon vai siihen sivutankoon?</i>
7;10	ylätanko	s	jalkapallomaalin ylärima	<i>Osuko se siihen ylätankoon vai siihen sivutankoon?</i>
7;11	miniriikkinen	a	pikkuriikkinen	<i>Jotka ei sitten ole ihan miniriikkisiä.</i>
7;11	kirkkokaveri	s	lelu, joka tulee kirkkoon mukaan	<i>(Ä: Norsu on sun pyhäkoulukaveri. S: Onko siili sit sun kirkkokaveri? N: Ei kun se on mun kotikaveri.)</i>
7;11	suihna	s	suihkun ja saunan yhdistelmä	

Liite 2: Nooran sanat

IKÄ	SANA		MERKITYS	PUHEESSA
2;10 x	ruuvin	s	ruuvimeisseli	<i>Mää tarvin ruuvimen.</i>
2;10 x	astioida	v	tiskata käsin	<i>Määkin haluan astioida faffan kans!</i>
2;10 x	plöpsis	s	kakkapökäle	<i>Multa tulee vielä kaks plöpsis ja sitten sää pääset.</i>
2;10 x	lämmetä	v	jäähtyä tai kuumentua lämpimäksi	<i>Tää on ihan kuumaa, mää ootan että se lämpenee.</i>
2;11	kiiltäväinen	a	kiiltävä	
2;11	teräväinen	a	terävä	
2;11	junikkain	adv	peräkkäin yhteen liitettynä	<i>Meiän pulkat meni junikkain.</i>
2;11	vyötelo	s	vyö	
2;11	soitteluihminen	s	soittaja	
2;11	nukkumapaita	s	yöpaita	
2;11	hiihtämet	s	sukset	<i>Ei oo hiihtämiä.</i>
2;11	ehjänen	a	ei pilkottu, kokonainen	<i>Mää haluun ehjäsen omenan.</i>
2;11	lättänen	a	litteä	
2;11	parkkeroida	v	laittaa auto parkkiin	
2;11	piipittää	v	peruuttaa	
2;11	poikittaa	v	katkaista	<i>Sonja on poikittanu tän.</i>
2;11	pompitella	v	auttaa hyppimisessä käsistä kiinni pitäen (puolipallon päällä)	
2;11	illalla-aamulla	adv	joskus tätä ennen	<i>Illalla-aamulla me käytiin Oravapuistossa isin kaa.</i>
2;11	isohuuli	s	ylähuuli	
2;11	jalkapallopallo	s	jalkapallo	<i>Toi on isin jalkapallopallo.</i>
2;11	sydänlaulu	s	pulssi rinnan läpi kuunneltuna	<i>Mää kuuntelen sun sydänlaulua.</i>
2;11	ulkoaika	s	aika ulkoilla	<i>Onko nyt ulkoaika?</i>
2;11	voikeksi	s	voileipäkeksi	
2;11	äitityttö	s	naispuoleinen henkilö, joka on äiti	
2;11	kummintatar	s	joku pelottava olento	
2;11	pelaama	s	pelaamispaikka	<i>Missä se pelaama on?</i>
2;11	šamppua	s	mikä tahansa pesuaine	
2;11	töi	s	työ	
2;11	kysyä	v	Mää kysyn isille! Mää olin kysymässä!	

2;11	olla ajossa		olla menossa ajaen	<i>Tää on ajossa sinne parkkipaikalle.</i>
3;0	jonokkain	adv	peräkkäin	<i>Autot on aina jonokkain.</i>
3;0	rivikkäin	adv	rivissä	
3;0	pupula	s	siellä on paljon pupuja, puput asuvat siellä	
3;0	kenkäpukimo	s	siellä puetaan kengät	
3;0	bensaamo	s	paikka, jossa auto saa bensiiniä tankkiinsa	<i>Tää menee bensaamoon.</i>
3;0	kääntämö	s	missä vaatteet käännetään oikein päin	
3;0	vinottainen	a	vino	
3;0	tummee	a	tumma	
3;0	päällyisleipä	s	kerrosleipä	
3;0	taivaskuu	s	kuu	
3;1	tumppula	s	paikka missä laitetaan tumput	
3;1	tööttö	s	nenät yhteen ja sanotaan tööt	<i>Mää annan sulle töötön.</i>
3;1	mössöttää	v	tehdä mössöksi	<i>Miks sää mössötit sitä jäätelöä?</i>
3;1	keskiensimmäinen	a	alkupäästä, mutta ei aivan ensimmäinen	
3;1	keskiviimeinen	a	loppupäästä, mutta ei aivan viimeinen	
3;1	jalkapuntti	s	puntti (haalarin ainakin)	
3;1	keijutuoli	s	tuoli, joka on keiju / jolla on keijun siivet	
3;1	käsipuntti	s	hiha	<i>Mää aina tiän kumpi menee oikeisiin käsipunttiin.</i>
3;1	maapallokuu	s	kuu	
3;2	puolikkainen	a	puolikas	<i>Mää otan puolikkaisen</i>
3;2	ajama (/mo)	s	se paikka autossa, missä ajaja istuu	
3;2	auempi	a	enemmän auki	<i>Mää haluan sen vähän auemmas.</i>
3;2	nostua	v	nousta	<i>Näistä nostuu se kantapää</i>
3;2	börrelöinen	a	palleroinen, täynnä	<i>Äiti, mun masu on ihan börrelöinen</i>
3;2	jalkavarsi	s	sääri ja reisi (jalka lonkasta nilkkaan, paitsi polvi)	<i>Mun pikkuhiirellä ei oo jalkavarseja.</i>
3;2	paperiliina	s	paperinen nenäliina	
3;2	pumma	s	pyörän pumppu	<i>Missä on pumma?</i>
3;2	sisä	s	sisätila	<i>Jos lumi jää sisälle, niin sitten on luminen sisä.</i>

3;2	läksätä	v	tökkiä taikinaa puuhaarukalla, niin että vähän lätisee	<i>Mää läksään.</i>
3;2	röystäää	v	löytää	<i>Me röysettiin tarroja.</i>
3;3	pukemotuali	s	pukemistuoli; tuoli, jolla istuen puetaan	
3;3	harjaamo	s	paikka, jossa harjataan tukka	
3;3	siistinen	a	siisti	<i>Onko tuolla pöydän alla siististä?</i>
3;3	tööttöhiiri	s	tööttävä hiiripehmolelu	
3;3	tööttötä	v	aiheuttaa tööt-ääntä	<i>Mää en osaa tööttötä</i>
3;3	karattaa	v	laittaa karkaamaan	<i>Tuuli karattaa sen (pikkupallon).</i>
3;3	alapöytä	s	kaksitasoisen pöydän alataso	<i>Toinen oli täällä alapöydällä.</i>
3;3	ikkunanviäri	s	ikkunanvieruspaikka	
3;3	lisonpalonen /silonpalonen	s	lasinsiru	<i>(Jos peili tippuu) sitten tulee lisunpalosia</i>
3;3	pinniponnari	s	hiukset kiinni niinkuin ponnariksi mutta pinnillä	
3;3	porkkanasade	s	porkkanamehuroiske raastettaessa (raastinmyllyllä)	<i>Siitä roiskuu. Vesisade! Porkkanasade!</i>
3;3	tanssilauta	s	paikka missä tanssitaan	<i>Mää näin sellasta hyvää unta, että oli pirsessa ja sillä oli pirssi ja ne tanssi tanssilauralla.</i>
3;3	lätsinä	s	sellasta ääntä kun jalan lätsäyttää ilman sukkaa lattiaan, kantapää ensin ja sitten läts loppu jalkapohja	<i>Helmin kengistä kuuluu lätsinää.</i>
3;3	pippurilli	s	nonparelli	
3;3	siivutit	s	säärystimet	<i>Isi onks sullakin tällaset siivutit?</i>
3;4	potkailla	v	potkupyörällä ajaa	<i>Mää haluan potkailla, isoja potkuja.</i>
3;4	pörrelöinen	a	pörröinen, kihara	<i>Mää oon Noora, mulla on pörrelöinen tukka.</i>
3;4	näyttelijä	s	ihminen, joka näyttää asioita	<i>Mää näyttelen. Mää oon näyttelijä.</i>
3;4	avventaa	v	avata	<i>Toi avventetaan?</i>
3;4	kipentyä	v	kipeytyä	<i>Masu kipenee ja kipenee.</i>
3;4	nopentua	v	nopeutua	<i>Nyt se nopeenee</i>
3;4	heitos	s	heitto	<i>Mää haluan vielä kolme kertaa heittää yhen</i>

				<i>heitoksen. Ei se ollu mikään heitos.</i>
3;4	hitenee	v	hidastuu	<i>Äiti, miks tää hitenee?</i>
3;4	kauheta	v	sekoittaa kauhalla	<i>Sitten kauhetaan sitäki.</i>
3;4	palauttaa	v	sytyttää kynttilä	<i>Nyt mää palautin ne.</i>
3;4	pinottaa	v	pinota	<i>Mä pinotan nää.</i>
3;4	aikuispoika	s	poika, joka on aikuinen (nuori mies)	
3;4	mäkipaino	s	pyörän käsijarru	<i>Tässä on tällanen mäkipaino.</i>
3;4	nimbusolmi	s	umpisolmu	
3;4	tatatuonti	s	tatuointi	
3;5	laivailla	v	liikkua vesillä	
3;5	kiikaroida	v	katsella kiikareilla	<i>Mää haluan kiikaroida noilla.</i>
3;5	tummattaa	v	tehdä tummaksi	<i>Ensin määt teen tämmösen vaaleen, ja sitten mää tummatan tän.</i>
3;5	aukeutua	v	avautua	<i>Se aukeutu meille. Ovi aukeutu.</i>
3;5	ilmeytyä	v	ilmeillä	<i>Mitä sää ilmeydyt?</i>
3;5	soittilava	s	esiintymislava soittajille	<i>Tossa on soittilava</i>
3;5	juamis	s	hörppy	<i>Vielä yksi juamis.</i>
3;5	laiva	s	minkä tahansa kokoinen vesialus	
3;6	tanssijainen	s	tanssija	<i>Sää näytät ihan tanssijaiselta.</i>
3;6	takata	v	paistaa tikun päässä nuotiossa tai takassa	<i>Minäkin haluan jotain takata!</i>
3;6	kuumetus	s	kylmän auton lämmitys lämpimäksi lämmittimellä	
3;6	lämmitys	s	kuuman auton viilennys ilmastoinnilla	
3;6	pehmuslaiva	s	kumivene	
3;6	ihmiselokuva	s	elokuva, jossa ei ole mitään pelottavaa	<i>Onko olemassa ihmiselokuva? (Ä:mikä se on?) Sellanen, missä ei oo mitään pelottavaa.</i>
3;6	röttä	s	irtoavainen tukka	
3;7	palttonoida	v	polttaa tai paistaa nuotiolla	
3;7	takata	v	polttaa tai paistaa nuotiolla	
3;7	olla isolla		liian isolle ihmiselle aseteltu	<i>Tää on liian isolla</i>
3;8	kattoma	s	katsoja	<i>Onko siellä kattomia?</i>

3;8	leijattaa	v	lennättää	<i>Tuuli leijattaa sitä</i>
3;9	esteillä	v	mennä esteeksi toisen tielle	<i>Juhani esteilee</i>
3;9	esteily	s	harjoittaa esteenä olemista	<i>Juhani tekee esteilyä</i>
3;9	puhtoisaine	s	puhdistusaine	<i>Se puhtoisaine mikä puhtaa pöytää.</i>
3;9	puh(d/t)ata	v	tehdä puhtaaksi	<i>Mää puhtaan tän. Se puhtoisaine, mikä puhtaa pöytää.</i>
3;9	tikka-auto	s	auto, joka vie tuhmat tikat ja harakat autoon ja vie ne puskaan	
3;10	liukumäkeillä	v	laskea liukumäessä	<i>Me vaan tultiin liukumäkeilemään alakertaan.</i>
3;10	möliminen	s	mölinä	<i>Ei toi oo mölimistä.</i>
3;10	bensata	v	tankata	<i>Jons mun autosta on loppunu bensa, niin mää meen bensaamaan.</i>
3;10	irrota	v	irrottaa	<i>Hampaa irros sen.</i>
3;10	pikanopeesti	adv	tosi nopeesti	<i>Tuutko sä pikanopeesti tänne, sonja?</i>
3;10	ilopäivä	s	kiva päivä	<i>Tänään oli ilopäivä kun mää sain sen valoauton.</i>
3;10	karkkimehu	s	karkista liuennut neste / karkista liuennut maku suussa	<i>Siellä on karkkimehua.</i>
3;10	miesaikuistenmusiikki	s	mieslaulaja epälastenmusiikissa	
3;10	puukkosakset	s	puukkoa muodoltaan muistuttavat oksasakset	
3;10	valoauto	s	leikkiauto, jossa on ajettaessa syttyvä valo	<i>Tänään oli ilopäivä kun mää sain sen valoauton.</i>
3;11	miekata	v	miekkaila	<i>Sää voit leikkiä tällä, niin mää voin miekata sillä</i>
3;11	musteli	a	musta	<i>Hei, tuolla on vielä punkkuja, ja tossa on yks musteli!</i>
3;11	punkku	a	punainen	<i>Hei, tuolla on vielä punkkuja, ja tossa on yks musteli!</i>
3;11	kauneuspaita	s	kauluspaita	
3;11	kauneusvaate	s	kauluspaita	
4;0	pitsala	s	pitseria	<i>Isin kanssa me on haettu tosta pitsalasta pitsaa</i>
4;0	suihkute	s	Duplorakennelma: napinpainalluksella toimiva T:n muotoinen	<i>Tää on suihkute.</i>

			suihku, jossa on toisessa sakarassa vesisäiliö.	
4;0	ristittää	v	laittaa ristiin (esim. narun päät)	
4;0	tadattaa	v	näyttää jollekin jotakin ja sanoa tadaa	<i>Sitten mää meen tadattamaan äitiä.</i>
4;0	keskilaulu	s	laulu keskellä elokuvaa, vrt alku- ja loppulaulu	
4;0	reppuselkä	s		<i>Mullekin reppuselkä!</i>
4;0	riahuääni	s	lasten pitämä meteli	
4;0	lässätä	v	vaatteen viikkaamista korvaava epämääräiseksi mytyksi tekeminen	<i>Eka mää lässään tän.</i>
4;1	kierrosmaisto	s	vuoro maistaa	<i>Nyt on mun kierrosmaisto.</i>
4;1	hiakattaa	v	hiekoittaa	<i>Se hiakattaa, se on hiakatustraktori.</i>
4;1	tulttaa, tuluttaa	v	polttaa tulella	<i>Älä tulta / tuluta mua</i>
4;1	hiakatustraktori	s	hiekoittava traktori	<i>Se hiakattaa, se on hiakatustraktori.</i>
4;1	potkaus	s	potkaisu, potku	<i>Äiti, kato mun potkausta.</i>
4;1	hiihto	s	suksi	<i>Minä lasken pulkalla, kun Sonja laskee noilla hiihtoilla</i>
4;1	pälskyri	s	päälypaita	
4;2	täpläkkäinen	a	täplikäs	
4;2	seistää	v	pitää (nukkea) seisoma-asennossa	<i>Mää voin seistää sitä.</i>
4;2	mureutua	v	mennä säröille	<i>Peili mureutu ja sitte meni rikki.</i>
4;2	hiarotuali	s	Hierova tuoli	
4;2	kolmoispiiri	s	piiri, jossa on kolme ihmistä	
4;2	kuivurikäsi	s	jonkinlainen puoliautomaticoitu käsiensuuttimenmekanismi, jossa on pyyhe jotenkin mukana myös	
4;2	pältskäri	s	päälypaita	
4;2	leikkaa	v	pilkkoa, leikata	<i>Se leikkoo.</i>
4;3	puhdassotkeilija	s	ei sotkeva henkilö	<i>Äiti on äitisotkeilija, isi on puhdassotkeilija.</i>
4;3	äitisotkeilija	s	sotkeva äiti	<i>Äiti on äitisotkeilija, isi on puhdassotkeilija.</i>
4;3	möngillään	adv	konttausasennossa	<i>yks on möngillään.</i>
4;3	ampumusradio	s	Sellanen radio, missä on sisällä pieniä pyssyjä	
4;3	tititytä	v	lintu laulaa titityy	<i>Nyt se lintu titityä.</i>

4;3	kukkamelooni	s	kukkakaali	<i>Mm! Kukkameloonia!</i>
4;3	vesipäivä	s	päivä, jona sataa paljon	<i>Nyt on vesipäivä</i>
4;3	iltsi	s	iltapala	
4;3	kukkis	s	kukkapaita	<i>Ei raittista eikä kukkista.</i>
4;3	raittis	s	raitapaita	<i>Ei raittista eikä kukkista.</i>
4;4	hölmitellä	v	hölmöillä, höpsötellä	<i>Hölmitellääks tuolla ylhäällä?</i>
4;4	plönttäre	s	kun käy vessassa	
4;4	pikinopeasti	adv	tosi nopeasti	<i>Mää söin sen niin pikinopeasti.</i>
4;4	pikkuvähäsen	adv	tosi vähän	
4;4	vesiauraus	s	monta traktoria ja rekkaa vie vedet pois maasta sateen tai katupesun jälkeen	<i>Sitten pitää tulla vesiauraus</i>
4;4	louis	s	lauantaimakkara	
4;4	nakkis, nakuupussi	s	makuupussi	<i>Eiku mää haluun nakkiksen, nakuupussin mää haluun.</i>
4;4	pomppis	s	pomppunäkkäri	
4;5	tahme	s	tahmaisuuutta aiheuttava elementti	<i>Tää kirjakin on ihan tahmeessa.</i>
4;5	vesitellä	v	ampua vesipyssyllä, kastella	<i>Ne vesittelee toisiansa</i>
4;5	muksittaja	s	lapsi, joka kaatui hetki sitten l. lapsi joka meni muksis	<i>Sinne se muksittaja meni.</i>
4;5	unohtaja	s	asioita unohtava ihminen	<i>Se miäs oli unohtaja</i>
4;5	tapata	v	tappaa	<i>Mutta kanaa ei saa tapata.</i>
4;5	kiinnitön	a	tarttumaton? Sellaiset kengät, jotka ei tartu kiipeilytelineeseen	<i>Taitaa olla niin kiinnittömät kengät.</i>
4;5	siistittää	v	suoristaa peitto ihan suoraksi	<i>Jonkun pitää siistittää se!</i>
4;5	haistua	v	tuoksua, haista	<i>Hyvältä haistuu.</i>
4;5	sivuttein	adv	sivuttain	<i>Mun täytyy laittaa tää sivuttein</i>
4;5	jälkikerran	adv	joskus uudestaan, toisen kerran	<i>Voiks [eno] tulla jälkikerrankin tänne?</i>
4;5	aikuistyttö	s	Teini-iän ylittänyt, mutta ei varsinaisesti aikuinen nainen. Raja ilmeisesti n.20v	<i>Kun oltiin Päivin kans pysäkillä, niin yks aikuistyttö meni väärään bussiin.</i>
4;5	itketysaine	s	kyyneliä	<i>Multa voi helposti tulla itketysainetta.</i>
4;5	robottitäti	s	navigaattorin naisääni	<i>Millon se robottitäti taas sanoo?</i>

4;5	asvalli	s	asfaltti	<i>Onks Sonja asvallilla?</i>
4;5	liuksi	s	liukumäki	<i>Tää on vauvojen liuksi</i>
4;5	röhhi	s	kärsä, possun	<i>tossa on sen röhhi, Tässä on pikkusen tän röhhiä</i>
4;5	verta	s	pipi, josta tulee verta	<i>Kun mä kaadu in siinä mäessä, niin ensin siihen (polveen) on tullu iso verta.</i>
4;5	märistä	v	hurista, murista? Autojen pitämästä äänestä	<i>Joku auto märesee</i>
4;6	yksöisharjoitus	s	yksin ajettava harjoituskierto rallipelissä	<i>Onks tää sun harjoitus? Yksöisharjoitus?</i>
4;6	hammasharjuri	s	paikka ja tekijä hampaiden harjaukseen	
4;6	leipäämään	v	syömään leipää	
4;6	pyssyttää	v	ampua	<i>Oli kiva kun mä sain ite ohjata. Poika vaan pyssytti.</i>
4;6	muistu	s	? muisto	
4;6	lujennustie	s	moottoritie	<i>Nyt päästiin jo moottoritielle. Tai lujennustielle.</i>
4;6	korvasäärystimet	s	kuulosuojaimet	
4;6	lippupäivä	s	liputuspäivä jonkin kunniaksi	<i>Onko nyt Amsteran lippupäivä?</i>
4;6	amstera	s	”Amstera on sellainen paikka missä on kaikkia herkkuja, mustikoita, mansikoita, hyvää riisiä...”	<i>Onko nyt Amsteran lippupäivä?</i>
4;6	pomppanerri	s	nonparelli	<i>Haluatko Sonja vielä sitä pomppanerriäki?</i>
4;6	rönkölö	s	~ryökäle	<i>Te rönkölöt! Sitokaa te ne rönkölöt, niin me...</i>
4;6	läskätä	v	läiskyttää (jaloilla rantavettä)	<i>Mää läskäsin!</i>
4;6	mennä möngilleen		mennä konttausasentoon	
4;7	römistellä	v	laittaa auto pitämään kovempaa ääntä parkkipaikalla kytkin pohjassa kaasutellen	<i>Älä nyt isi römistelee.</i>
4;7	vanhelus	s	vanha ihminen	<i>Ne on ne vanhelukset jo keränny kaikki mustikat.</i>
4;7	kiemuroida	v	kääriä lippu vartensa ympäri rullalle	<i>Minä haluan kiemuroida minun lippuni.</i>
4;7	lihapullaperhonen	s	ruskea perhonen	
4;7	rappushissi	s	liukuportaat	<i>Onks toi semmonen rappushissi?</i>

4;7	siltapuro	s	”kun puro käveli ja se meni kauppaan ja se osti sillan, että se voi mennä mullan ylitse”	<i>Mutta, Sonja, tässä mikä on siltapuro? (S6;7: Sellanen puro, jonka yli menee silta? N: Ei ei ei, vaan...)</i>
4;7	sivupusu	s	pusu: lähestytään poski edellä, pyöräytetään pää ja ohi mennessä muiskautetaan	<i>Teenks mää sivupusun?</i>
4;7	hakka	s	vasara	
4;8	piänelty	v	Pienennetty / kiristetty	
4;8	namikas	a	herkullinen	<i>Tosta tulee namikas kakku.</i>
4;8	sanomusmerkki	s	viestiä kantava merkinanto; kuin bussille viittaaminen mutta tarkoittaa esim. osallistumista juhliin	
4;8	aamusee	v	sarastaa, tulee aamu	<i>Päivä pitenee ja aamu aamusee.</i>
4;8	dingdottaa	v	soittaa ovikelloa	<i>Ding dong! Nyt tää dingdotti noille.</i>
4;8	sivuutusvaihde	s	(vrt. peruutusvaihde)	<i>Mulla on sivuutusvaihde!</i>
4;8	keskipieni	a	keskikokoinen	<i>Pieni, keskipieni ja iso lautanen</i>
4;8	kipsimiäs	s	mies (isi), jolla on käsi kipsissä	<i>Aina kipsimiähelle pitää antaa se (kukka).</i>
4;8	tiänyli	s	suojatie	<i>Tässä olis tiänyli.</i>
4;8	ylihita	s	alinopeus	<i>Se on sitten ylihitautta</i>
4;8	keksis	s	keksintö	<i>Hyvä keksis.</i>
4;8	tsyjyru	s	juomapullo	
4;8	tsyryju	s	juomapullo	
4;9	puhella	v	soittaa puhelimella	<i>Isi, tää puhelee sille.</i>
4;9	pesulainen	s	suihkussa käynyt tai pesulta tullut henkilö	<i>Yksi pesulainen!</i>
4;9	kualettaa	v	tappaa	<i>Se kualetti sen rotan.</i>
4;9	siljoona	num	tosi paljon	<i>Koko maailmassa on siljoona ihmistä! (Sonja: Enemmän ku siljoona.) N: Tiljoona!</i>
4;9	tiljoona	num	enemmän kun <i>siljoona</i> , tosi paljon	
4;9	atsiusaika	s	aivastusaika	<i>Kun mullakin on atsiusaika.</i>
4;9	bussinooramatkaja	s	Noora, joka matkustaa linja-autolla paljon yhtenä päivänä	
4;9	bussipäivä	s	päivä, jona matkustetaan paljon linja-autolla	
4;9	korpassa-hyppy	s	hyppynaruhyppy, jossa naru liikkuu hypyn	

			aikana hyppääjän yli puolelta toiselle	
4;9	kääntömutka	s	ensin kiemurtelee ja sitten kääntyy	
4;9	rrinekuva	s	valokuva, joka tulee nopeammin kuin tavallinen valokuva kameran näytölle	
4;9	tukkasuihku	s	suihku niin että vain tukka kastuu	<i>Käyt tukkasuihkussa.</i>
4;9	sipulinna	s	ortodoksikirkko	
4;10	mutkikkainen	a	paljon mutkia sisältävä	<i>Täähän on mutkikkainen katu.</i>
4;10	afrikkainen	a	afrikkalainen	<i>Mä näytän afrikkaiselta tyypiltä</i>
4;10	päivipäinen	s	Päivillä hoidossa oleva	<i>Mutta koululaisilla ei oo kiire, eikä päiväpäisillä.</i>
4;10	putiputipuhdas	a	tosi puhdas, käy ihan joka päivä suihkussa	<i>Isi on putiputipuhdas.</i>
4;10	isosormi	s	keskisormi	<i>Se (nuppineula) osu vähä toho mun isosormeen.</i>
4;10	nukkuleikki	s	leikki, jossa yksi ”nukkuu” ja toinen herättää	<i>Isi, leikitään sitä nukkuleikkiä.</i>
4;10	rengasvaihtokauppa	s	rengasliike	<i>Rengasvaihtokaupassa ei ollu Skodan renkaita.</i>
4;10	silmäpallero	s	iiris silmässä	<i>Päivi on opettanu heiluttaan näitä silmäpalleroita</i>
4;10	avas	s	kansi	<i>Siinä on raejuuston avas.</i>
4;10	kuppelis	s	VW-kupla	
4;10	jäähtyä	v	muuttua vähemmän kylmäksi	<i>Tän pitää vähän jäähtyy.</i>
4;11	pedainen	a	sänky pedatuksi	<i>Määki vähän teen tätä pedaiseksi.</i>
4;11	pastillinsyömä	s	pastillin syöminen	<i>On vielä yks juttu tekemättä: pastillinsyömä!</i>
4;11	rikittää	v	soittaa ovikelloa	<i>Saanks mää pimpottaa? Tai oikeestaan rikittää...</i>
4;11	tuaksuttaa	v	haistella	<i>Mää tuaksutan sen [banaanin] kuarta.</i>
4;11	kliksauttaa	v		<i>Hyvää yötä! Ja ota hyviä unia! Ja valitse! Ja sitten kun oot valinnu niin kliksauta siitä vaan silmille.</i>
4;11	siisti	a		<i>Se ääni on ihan siisti.</i>
4;11	myrskänä	adv	rytyssä	<i>Miks mulla on täällä kuitti myrskänä?</i>

4;11	isolintu	s	isot pihalinnut, varis, harakka, naakka...	<i>(F: Laitetaan pikkulinnuille) Miksei isolinnuille?</i>
4;11	äänivauva	s	ääntelevä vauvanukke	<i>Saaks ottaa äänivauvan tuolta?</i>
4;11	kuumis	s	(lego)kuumailmapallo	<i>Mää teen vähän tätä kuumista.</i>
4;11	niiska	s	tarve niistää, räkää nenästä	<i>Mää otin nenäliinoja niin jos mun tulee yöllä niiska niin mää voin niistää.</i>
5;0	märitellä	v	viipyillä suihkussa	<i>Mää haluan ite vähän aikaa kuivatella – siis märitellä!</i>
5;0	kurjallinen	a	onnellisen vastakohta	<i>laulu kurjallinen</i>
5;0	hihistä	v	hihittää	<i>Se hihisee vähä.</i>
5;0	loputtaa	v	käyttää loppuun	<i>Kuka on melkein loputtanu paperin?</i>
5;0	pysyttää	v	tasapainotella lusikkaa peukalon päällä	<i>Kato mää pysytän tätä peukulla samalla kun kävelen.</i>
5;0	polttua	v	palaa (iho)	<i>Mun sormetkin vähän polttu kun mää koskin siihen palaneeseen [tähtisadetikkuun].</i>
5;0	pulleentua	v	pullistua / muuttua pulleammaksi	<i>Se pulleentuu koko aja! / Mutku tänään se on pulleentunu.</i>
5;0	pikkutukkane	a	lyhythiuksinen	<i>En mää oo enää tollane pikkutukkane.</i>
5;0	lässä	a	litteä ja lärppä	<i>Miks tää on tällane lässä?</i>
5;0	alihuamenna	adv	eilen	
5;0	jäälumienkeli	s	lumienkeli jäällä	
5;0	pääviitta	s		<i>Äiti, mulla on pääviitta. Voiko olla olemassa tällasia pääviittoja?</i>
5;0	kaita	s	kaide/laita	<i>Jalat oli yli kaidan.</i>
5;0	pitää terveisiä	v	muistaa jotakuta	<i>Heippa ja pidä terveisiä meistä!</i>
5;1	pinkempi	a	vaaleanpunaisempi	<i>Siitä tulee ki pinkempi tukka.</i>
5;1	silentää	v	tehdä sileämmäksi	<i>Ja noi siniset (on puuta) mutta ne on vaan silennetty.</i>
5;1	langata	v	kutoa	<i>Mitä sää äiti nyt lankaat?</i>
5;1	kauneittaa	v	kaunistaa, höyhenellä sivellään iho kauniiksi	<i>Sillä kauneitetaan ittee.</i>
5;1	kauneuttaa	v	kaunistaa, höyhenellä sivellään iho kauniiksi	
5;1	litikuuma	a	tosi kuuma	<i>Ja toi on litikuuma!</i>
5;1	litikylmä	a	tosi kylmä	<i>Tää on ihan litikylmä!</i>

5;1	arpokautta	adv	eri reittiä	<i>Me mentiin kyllä vähän arpokautta</i>
5;1	bumkatanssi	s	tanssitunti, jossa soitetaan Robinin kappaleita	<i>Mennään bumkatanssiin!</i>
5;1	lujamutka	s	käsijarrukäännös	<i>Miks se teki tommosen lujamutkan?</i>
5;1	taidepilvi	s	kaunis pilvi	<i>Ihania taidepilviä!</i>
5;2	hyikky	a	inhottava (märästä paperista)	<i>Nää on hirveen hyikkyjä.</i>
5;2	märätä	v	kastella	<i>Kuka on märänny lattian?</i>
5;2	pidettä	s	se, mistä linja-autossa seistessä pidetään kiinni	<i>Tää on mun lempipidettä.</i>
5;2	polttokuuma	a	tosi kuuma	<i>Toi maito on ihan polttokuumaa.</i>
5;2	valksu	a	Mung-pavun idun valkoinen osa	
5;2	vihru	a	Mung-pavun idun vihreä osa	
5;2	vesilätski	s	vesilätäkkö	<i>Äiti kato, iso vesilätski!</i>
5;3	syätin	s	syöttäjä	<i>Isi on syätin</i>
5;3	pommilasit	s	suojalasit ilotulitukseen	
5;3	sadevuari	s	sateenkaari	
5;3	suklaalintu	s	pieni ruskea lintu, ehkä varpunen	
5;3	traktoripäivä	s	päivä, jonka aamuna oli kotitalon pihassa kaksi traktoria	
5;4	väritä	v	värjäntyä	<i>Äiti, nää väriää nää raejuustot!</i>
5;4	litikuiva	a	tosi kuiva	<i>Ne myös aina kuivuu ihan litikuivaks. Sitten mun pitää aina pestä.</i>
5;4	kotipuhelin	s	oma kännykkä, ei työpuhelin	<i>Isi löysi ainaki kotipuhelimen.</i>
5;5	liikunnella	v	”liikkua ja liikkua ja liikkua”	<i>Liikuntahallissa voi liikunnella.</i>
5;5	juhlamainen	a	juhlava (paita)	
5;5	kotimainen	a	kodinomainen	<i>(N: Miks sää vaihdat housut? Ä: Nää ei oo kovin...) N: kotimaiset!</i>
5;5	kuulutettu	v	tarkoitettu	<i>Tää on kuulutettu neljävuotiaalle.</i>
5;5	trössöttää	v	pursottaa	<i>Mää haluan ite trössöttää sitä sun kädelle.</i>
5;5	lämmettyä	v	lämmetä	<i>Mää olin just lämmentynyt</i>

5;5	katuhousut	s	kodin ulkopuolella käytettävät housut	<i>Ne rikkiäiset ruskeet ei oo mitkään katuhousut.</i>
5;6	ikkunanrikkoja	s	linja-autossa ikkunan rikkomiseen tarkoitetut hätävasarat	<i>Noi on katossa tässä noi ikkunanrikkojat.</i>
5;6	vedentyä	v	tulla vedetyksi	<i>(S: Tästä päällimmäisestä vaan vedetään.) Mää kokeilin, mut se ei vedenny!</i>
5;6	tötteröidä	v	tehdä tötterö	<i>Mää tötteröin sen.</i>
5;6	itujuusto	s	juustoraaste	
5;6	kuningaskana	s	kukko	<i>Yks kuningaskana tuli siihen aidan viereen ja se kiekaisi niin lujaa, että me pelästyttiin.</i>
5;6	ätsiä	v	aivastaa	<i>Aina kun mulla nenässä tuntuu jotain niin mä ätsin.</i>
5;7	munikko	s	leikkurilla leikattu kananmunaviipalepino	
5;7	suulainen	s	suupala	<i>Yksi suulainen</i>
5;7	aurinkosilmälasit	s	aurinkolaseina toimivat uimalasit	<i>Nää on mun aurinkosilmälasit.</i>
5;7	jalkaviitta	s	kylmäpussin lieventäjänä toimiva harso, joka roikkuu pohkeen yli kuin viitta	<i>Äiti, jalkaviitta!</i>
5;7	kaukofoni	s	mikrofoni	<i>Minä otan kaukofonin.</i>
5;7	yksinpotku	s	jalkapallossa rangaistuslaukaus	<i>Tuliko yksinpotku?</i>
5;7	riippa	s	riippumatto	
5;8	pyykinpesulaine	s	tiskikoneeseen menossa oleva	<i>Tää [lusikka] on pyykinpesulaine.</i>
5;8	hyventyä	v	parantua (masu)	<i>Se ei oo yhtään hyventyny.</i>
5;8	jääluistimet	s	luistimet	
5;8	varpapää	s	kengän karkiosa sisältä	<i>Ihanan lämpimiä, varsinkin täältä varpapäästä.</i>
5;9	hipotella	v	sataa, ripotella	<i>Kyllä täällä hipottelee.</i>
5;9	tuoksata	v	haistaa tuoksuvia hiuksia	<i>Mää haluan tuoksaa!</i>
5;9	tupityhjä	a	typötyhjä	<i>Mun masu on jo ihan tupityhjä ja sinne mahtuu</i>
5;9	pullura	a		<i>Toukka menee pulluraks, suoraks, pulluraks, suoraks...</i>
5;9	ihmislepakko	s	vampyyri (joka kuvassa roikkuu lepakkojen vieressä ylösalaisin ihmismuodossa)	<i>Se on ihmislepakko!</i>
5;9	leikkauspää	s	henkilö, joka haluaa leikata terävillä asioilla	<i>Isi on leikkauspää.</i>

			luistimen tuppia (että siitä tulisi luistimelle sopivan pituinen)	
5;9	leipähaava	s	leivästä siirtynyttä voita sormessa haavan muotoisesti	<i>Mulle tuli leipähaava!</i>
5;9	nenäkolo	s	sierain	<i>Kun mä join niin arvaa mitä meni näihin nenäkoloihin? Vettä!</i>
5;9	nenälehti	s	vaahteranenä	<i>Minä otan yhden nenälehdän.</i>
5;9	nälkäpieru	s	pieru, joka kertoo nälästä eikä vessahädästä	<i>Se oli vaan nälkäpieru!</i>
5;9	piikkipuu	s	havupuu	
5;9	pisupaukku	s	pieru, joka kertoo pisuhädästä, eikä kakkahädästä	<i>Se oli vaan pisupaukku.</i>
5;9	sydämenlento	s	lentävä sydän piirrustuksessa	<i>Minä tein sydämenlennon.</i>
5;9	vessapieru	s	pieru, joka kertoo vessahädästä.	<i>Semmonen pulleempi pieru on vessapieru.</i>
5;9	vuarikengät	s	kengät, joilla on hyvä kiivetä vuorelle, koska niiden pohja pitää	
5;9	haistu	s	hajuaisti	<i>Mää haistan. Mulla on hyvä haisti.. haistu.. se millä haistetaan.</i>
5;9	rotvis	s	rotvalli	
5;10	kaukoputkeilla	v	käyttää kaukoputkena	<i>Mää vaan kaukoputkeiden sitä</i>
5;10	eriltee	adv	irti toisistaan	<i>Sitä vois pyörentää isommaks, suorentaa pitemmäks ja laittaa eriltee.</i>
5;10	kieriltee	adv	kaatui kierien mäkeä alas	<i>Silja tippu sillee kieriltee ja mää tipuin istuultee.</i>
5;10	takkinen	s	ihminen takki päällään	<i>Mitä noi takkiset on?</i>
5;10	pyörentää	v	kasvattaa pyöreäksi	<i>Sitä vois pyörentää isommaks, suorentaa pitemmäks ja laittaa eriltee.</i>
5;10	suorentaa	v	pidentää suorana	<i>Sitä vois pyörentää isommaks, suorentaa pitemmäks ja laittaa eriltee.</i>
5;10	salamankova	a	tosi kova niinkuin Salama (auto)	<i>Ihan salamankova!</i>
5;10	katupilvi	s	niinkuin katulamppuja mutta koko taivas (päivänvalo)	<i>Koko puolikas maapallo on täynnä katupilviä ja toinen puolikas täynnä yövalopilviä.</i>
5;10	kotilelupäivä	s	lelupäivä, mutta kotona	<i>Ihan niinku tänään ois kotilelupäivä.</i>

5;10	lastenohjelmatehdas	s	Pikku kakkosen studio	<i>Millon me mennään taas lastenohjelmatehtaalle?</i>
5;10	lintumyräkkä	s	lintuparvi joka nousee kaarrellen lentoon	<i>Kato Sonja, iso lintumyräkkä!</i>
5;10	puupyörremyrsky	s	puun ohuet oksat kierteisesti mutkalla kaikki samaan suuntaan	<i>Näytti ihan että joku pikkunen puupyörremyrsky yritti napata sitä lamppua.</i>
5;10	sylilappu	s	talouspaperi sylissä ruokapöydässä	
5;10	yskäpallo	s	jotain, joka tulee kurkkuun ja aiheuttaa tarpeen yskiä.	<i>Mulla on yskäpalloja masussa.</i>
5;10	yövalopilvi	s	pimeä taivas	<i>Koko puolikas maapallo on täynnä katupilviä ja toinen puolikas täynnä yövalopilviä.</i>
5;11	käsitellä	v	kätellä	<i>Ne käsittelee.</i>
5;11	potkitella	v	syötellä palloa potkien	<i>Potkitellaan!</i>
5;11	kyytikäs	s	autokuski	<i>Tää olis leikisti sellanen kyytikäs, joka vie aina kaikki.</i>
5;11	mieheläinen	a	miehekäs	<i>Tolla naisella on aika mieheläinen puku.</i>
5;11	vanhaantua	v	vanheta	<i>Mistä tietää että on aikuinen? Sen tietää siitä, että sen äiti ja isä alkaa vanhaantua.</i>
5;11	hakkasta	v	hakata kerran	<i>Mää hakkasen mua tähän.</i>
5;11	tunnustaa	v	vaikuttaa, tuntua	<i>Muutenki Marjo tunnusti kivalta.</i>
5;11	hiirenpaikallaan	adv	ihan paikallaan	<i>Mää meinasin nukahtaa, mää olin ihan hiirenpaikallaan ja -hiljaa.</i>
5;11	hihnanauha	s	talutushihna	<i>Se on hihnanauhassa.</i>
5;11	kotikaveri	s	lelu, jolla leikitään kotona	<i>(Ä: Norsu on sun pyhäkoulukaveri. S: Onko siili sit sun kirkkokaveri? N: Ei kun se on mun kotikaveri.)</i>
5;11	lentoneuvo	s	lentävä kulkuneuvo	<i>Sitten näil ei oo mitään lentoneuvoo!</i>
5;11	luukunavaamispäivä	s	1.12.	
5;11	tekonainen	s	pahvinen nainen	<i>Tekonainen mutta oikee tonttulakki</i>
5;11	murtauma	s	murtuma	<i>Siinä on murtauma!</i>